

**TÜRK SİYASETİNDE 367 KRİZİ: MECLİS
TUTANAKLARI ÜZERİNDEN BİR
DEĞERLENDİRME**
Hüda Nur BOSTANCI
Yüksek Lisans Tezi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Ana Bilim Dalı
Doç. Dr. İsmail DURSUNOĞLU
2024
(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**TÜRK SİYASETİNDE 367 KRİZİ: MECLİS TUTANAKLARI ÜZERİNDEN BİR
DEĞERLENDİRME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hüda Nur BOSTANCI

Danışman: Doç. Dr. İsmail DURSUNOĞLU

BAYBURT- 2024

KABUL VE ONAY

Doç. Dr. İsmail DURSUNOĞLU danışmanlığında HÜda Nur BOSTANCI tarafından hazırlanan “Türk Siyasetinde 367 Krizi: Meclis Tutanakları Üzerinden Bir Değerlendirme” başlıklı bu çalışma, 15.05.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Sinan YAZICI

Üye : Doç. Dr. İsmail DURSUNOĞLU

Üye : Dr. Öğr. Üyesi İlhan BİLİCİ

Bu tezin kabulü Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun/...../20... tarih ve 20...../.....-..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Murat KUL
Enstitü Müdürü

BEYANNAME

Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Doç. Dr. İsmail DURSUNOĞLU danışmanlığında hazırlamış olduğum “Türk Siyasetinde 367 Krizi: Meclis Tutanakları Üzerinden Bir Değerlendirme” başlıklı tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

15.05.2024

Hüda Nur BOSTANCI

ÖN SÖZ

Yüksek lisans tez çalışmamın hazırlık sürecinde katkısı olan başta danışman hocam Doç. Dr. İsmail DURSUNOĞLU olmak üzere tüm hocalarıma ve bu süreçte maddi ve manevi desteğini esirgemeyen ve her koşulda yanımda olan başta babam olmak üzere aileme ve arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

Hüda Nur BOSTANCI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK SİYASETİNDE 367 KRİZİ: MECLİS TUTANAKLARI ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Hüda Nur BOSTANCI

Bayburt Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İsmail DURSUNOĞLU

Bayburt-2024, Sayfa: 101

Cumhurbaşkanlığı devletler ve hükümet sistemlerinde önem arz eden bir makamdır. Bu sebeple cumhurbaşkanlığı seçim süreçlerinde siyasal krizlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Siyasi ve bürokratik kadroların devlet yönetimi konusunda farklı düşüncelere sahip olmaları ve siyasal partilerin stratejik ve taktiksel davranışları, yaşanan krizlerin temel sebebini oluşturmaktadır. Türkiye örneğinde cumhurbaşkanının aynı zamanda başkomutan olması da orduyu sürece dâhil etmekte ve krizin taraflarından biri haline getirmektedir. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde Meclis içerisinde siyasal parti ve liderlerin, siyasi görüş farklılığı, siyasi kaygı veya siyasi çıkar nedeniyle ortaya koydukları söylem ve politikalar krizi derinleştirmektedir. Yaşanan siyasal krizler, parlamentoyu aşarak yargıdan medyaya, ekonomiden sosyal yaşama hayatın her noktasını etkilemektedir.

2007 yılında yapılan 11. Cumhurbaşkanlığı seçiminde, seçilme şartı tartışmalarıyla başlayan ve aday belirleme sürecinde yaşanan gelişmelerle devam eden bir siyasal kriz yaşanmıştır. Türk siyasetine “367 Krizi” olarak geçen bu siyasal kriz, Meclis’in toplantı yeter sayısı üzerinden isimlendirilmiştir. Bu süreçte, Cumhuriyet Mitingleri ile toplum, E-Muhtıra ile ordu, Anayasa Mahkemesi’nin seçimi iptal etmesi ile yargı siyasal krizin tarafları haline gelmiştir. Siyasal liderlerin ve partilerin esasen devlet krizine dönüşen bu süreç karşısında sine-i millete dönmek dışında bir seçeneği kalmamıştır. Bu kriz, cumhurbaşkanını halkın seçmesini öngören 2007 referandumuna sebebiyet vermiş ve bu yönüyle Türkiye’de hükümet sistemi değişikliğinin çıkış noktasını oluşturmuştur.

Bu çalışma, Türk siyasetinde 367 Krizi’ni konu edinmektedir. Çalışmanın amacı 11. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde yaşanan krizin nedenlerini, aktörlerini, sürecini ve siyasal hayata etkilerini Meclis tutanakları ışığında değerlendirmektir. Yaşanan kriz birincil kaynak olarak görülen Meclis tutanaklarının incelenmesi ve değerlendirilmesiyle birlikte daha anlaşılır hale gelmektedir. Bu çalışma nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Literatür taraması yapılarak kitaplar, bilimsel çalışmalar, yazılı iletişim araçları ve tutanak metinleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal kriz, cumhurbaşkanlığı seçimi, 367 krizi.

ABSTRACT

M. SC. THESIS

367 CRISIS IN TURKISH POLITICS: AN EVALUATION THROUGH THE PARLIAMENT MINUTES

Hüda Nur BOSTANCI

Bayburt University

Institute of Graduate Studies

Department of Political Science and Public Administration

Thesis Advisor: Doç. Dr. İsmail DURSUNOĞLU

Bayburt-2024, Pages: 101

The Presidency is an important position in states and government systems. For this reason, it is seen that political crises arise during the presidential election processes. The fact that political and bureaucratic staff have different ideas about state administration and the strategic and tactical behaviors of political parties constitute the main reason for the crises experienced. In the case of Türkiye, the fact that the president is also the commander-in-chief involves the army in the process and makes it one of the parties to the crisis. During the presidential election process, the discourses and policies put forward by political parties and leaders within the Parliament due to differences of political views, political concerns or political interests deepen the crisis. Political crises go beyond the parliament and affect every aspect of life, from the judiciary to the media, from the economy to social life.

In the 11th Presidential election held in 2007, there was a political crisis that started with the discussions on the eligibility criteria and continued with the developments in the candidate selection process. This political crisis, known as the “367 Crisis” in Turkish politics, was named after the quorum of the Parliament. In this process, the society with the Republic Rallies, the army with the E-Memorandum, and the judiciary with the Constitutional Court annulling the election have become parties to the political crisis. Political leaders and parties have no choice but to return to the nation in the face of this process, which has essentially turned into a state crisis. This crisis gave rise to the 2007 referendum, which envisaged the public electing the president, and in this respect, constituted the starting point of the change in the government system in Turkey.

This study deals with the 367 Crisis in Turkish politics. The aim of the study is to evaluate the reasons, actors, process and effects of the crisis in the 11th Presidential election process in the light of the Parliament minutes. The crisis becomes more understandable by examining and evaluating the Parliament minutes, which are seen as the primary source. This study was conducted using the qualitative research method. By scanning the literature, books, scientific studies, written communication tools and minutes were examined.

Keywords: Political crisis, presidential election, 367 crises.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	III
BEYANNAME.....	III
ÖN SÖZ	IV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
TABLOLAR.....	IX
ŞEKİLLER.....	X
KISALTMALAR.....	XI
GİRİŞ.....	1
Araştırmanın Konusu ve Problemi	3
Araştırmanın Amacı	3
Araştırmanın Yöntemi	3
Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi	3
Literatür Taraması	4
BİRİNCİ BÖLÜM.....	9
1. SİYASAL KRİZ.....	9
1.1. SİYASAL KRİZ TANIMI	9
1.2. SİYASAL KRİZ YÖNETİMİ	12
1.3. SİYASAL KRİZ SINIFLANDIRILMASI	13
1.3.1. Devlet Krizi	13
1.3.2. Meşruiyet Krizi.....	14
1.3.3. Demokrasi Krizi	16
1.3.4. Siyasal Katılım Krizi	17
1.4. SİYASAL KRİZ NEDENLERİ	18
1.4.1. Egemenlik Anlayışı	18
1.4.2. Devlet Anlayışı.....	20
1.4.3. Seçim Sistemleri.....	21
1.5. SİYASAL KRİZ AKTÖRLERİ	23
1.5.1. Siyasal Partiler.....	23
1.5.2. Siyasal Lider	24
1.5.3. Ordu	26
İKİNCİ BÖLÜM	28
2. 367 KRİZİ	28
2.1. TARİHSEL ARKA PLAN VE SEÇİM SÜRECİ	28
2.2. E-MUHTIRA.....	34
2.3. 367 KRİZİ VE MEDYA: SİYASAL AKTÖRLER NE DİYOR?	37
2.4. 367 KRİZİNİN TÜRK SİYASAL HAYATI'NA ETKİLERİ	43
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	46
3. YÖNTEM VE BULGULAR.....	46
3.1. YÖNTEM	46
3.1.1. Araştırmanın Yöntemi	46

3.1.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	47
3.1.3. Verilerin Toplanma Süreci ve Verilerin Orjinallliği	47
3.1.4. Geçerlik ve Güvenirlik	47
3.1.5. Verilerin Kodlanması	47
3.2. BULGULAR	49
3.2.1. Demokrasi.....	49
3.2.1.1. Millet	49
3.2.1.2. Milli irade	53
3.2.1.3. Meclis	56
3.2.1.4. Seçim	61
3.2.1.5. Uzlaşma	69
3.2.1.6. Egemenlik.....	72
3.2.2. Anayasa	74
3.2.2.1. Toplantı yeter sayısı	74
3.2.2.2. Anayasa değişikliği.....	78
3.2.3. Siyasal Partiler.....	81
3.2.3.1. Adalet ve kalkınma partisi (AK Parti).....	81
3.2.3.2. Cumhuriyet halk partisi (CHP).....	84
SONUÇ	88
KAYNAKÇA.....	95
ÖZ GEÇMİŞ	101

TABLÖLAR

Tablo 1: Meclis Tutanakları: Kategori ve Kodlar.....	48
---	-----------

ŞEKİLLER

Şekil 1: Nitel Araştırma: Doküman Analizi Süreci.....	46
Şekil 2: Verilerin Kodlanması.....	49

KISALTMALAR

AK PARTİ	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
AYM	: Anayasa Mahkemesi
CB	: Cumhurbaşkanı
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
RP	: Refah Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

GİRİŞ

Kriz genel anlamda hayatın olağan akışını ve gündelik yaşamı bozan, var olan durumun olumsuz şekilde sonuçlanmasına sebep olan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kriz oluşumunda birçok etken bulunmaktadır. Bu sebeple krizin türünü açıklarken krizin sebeplerine bakmak gerekmektedir. Dünya geneline bakıldığında neredeyse hemen hemen bütün hükümetlerin savaş, terörizm, felaket gibi birçok farklı kriz ile karşı karşıya oldukları görülmektedir. Her kriz niteliği ne olursa olsun toplumsal, ekonomik ve siyasal etkiler oluşturmaktadır. Bugünkü dünya gerçekliğinde krizlere hazırlıklı olmak, krizleri gerektiği gibi yönetebilmek hükümetlerin görev ve sorumluluklarından biri haline gelmiştir.

Bir ülkede siyasi istikrarsızlık olarak kabul edilen ve merkezi yönetimde birtakım sorunların olduğu dönemlerde yönetim gücünün azalması şeklinde tanımlanan siyasal krizlerin dönemsel olarak meşruiyet, devlet, demokrasi ve katılım krizleri olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Siyasal krizlere muhatap olan ve bunları çözme başarısı gösteremeyen bir iktidarın yönetim zaafiyeti içine düşeceği bilinmektedir. Böyle bir durumda devlet otoritesinde bir boşluk ve siyasal sistemde bir zayıflık oluşmaktadır. Bu dönemlerde meşruiyet krizlerinin yaşanması kaçınılmazdır. Özellikle iktidar partisi ile muhalif partilerin siyasi krizleri aşma noktasında mesafeli durmaları, restleşmeleri siyasi krizi siyasi çıkara dönüştürme niyetleri yaşanan krizi bir devlet krizi haline getirmektedir. Ayrıca devletlerin demokrasiyi algılama ve uygulama şekillerinden kaynaklanan ve demokrasinin gereksinimlerinin karşılanamadığı durumlarda ortaya çıkan demokrasi ve siyasal katılım krizleri de söz konusu olmaktadır. Bütün bunlara rağmen yaşanan sorunları ve çatışmaları barışçıl yöntemlerle çözme ve uzlaştırma süreci olarak tanımlanan siyaset, çarelerin tükenmediği yönetim anlayışıyla mahir demokrasi gerçekliği ile birleşince siyasal krizlerin aşılması beklenen bir durum haline gelmektedir.

Siyasal krizlerin oluşumunun öncesi ve sonrasında birtakım unsurlar vardır ki siyasal krizleri önemli oranda etkilemektedir. Siyasal krizin aktörleri; siyasal lider, siyasal partiler ve ordunun kriz öncesinde, esnasında ve kriz sonrasında aktif rol oynadıkları görülmektedir. Siyasal krizlerin şiddetlenmesi ve çözüme kavuşturulmasında en önemli aktörlerden biri siyasal liderlerdir. Bu sebeple siyasal lider, siyasal krize giden yolda ve krizin şekillenmesinde etkin ve belirgin bir rol oynamaktadır. Siyasal liderlerin söylem ve politikaları siyasal krizin sosyo-ekonomik bir krize evrilme sürecinde belirleyici olmaktadır. Benzer bir durum siyasal liderlerin başında olduğu ve genel siyasete yön veren kadrolara sahip siyasal partiler içinde geçerlidir. Siyasal partilerin demokrasiyi algılama ve ihtiva etme biçimleri bir noktada sürecine dâhil oldukları siyasal krizlerin kaderini tayin etmektedir.

Ayrıca ordunun savunma ve güvenlik olmak üzere çeşitli politika alanlarında karar verme, onay sağlama ve kontrol etme işlerini yerine getiren siyasal ve idari yapılanmalar içinde etkin rol oynadığı görülmektedir.

Siyasal krizlerin nedenleri arasında egemenlik algısı, devlet anlayışı ve seçim sistemlerinden bahsetmek mümkündür. Egemenlik toplum üzerinde en üstün ve mutlak siyasal otoritedir. Devlet ise genel anlamıyla toplum üzerinde üstünlük kuran bir siyasal örgütlenme biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir devlet eğer demokrasi ile yönetiliyorsa demokrasinin ayrılmaz parçası seçimler; halkın kendisini yöneteceği kişiyi belirlemesi olarak bilinmektedir. Egemenlik anlayışında, devletin algılanması konusunda ve seçim sistemlerinde yaşanacak birçok sorun siyasal kriz oluşumunu tetiklemektedir. Krize karşı önlemler almak olağan krizi kontrol altına almayı, krizin oluşturabileceği olumsuz sonuçları yok etmeyi ve krizin olağan durumunu yönetmeyi amaçlamaktadır. Hükümetlerin genellikle kriz yönetimine kısa vadeli maddi kaynaklar ayırdıkları görülmektedir. Kriz dönemlerinde maddi kaynağın yeterli olması ve gerekli AR-GE çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Kriz ile mücadele tüm siyasi ve bürokratik kadroların gerekli bilgi ve yeteneğe sahip olması beklenmektedir.

Türkiye’de yaşanan siyasal krizlere bakıldığında Cumhurbaşkanlığı (CB) seçim süreçlerinde yaşanan siyasal krizlerin de olduğu görülmektedir. 1980 yılında cumhurbaşkanlığı seçimleri 114 tur sürmüştü ve sonrasında bir askeri darbe gerçekleşmiştir. Darbe sonrası kaleme alınan 1982 Anayasası’nda cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili olarak değişiklikler yapılmış, yaşanacak olası bir seçim krizini engellemek amacıyla cumhurbaşkanlığı seçimi 4 tur ile sınırlandırılmıştır. Ancak buna rağmen 2007 yılında gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçiminde bir siyasal kriz yaşanmıştır. Seçimden önce Yargıtay Eski Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu’nun Cumhuriyet Gazetesi’ndeki yazısında ve Ali İhsan Karacan’ın “Köşk Seçiminde Anayasa’daki Püf Nokta” başlıklı yazısında mecliste cumhurbaşkanı seçebilmek için Anayasanın 102. maddesine göre toplantı yeter sayısının 367 olması gerektiği ifade edilmiştir. Bu yazılar, seçim sürecinde krizin hukuksal boyutunu oluşturmuştur. Seçim döneminde toplantı yeter sayısı ile ilgili bu iddiaları sahiplenen, Meclis’te duyuran ve uygulamaya çalışan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) olmuştur. CHP, toplantı yeter sayısının 367 olması gerektiğini savunmuş, gerekli sayıya ulaşmadan yapılan seçimi Anayasa Mahkemesi’ne (AYM) götürceğini belirtmiştir. 27 Nisan 2007 tarihinde yapılan birinci tur oylama siyasal krizin ayyuka çıkmasına neden olmuş, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) aynı gün resmi internet hesabından E-Muhtıra yayınlarak sürece dâhil olmuştur. CHP’nin başvurusu üzerine seçimi iptal eden AYM krizi derinleştirmiştir. Süreç sonunda genel seçim kararı alınarak milletin vereceği karar ile krizin aşılması hedeflenmiştir.

Çalışmanın Konusu ve Problemi

Ülkemizde cumhurbaşkanlığı seçim süreçlerinde siyasal, sosyal ve hukuksal bir takım krizler çıkmaktadır. Krize sebep olarak birçok neden gösterilmekle birlikte kriz sürecine dâhil olan bazı kurumlar ve krizlerde aktif rol üstlenen bazı aktörler bulunmaktadır. 11. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde ortaya çıkan ve “367 Krizi” olarak literatüre geçen krizin hem siyasal hem sosyal hemde hukuksal olarak birçok alanı etkilediği bilinmektedir. Bu kapsamda çalışmanın konusu 367 Krizi’dir. Çalışmanın problemi; krizin ortaya çıkmasına neden olan faktörlerin belirlenmesi, kriz sürecinde ilgili aktör ve kurumların tavrının tartışılması ve krizin siyasal hayata etkisinin irdelenmesi üzerine kurgulanmıştır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; Türkiye’de 11. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde yaşanan 367 Krizi’nin nedenlerini, aktörlerini, kriz sürecini, krizin Türk Siyasal Hayatı’na olan etkilerini birincil kaynak olarak görülen Meclis tutanakları üzerinden incelemek ve tartışmaktır. Çalışmanın amacı doğrultusunda çok yönlü ve kapsamlı bir değerlendirme yapılmış ve 367 Krizi tüm yönleri ile ele alınmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışma nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Veri toplama tekniği olarak doküman incelemesi yapılmıştır. Literatür taraması yapılarak kitaplar, makaleler, bilimsel çalışmalar ve TBMM tutanak metinleri incelenmiştir. Yapılan araştırmalarda; kriz, siyasal kriz, siyasal krizlerin unsurları, nedenleri, aktörleri ve siyasal kriz yönetimi incelenmiştir. Ayrıca araştırma konusunun temelini oluşturan 11. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde yaşanan 367 Krizi; E-Muhtıra, yazılı basın, krizin siyasal hayata etkileri ve 11. Cumhurbaşkanı seçim sürecini kapsayan Meclis tutanakları üzerinden tahlil edilmiştir.

Çalışmanın Önemi ve Gerekçesi

Türk Siyasal Hayatı’nda birçok değişikliğe sebep olan 367 Krizi araştırılmaya değer bir konu olmuştur. 367 Krizi’nin ana hatlarını, nasıl ortaya çıktığını ve sonrasında siyasal hayata ne gibi etkiler oluşturduğunu anlamak açısından incelenmeye değer bulunan Meclis tutanaklarına daha önce yapılan ilgili çalışmalarda rastlanılmamıştır. Bu yönüyle çalışma özgün niteliğe haiz ve literatüre katkı sunmaktadır. Bir siyasal krizi anlamak ve değerlendirebilmek için krizin ortaya çıktığı birincil kaynaktan incelenmesi gerektiği düşüncesi çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Literatür Taraması

Eroğul (2007) “2007 Cumhurbaşkanı seçimi bunalımından çıkarılabilecek dersler” başlıklı çalışmada; 16 Mayıs 2007 günü görev süresi dolan Ahmet Necdet Sezer’in yerine, anayasanın kuralları işletilerek zamanında seçim yapılamamasının büyük bir bunalıma yol açtığı, seçimin zamanında yapılamamasının nedeninin anayasa kurallarının, önde gelen birtakım anayasa hukukçuları tarafından, siyasal gerekçelerle, anayasaya tümden aykırı bir biçimde yorumlanıp cumhurbaşkanı seçimi için toplantı yetersayısı olarak TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunun gerektiğinin savunulması ve bu anayasa dışı yorumun Anayasa Mahkemesi kararıyla onaylanmış olması konusu ele alınarak incelemeler yapılmıştır. Araştırma sonucunda kriz sonrası bir siyasal uzlaşma sürecine gidilmesi gerektiğine, artık eski yanlışların yinelenmemesi gerektiği düşünülmektedir. Yeni adayın meclis içinden ya da dışından olması gibi yapay bir çekişme yaratılacağına, ülkenin çoğunluğunun içine sindirebileceği, hiç değilse bir bölüm yurttaşı Cumhuriyet elden gidiyor kaygısına düşürmeyecek bir cumhurbaşkanı adayı üzerine anlaşma yolları aranması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Durmuş (2012) “2007 Cumhurbaşkanlığı seçimleri bağlamında Türkiye’de rejim tartışmalarının basında ideolojik inşası” başlıklı çalışmada; Cumhurbaşkanlığı seçim dönemi boyunca yaşanan ideolojik inşa sürecini, ilgili gazetelerin haber ve köşe yazılarına odaklanarak analiz etmek hedeflenmektedir. Bu çalışmada, 367 Krizi’nin tarihsel arka planı detaylı bir şekilde ele alınmış ve aday belirleme sürecinde gazete yazılarının bu süreci nasıl etkilediği açıklanmıştır. Ayrıca, Anayasa Mahkemesi tarafından verilen 367 Kararı ve E-Muhtıra da detaylı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmada, erken genel seçim kararının siyasi dengeleri nasıl değiştirdiği ve Anayasal düzene yönelik yapılan değişiklikler de ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Özçelik (2012) “367 tartışmaları bağlamında siyasi krizler: Aktörler, sebepler, boyutlar” adlı çalışmada; 2007 Cumhurbaşkanlığı seçiminin aktörleri, nedenleri ve boyutları incelenmiştir. Araştırma kapsamında cumhurbaşkanlığı seçiminde aktörlerin ordu, siyasi lider ve siyasi partiler olduğu tespit edilmiştir. Seçim sürecinde yaşanan gerginliklerin siyasal partilerden kaynaklanan stratejik ve taktiksel nedenlerden olabildiği görülmektedir. İnanç sistemleri üzerinde de yoğunlaşan krizin nedeni, din ve laiklik eksenlerinde yaşanan gerilim olarak da tespit edilmiştir. Din ve laiklik çatışması siyasi krizlerinin kutuplaşma boyutunu da göstermiştir.

Acar & Çelebi (2012) “Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları’nda cumhurbaşkanlığı makamının önemi ve 2007 yılı anayasa değişiklikleri çerçevesinde Abdullah Gül’ün görev

süresi tartışmaları” adlı çalışmada; Cumhuriyet dönemi anayasalarında cumhurbaşkanlığı seçimine yönelik hükümler, anayasal dönemlere göre seçilen cumhurbaşkanları, 11.Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde yaşanan krizler ile Abdullah Gül’ün görev süresi tartışmaları değerlendirilmiştir. Çalışmanın varmış olduğu sonuçlar; 2007 cumhurbaşkanlığı seçim süreci sonrası hükümet sisteminde oluşan değişiklikler, yapılan anayasa değişiklikleri neticesinde cumhurbaşkanının görev süresi tartışmalarına son vererek 1982 Anayasası’nın değişiklikten önceki haline göre, TBMM tarafından 7 yıllık bir süre için seçildiği belirtilmiştir.

Köse (2016) “Değer ve siyaset ilişkisi: 22 Temmuz 2007 seçimi üzerine bir değer analizi” adlı çalışmada; 2007 seçimine katılan siyasal aktörlerin seçim çalışmaları kapsamında gazetelere yansıyan konuşmaları incelenmiştir. Nitel içerik analiziyle gerçekleştirilen araştırmada, Schwartz Değer Ölçeğinde yer alan 10 temel ve 56 alt değer analiz kategorileri olarak kullanılmıştır. İnceleme kapsamına Cumhuriyet, Hürriyet, Radikal, Zaman ve Yeni Şafak gibi siyasi duruş ve yayın politikası itibarıyla farklı kesimleri temsil eden gazeteler dâhil edilmiştir. Analizler sonucunda, 2007 seçimi özelinde siyasal aktörlerin söylemlerinde en fazla atıf yaptıkları değerlerin “kendi amaçlarını belirlemek”, “başarılı olmak” ve “sorumluluk sahibi olmak” şeklinde sıralandığı tespit edilmiştir.

Yolcu (2013) “Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin Türk demokratikleşme sürecine etkisi” adlı çalışmada; 2007 yılında Türkiye’de gerçekleştirilen anayasa değişikliği çerçevesinde Cumhurbaşkanı’nın halk tarafından seçilmesinin Türk demokratikleşme sürecine ve hükümet sistemi üzerindeki etkilerini incelemektedir. Türk siyasal hayatında Cumhurbaşkanı seçimlerinin neden olduğu siyasal krizler ayrıntılı bir şekilde analiz edilmektedir. Özellikle 2007 yılında ortaya çıkan 367 Krizi ve bu krize sunulan çözüm olarak Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin Türk demokratikleşme sürecine nasıl katkı sağladığı titizlikle incelenmektedir. Çalışmanın temelini oluşturan olgu, 367 Krizi’nin Türk siyasal hayatına etkilerinin kapsamlı bir biçimde değerlendirilmesidir. Bu araştırma, Türkiye’nin siyasal evrimi ve demokratikleşme süreci üzerine önemli bir ışık tutmaktadır.

Akıncı (2017) “2007 sonrası Türkiye’de hükümet sistemi tartışmaları ve 16 Nisan referandumu öncesinde Türkiye’de hükümet sistemi tartışmalarına yönelik siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, akademisyenler ve kamuoyu basının bakışı” adlı çalışmada; 16 Nisan referandumu öncesinde Türkiye’deki hükümet sistemi tartışmalarını incelemektedir. Çalışmada, 1921 Anayasası dışındaki dönemde parlamenter sistemi denemiş olan Türkiye’de, parlamenter sistemin devletin başlıca iktidar sistemi arasında yaşanan krizlere kalıcı çözümler getiremediği ve bu sebeple başkanlık sisteminin alternatif olarak önerildiği belirtilmektedir.

Özellikle 2007'deki 367 Krizi, parlamenter sistemin problemlerini daha da ortaya çıkarmış ve 2017'de yapılan referandum ile cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi kabul edilmiştir. Bu doğrultuda çalışmada; siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları ve akademisyenlerin bakış açıları üzerinden bu değişiklikler ele alınmıştır.

Menek (2017) "367 garabeti ve 2007 referandumu" adlı makalede; Türkiye'nin 11.Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecindeki krizleri ve 2007 referandumu incelenmektedir. 2007'de cumhurbaşkanlığı seçimi sırasında adayların 367 oy barajını geçememesi ve Anayasa mahkemesinin 367 kararı alması sebebiyle yaşanan siyasi kriz ele alınmaktadır. Çalışmada Türkiye'nin 2007 anayasa referandumuna odaklanılmış ve anayasa değişiklikleri ile özellikle cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi üzerine yapılan tartışmalar incelenmiştir. Çalışma, meydana gelen değişikliklerin Türk siyasi sisteminde ve demokratik yapısında nasıl etkiler yapabileceğini değerlendirmektedir.

Yılmaz ve Özekmekçi (2017) "Türk siyasal hayatında pratiğe geçemeyen muhalif bir söylem: "Sine-i millete dönüş" adlı çalışmada; Türk siyasetini muhalefet partilerini kriz yaşanırken dile getirdikleri ancak hiç uygulanmamış olan "sine-i millete dönüş" söylemi üzerinden incelemişlerdir. Çalışmada muhalefetin parlamentodan toplu bir biçimde istifa ederek halkın desteğini kazanma düşünceleri ele alınarak bu düşüncelerin hangi koşullarda ve ne şekilde gündeme geldiği, neden hayata geçirilemediği tartışılmaktadır. 1946'dan bu zamana kadar bu stratejilerin tarihsel emsallerine ve neden başarısız olduğuna değinilmektedir. Çalışmada 2007 cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde de gündeme gelen ancak rağbet görmeyen Cumhurbaşkanlığı seçimi toplantı yeter sayısının üçte iki çoğunluk gerektirdiği tezi üzerine kurulu muhalif parti iddiaları bir anda sine-i millete dönüşten 367 krizine dönüştüğü konusu üzerinde durulmuştur. İktidar muhalefet arasında kutuplaşmaya neden olan 367 krizinde Anayasa Mahkemesinin 367 lehine karar vermesi ile sine-i millete dönüş tartışmaları tamamen ortadan kalktığı ve ana muhalefetin seçim süreci stratejilerinin 367 bağlamında oluştuğu sonucuna varılmıştır.

Akgün (2007) "2007 seçimleri ve Türkiye'de demokratik siyasetin geleceği" adlı çalışma, 2007 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminin Türk demokratikleşmesi sürecinde önemli bir kavşak noktası olarak görmektedir. Çalışmada 11. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinin siyasi arka planı detaylı olarak incelenmiştir. Demokratik rejimin yeni bir askeri muhtıra tehdidiyle karşı karşıya kalmış olmasına rağmen sivil siyasetin sivil siyasetin kendi iktidarını korumak için aktif bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Erken seçim kararı ve cumhurbaşkanının daha demokratik yöntemler ile seçilmesi adına halk tarafından Anayasa

değişikliğinin kabul edilmesi konularına değinilmiştir. 2007 cumhurbaşkanlığı seçimleri Türk Parti Sistemi ve seçmen davranışı açısından detaylı olarak incelenmiştir.

Göztepe (2008) “Muhakeme etmek ya da karar vermek: Anayasa Mahkemesi’nin “367 kararı” için kavramsal bir çerçeve denemesi” adlı çalışmada 2007 yılında yapılan 11. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde yaşanan siyasal krizde Anayasa Mahkemesi’nin vermiş olduğu 367 Kararı detaylı olarak incelenmiştir. Anayasa Mahkemesi tarafından verilen 367 Kararı; yargısal aktivizm, siyasal sorun doktrini, hukuki darbe ya da yargı iktidarı gibi teorik tartışma kavramları bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada, cumhurbaşkanının parlamento tarafından seçildiği ülkelerde iktidar ile muhalefet belirleyici unsur olurken, Türkiye’deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde silahlı kuvvetler, basın, yargı, bürokrasi gibi birçok dış etmenin sürece dâhil olduğu sonucuna varılmıştır.

Diker Yılmaz (2021) “11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün seçim sürecinde yaşanan gelişmeler” adlı bu çalışmada; 11. Cumhurbaşkanlığı seçim süreci genel olarak incelenmiş, Abdullah Gül’ün cumhurbaşkanlığı adaylığı ve çeşitli çevrelerin adaylığa bakışı ele alınmış ve 2. 11. Cumhurbaşkanlığı Seçimine Yönelik Anayasa Mahkemesi’nin E. 2007/45, K. 2007/54 sayılı kararı ve Temmuz 2007 genel seçimleri ve Abdullah Gül’ün cumhurbaşkanı seçilmesi incelenmiştir. Çalışmada sonuç olarak; 2007 Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinin Türk siyasal hayatında özel bir öneme sahip olduğu tespit edilmiştir. Hem Anayasa Mahkemesi’nin sürece müdahil edilmesi hem de Genelkurmay Başkanlığı tarafından yayımlanan “e-muhtıra”, seçim sürecinde muhalif kesimin istediği etkiyi doğurmadığı gibi demokrasinin de kesintiye uğramasına neden olduğu tespitinde bulunulmuştur. AK Parti’nin adayı Abdullah Gül’ün Cumhurbaşkanı seçilmesini istemeyen muhalif kesimin tüm çabalarına rağmen, halkın hakemliğine başvurmak amacıyla gerçekleştirilen erken genel seçimler sonucu kamuoyu demokrasi yönünde taraf olduğunu açıkça ortaya koyduğunu belirtmiştir. Nihayetinde de 1982 Anayasası ile seçilen diğer Cumhurbaşkanlarının seçiminde olduğu gibi Abdullah Gül de mevcut anayasal hükümler çerçevesinde ancak Anayasa Mahkemesi’nin toplantı yeter sayısı ile ilgili kararında yer alan şartı sağlamak suretiyle seçildiği belirtilmiştir.

Ekici & Güven & Acar (2022) “Türkiye’de siyasal krizlerin 1982 Anayasası ve cumhurbaşkanlığı üzerinden değerlendirilmesi” adlı çalışmada; 1982 Anayasası’nın Türkiye’deki siyasal krizlere ne gibi etkileri olduğu incelenmiştir. Çalışma, yürütme organının iki başlı yapısının ne gibi yetki çatışmalarına neden olduğunu ve bu durumun hangi siyasi krizlere yol açtığını tartışmaktadır. 2017’de yapılan anayasa değişikliği ile başbakanlık sisteminin kaldırılması ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinde halkın etkisinin artmasıyla bu yetki

atışmalarının azaldığı ve olabilecek yeni krizlere karşı tedbirler alındığı sonucuna varılmaktadır. Çalışma nitel araştırma yöntemleri kullanılarak doküman analizi ile gerçekleştirilmiştir.

Yücel (2012) “Türk siyasal hayatında cumhurbaşkanı seçimleri” adlı çalışmada; 1923 yılından 2012 yılına kadar yaşanan cumhurbaşkanlığı seçim süreçleri detaylı olarak incelenmiştir. Araştırma kapsamında anayasalarda cumhurbaşkanlığı seçimleri, cumhurbaşkanında aranan nitelikler, cumhurbaşkanının görev süresi ve kaç kez seçilebileceği, cumhurbaşkanı aday olma usulleri ve seçilebilmeleri için gereken oy oranı ile ilgili konular incelenmiştir. 2007 yılında yapılan 11. Cumhurbaşkanlığı seçim süreci ve öncesindeki siyasal atmosfer, 367 sorunu, Abdullah Gül’ün adaylık süreci, E-Muhtıra, erken genel seçimler ve Anayasa değişikliği referandumu çalışma kapsamında gazete haberleri ve basın söylemleri ile birlikte detaylı şekilde analiz edilmiştir.

Dursunoğlu (2023) “367 krizi, E muhtıra ve 2007 referandumu: Parlamenter sistemin tükenişı” isimli çalışmasında; 2007 yılında yaşanan 367 krizi, e-muhtıra ve 2007 referandumu üzerine yoğunlaşarak Türk siyasetinde parlamenter sistemin tükenişini ve yeni hükümet sisteminin doğuşunu ele almaktadır. Çalışma 367 Krizi, Anayasa Mahkemesi’nin 367 toplantı yeter sayısı kararını ordu ve bazı toplumsal kısmın muhalefeti ile beraber demokrasinin korunması çabalarını içermektedir. Çalışma, bu süreçte AK Parti iktidarının kriz sürecini referandum ve erken seçim yolu ile aşma çabasını da göstermektedir.

Literatür taramasında 367 Krizi ile ilgili yapılan çalışmalar incelenmiştir. Çalışmalarda 367 Krizi detaylı olarak incelenerek 11. Cumhurbaşkanlığı seçim süreci öncesinde seçim döneminde ve sonrasında yaşanan siyasal, hukuksal ve toplumsal krizler ele alınarak 367 Krizi’nin Türk siyasal hayatına etkilerinin anayasa değişiklikleri bağlamında incelendiğinde görülmektedir. 367 Krizi’nin ana hatlarını, nasıl ortaya çıktığını ve sonrasında siyasal hayata ne gibi etkiler oluşturduğunu anlamak açısından incelenmeye değer bulunan Meclis tutanaklarına daha önce yapılan ilgili çalışmalarda rastlanılmamıştır. Bu yönüyle çalışma literatüre yeni bir katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde; kavramsal ve kuramsal bir değerlendirme yapılmıştır. Bu bölümde kriz, siyasal kriz, siyasal krizin türleri, nedenleri ve aktörleri açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise 367 Krizi kapsamlı şekilde incelenmiştir. 367 Krizi’ne giden süreç, cumhurbaşkanlığı seçimi, E-Muhtıra, sürecin medyaya yansımaları ve siyasal hayata etkileri tahlil edilmiştir. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise 11.Cumhurbaşkanlığı sürecini ihtiva eden 367 Krizi TBMM tutanakları üzerinden bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SİYASAL KRİZ

1.1. SİYASAL KRİZ TANIMI

Kriz kelimesi ilk defa 1600'lü yıllarda birtakım olayların gelişimindeki yaşamsal öneme sahip, bir dönüm noktası, öncekilere oranla daha zor bir durumda olma anlamlarında kullanılmıştır (Ataman, 2002, s. 228). Etimolojik olarak Yunan dilinde “krinein” kelimesinden meydana gelen “karar” manasına karşılık gelmektedir. Aynı zamanda “yargılamak, karar almak” anlamında kullanılan “krino” kelimesi ile ilişkilendirilmektedir. İngiliz diline ise “crisis” kelimesi olarak Latince'den geçtiği bilinmektedir (Babüroğlu, 1999, s. 337). Türkçede ise kriz; büyük tehlike, zorluklarla karşılaşmak, belirsizlik anlamına gelmektedir (Erten, 2011, s. 3).

Türkçe sözlüklerde kriz kelimesi bunalım, buhran olarak değerlendirilmekte ve bu tanımlara yakın anlamlar kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu (TDK)'nın Büyük Türkçe Sözlüğünde kriz kelimesi “bir organda birdenbire ortaya çıkan fizyolojik bozukluklar, bir toplumun, bir kuruluşun veya bir kimsenin yaşamında görülen güç durum, bunalım, buhran” (TDK, 2010) şeklinde açıklanmaktadır. Buhran kelimesi anlam itibariyle Osmanlıca-Türkçe sözlükte “hastalığın en ağır zamanı, nöbet; bir işin tehlikeli, karışık bir hal alması” şeklinde ifade edilmektedir (Develioğlu, 1995, s. 113). Türkçede bunalım, buhran olarak karşılık gören kriz kelimesi, tıp dalından diğer bilim dallarına geçerken doğal olarak farklı anlamlar kazanmıştır.

Eğitim yönetimi alanında kriz kelimesi, bir örgütün amaçlarını ve varlığını tehdit eden bir gerilim durumu olarak tanımlanmaktadır. Bu gerilim hali; oluşabilecek risklere karşı alınan önlemlerin yeterli olmadığı, ani tepkiler isteyen, beklenmeyen ve hızlı değişikliklerin ortaya çıktığı, planlama ve karar alma mekanizmalarının olumsuz anlamda etkilendiği, acil çözümleme kararlarının alınması gerektiği durumları ifade etmektedir (Demirtaş & Güneş, 2002, s. 98).

Hukuk ve ekonomi sözcüklerinde “bunalım, buhran” olarak karşılık bulan kriz sözcüğü, sosyal bilimlerde ise “beklenmedik bir sosyal, ekonomik ve psikolojik gelişme karşısında normal olayların ciddi olarak sarsılması, karşılaşılan olumsuz durumun çözümünün bulunmasında yetersiz kalınması sonucu ortaya çıkan çaresiz durumu” açıklamaktadır (Demir & Acar, 2005, s. 65).

Brewton kriz kavramını; organizasyonların olağan faaliyetlerinde önemli derecede oluşan bazı aksamalara neden olan, devletlerin eski düzenlerine geri dönebilmeleri için konu

hakkında birden çok düzenleme yapılmasına sebebiyet veren, organizasyonu maddi açıdan zor duruma düşüren ve çalışanların moral ve isteklerinin azaldığı olaylar bütünü olarak değerlendirmektedir (Gülay vd., 2018, s. 8). Genel anlamda kriz tanımlarına bakıldığında krizin bir süreci ifade ettiği görülmektedir. Önceki durumlardan farklı bir durum ortaya çıkmasından dolayı bu farklılaşan süreç krizin ortaya çıkmasının, gelişmesinin ve sonucunun anlaşılabilmesini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca yukarıda da belirtildiği gibi kriz, birçok alanda karşılaşılan bir kavramdır. Örneğin işletmelerde oluşan sorunlar nedeniyle örgütlerin yaşadığı kriz ekonomik niteliktedir ve buna bağlı olarak iktisadi anlamda kriz ekonomik dengede aniden oluşan bozulmaları ifade eden kavram olarak tanımlanmaktadır.

Kriz, her zaman kötü anlamda kullanılan bir kavram değildir. Bazen avantajlarının olduğu da görülmektedir. Örneğin Çin dilinde kriz kelimesinin karşılığı olan “wei, ji” ifadesi fırsat ve tehlike kelimelerinin birleşiminden meydana gelmektedir (Gürdal & Ceyda, 2009, s. 566). Kriz kelimesi bu ifade ile yorumlandığı zaman bireylerin veya örgütlerin karşılaştıkları bir takım zorluklardan fırsat yaratarak olayı çözüme kavuşturabilecekleri anlaşılmaktadır.

Krizin tanım ve kapsamı kişiden kişiye, ortaya çıkmış olduğu zamandan başka bir zamana göre farklılık göstermektedir. Örgütün yaşamsal faaliyetlerini tehlikeli duruma sokan ve denge halinde değişimlere sebep olan çatışma ve sorunları her zaman kriz olarak ifade etmek doğru olmayacaktır (Tüz, 2004, s. 12). Bu çerçeveden bakıldığında krizi yalnızca ani bir şekilde ortaya çıkan ve üstesinden gelmek amacıyla atılacak adımlar için yeteri kadar bilgi, zaman ve materyalin olmadığı ve karar mekanizmalarında gerilim oluşturabilecek bazı durumlar olarak ifade etmek gerekmektedir (Tutar, 2000, s. 17). Bu zamana kadar en çok kabul gören anlamı; uğramış olduğu alanlarda derin yıkımlar bırakan, tekrar eski düzeni oluşturabilmek için uzun zaman ve çaba sarfedilmesi gereken bir durumu ifade etmektedir.

Kriz; belirsizliğin katbekat arttığı, olayların denetim alanı dışına çıkmış olduğu durumlara karşılık gelmektedir. Kriz alışılmış, normalleştirilmiş ve bilindik bir durum bozulduğunda, düzen sahip olduğu eski hâkimiyetini kaybettiğinde ve olaylar artık olağan ve öngörülebilir olmadığında ortaya çıkmaktadır (Gülay vd., 2018, s. 9). Krizlerin yaşandığı alanlardan biri de birey, toplum ve devletle ilişkin konuların ele alındığı, tartışıldığı ve yönetildiği siyasal alandır.

Devlet yönetim sürecinde siyasal partilerin birbirleriyle sorun yaşadığı, yaşanan bu sorunlara meclis dışındaki kurumların da dâhil olmasıyla birlikte oluşan; siyasal partilerin taktiksel ve stratejik davranabilecekleri, ülkenin yönetim sisteminden seçim sistemlerine, anayasal düzenden hukuki faktörlerden kaynaklanan sorunlara kadar farklı olayların peş peşe gelmesiyle oluşan problemler siyasal kriz olarak tanımlanmaktadır (Gülay vd., 2018, s. 10).

Siyasal krizler; sosyal yapıyı tehdit altına alan, sosyo-politik düzeni meşrulaştıran, sembolik çerçeveyi alt üst eden süreçlerin yanında siyasal alanda oluşan “istenmeyen, beklenmeyen” durumları ifade etmektedir. Siyasal alanda bir durumun istenmeyen ve beklenmeyen bir hal alması siyasal düzenin olağan döngüsünü bozmaktadır. Siyasal krizlerin yaşanmasının nedenlerini politik anlamda yaşanan başarısızlıklara, devlette yaşanan koordinasyon ve entegrasyon eksikliklerine bağlamak çok da doğru bir yorum olmayacaktır. Bireylerin kontrolleri dışında yaşanan ve ortaya çıkan bir durumda siyasal başarısızlıktan söz etmek mümkün değildir. Böyle durumlarda krizlerin yönetilememesi kriz yönetiminin başarısızlığıdır. Aynı zamanda olağan krizin yönetilememesi başka krizlerin de ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Bundan mütevellit siyasi krizlerin kendisi ile krizlerin yönetilmesi ayrı başlık altında incelenmesi gerekmektedir. Olağan kriz ile kriz yönetimi birlikte ele alınmalı ve karşılaşılan kriz durumuna göre yorumlar yapılmalı, tartışılmalı ve çözümler üretilmelidir (Bilgin, 2020, s. 122).

Siyasal kriz dönemlerinde halkın devlete olan güven ve bağlılığı açısından sorunlar çıkabilmektedir. Çatışmaların olduğu ortamlar ve şiddete kadar varan birtakım olaylar devlet ve halk arasındaki ilişkiyi olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle siyasal krizlerin toplumsal krize dönüşmeden çözüme kavuşturulması önem arz etmektedir. Tam da bu noktada devlet yönetiminde oluşan problemlerde siyasal krizleri değerlendirirken siyasal liderlerin ve partilerin birbirleriyle ve diğer kurumlarla ilişkileri ehemmiyet kazanmaktadır. Yasama organını kullanan siyasal partiler ülke yönetimi için kararlar almak üzere görüşmeler yapmakta, bu görüşmeler sürecinde bazı krizlerin ortaya çıkması tecrübe edilmektedir. Bu süreçte oluşan birçok gerginlik meclisin karar alma sürecini uzatarak tıkanıklığa sebep olmakta, bazıları ise kısa süreli görüşmeler sonucunda çözüme kavuşturulmaktadır (Gülay vd., 2018, s. 10). Sonuç olarak meclis içerisinde yaşanan her problemi bir kriz olarak adlandırmamak doğru olmamakla birlikte bazı durumlarda siyasal krizlerin aktörleri haline gelen lider ve partileri, bazı durumlarda da siyasi çözümün mimarları olarak dikkate almak gerekmektedir.

Siyasal krizin ortaya çıktığı dönemlerde, siyasal partilere önemli görevler düşmektedir. Siyasal krizlerde siyasi iradenin toplumun değer, inanç ve beklentileri ile olan uyumu ve halkın yönetime katılma pratiği bir başka önem arz etmektedir. Devlet-halk ilişkisinin zayıflığı siyasal krizin oluşmasında belirleyici faktörü olarak ortaya çıkmaktadır. Siyasal irade ile vatandaş arasındaki uyum, denetim ve iletişimin sağlıklı şekilde gelişmediği ülkeler incelendiğinde devlet yapılanmasında ve yönetim sürecinde siyasal krizlerin kaçınılmaz olduğu görülmektedir (Gülay vd., 2018, s. 11).

Siyasal krizler; uluslararası, bölgesel veya örgütsel boyutlara sahip olmakta veya bunların bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin bir hükümet ülkedeki ekonomik kriz ile uğraşırken diğer yandan uluslararası alanda bir çatışma ortamının muhatabı veya tarafı olabilir. Böylelikle diplomatik bir krizi yönetmek durumunda kalabilir. Bu kriz durumları birbirlerini doğrudan veya dolaylı şekilde etkileyebilir. Siyasal krizler, siyasal sistemlerin krizler karşısındaki güçlerini test edebilir ve siyasal sistemlerin eksiklikleri konusunda devlet ve hükümetlere bir sonraki karşılaşılabilecekleri krize kadar şans verebilir. Bu örnek üzerinden mesele değerlendirildiğinde siyasal krizlerin doğru yönetildiğinde olumlu bir tecrübeyi inşa edeceği söylenebilir.

Siyasal krizlerin tecrübe edilmesi sürecinde yönetim anlayışlarının kayda değer önemi bulunmaktadır. Demokrasi tanımına sahip olmasına rağmen ileri demokrasi şartlarını yerine getiremeyen devletlerde siyasal krizlerin sık sık yaşandığı görülmektedir. Siyasal krizlerin kaynağını genel olarak; kültürel değerler, sosyal yapı, siyasal hedefler, siyasal partiler, liderler, iktidarın ve muhalefetin yönetim şekli, politikalar ve ideolojiler arasında yaşanan problemler ve çatışmalarda aramak gerekmektedir (Kışlalı, 2006, s. 27). Güçlü demokrasiler, siyasal krizleri demokrasi içerisinde ve demokrasiyi referans alarak aşmayı başarırken, anti-demokratik ülkeler veya zayıf demokrasiler siyasal krizlerin devlet krizine dönüşmesine seyirci kalmaktadır. Oysaki demokrasi, sahip olduğu özellikler itibarıyla krizi siyasetin maharetiyle çözme yeteneğine sahip nadir yönetim anlayışı olarak bugünün dünyasında kabul ve destek görmeye devam etmektedir.

1.2. SİYASAL KRİZ YÖNETİMİ

Kriz yönetimi, tek bir olguyu ifade etmemekle beraber çok boyutlu olup her kriz döneminin durumuna ve oluşumuna göre farklı ihtiyaçların karşılanmasını gerektiren bir süreçten oluşmaktadır. Krizin türü her ne olursa olsun kriz yönetimi konusunda önemli kararlar genellikle zaman baskısı altında ve krizin sebep-sonuçları ile alakalı gerekli bilgi donanımına sahip olunmadığı durumlarda alınmaktadır. Yapılacak herhangi bir hatanın krizi daha da şiddetlendireceği ya da olağan krizi başka krizlere çevireceği öngörülmektedir.

Kriz yönetimi kavramı, oluşabilecek herhangi bir krizi önceden tahmin eden, ona karşı önlemler alan ve duruma uygun örgütsel yapılanmalar oluşturmayı amaçlayan bir yönetim modelidir (Mitroff, 1994, s. 101-113). Bütün hükümet sistemleri krize karşı önlem alırken aynı yöntemleri kullanmazlar. Bazı hükümet sistemleri her türlü acil durumla başa çıkabilmek için ayrıntılı olarak mücadele prosedürleri oluştururken bazı hükümet sistemleri ise daha mütevazı kriz önleme politikaları geliştirirler. Krize karşı önlem almak aslında olağan krizi kontrol altına almayı, krizin oluşturabileceği olumsuz sonuçları yok etmeyi ve krizin olağan

durumunu yönetmeyi amaçlamaktadır. Olası bir siyasal krizin kontrol altına alınması hem toplumsal hem de siyasal düzenin tekrardan eski haline dönmesini hızlandıracaktır.

Kriz dönemlerinde genel itibarıyla yöneticilerin sorumlu tutulduğu görülmektedir. Kriz dönemlerinde toplumlar siyasal liderlerden krizin olağan etkilerini azaltmalarını beklemektedir. Siyasal krizin aşılmasında hatta fırsata dönüştürülmesinde krizi yönetenlerin tavrı belirleyici olmaktadır. Yöneticilerin yetersizlikleri, ileri görüşlü olmamaları, deneyimsizlikleri, olağan duruma eski çözümler üretmeye çalışmaları yöneticilerin eksiklikleri olarak ön plana çıkmaktadır. (Al, 2008, s. 53-55). Siyasal krize karşı başarılı olabilmek için ilgili kişilerin yetkin ve etkin bir kapasiteye sahip olmaları gerekmektedir.

Hükümetlerin genellikle kriz yönetimine kısa vadeli maddi kaynaklar ayırdıkları görülmektedir. Kriz döneminde gerekli araştırma ve geliştirme (AR-GE) çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Ayrıca yapılan kriz öncesi hazırlıkların sürekli değişen dünya düzenine (ekonomik, toplumsal ve siyasal) göre güncellenmesi önem arz etmektedir. Krizle mücadelede siyasi ve bürokratik kadrolar gerekli bilgi ve yeteneğe sahip olmalıdır. Kriz yönetimi konusunda yeterli eğitimler verilmelidir. Kriz yönetim sürecinde hem teknik hem de siyasal olmak üzere iki boyut ele alınmalıdır. Teknik boyuttan kasıt; hükümetin ve kamu kurumlarının kriz ile baş etmek için yeterli kapasiteye sahip olmasıdır. Siyasal boyuttan kasıt ise kriz yönetiminin önemli düzeyde siyasal faaliyetlerden oluşmasıdır.

Siyasal kriz dönemlerinde, kriz yönetimi süreçlerinde krizi yönetenlerin yanı sıra siyasal krizden etkilenen kişiler de önemlidir. Siyasetçilerin ve bürokratların karar alma/verme süreçleri, halkın siyasal kriz karşısında kendi karar alma/verme süreçlerini etkilemektedir. Bu sebeple kriz yönetiminde görev alan kişilerin karar sürecinde hangi bilgileri ne zaman paylaşacaklarına ilişkin alınacak kararlar, halkın tutum ve davranışlarını ve nihayetinde karar verme sürecinde etkin rol alan kişilerin karar verme süreçlerini etkileyecektir (Bakker vd., 2019, s. 1409-1424). Karşılıklı iletişim ve etkileşim sürecini ifade eden kriz yönetimi bir hem siyasi aktörlere hem de vatandaşa bu konuda önemli sorumluluklar yüklemektedir.

1.3. SİYASAL KRİZ SINIFLANDIRILMASI

1.3.1. Devlet Krizi

Devlet yönetimlerinde iktidar partisi ile muhalif olan partilerin karşılıklı ilişkilerinde, ülke için karara bağlanması gereken meselelerde kararlar görüşülürken, tartışılırken ve karara bağlanma sürecinde meydana gelen, toplumda var olan siyasal kutuplaşmaları artıran, meclisi işlevsiz duruma getiren süreci devlet krizi olarak tanımlamak mümkündür. Genel ve yerel

seçim dönemlerinde iktidar partisi ile muhalif partiler arasında gerginliklerin arttığı ve bu gerginliğin devlet yönetim sürecine etki edeceği muhtemel görülmektedir. Seçim süreçleri incelendiğinde cumhurbaşkanlığı seçimlerinin de devlet krizlerine yol açtığı görülmektedir. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecine girildiği dönemlerde hem aday krizleri hem de seçim sürecinde yaşanan olumsuzluklar cumhurbaşkanlığı seçimini zorlaştırarak sürecin uzamasına sebep olmaktadır.

Devletin içinde bulunduğu kriz dönemlerinden kurtulması gerektiğinin ciddiyetini vurgulayarak yapılan bazı müdahalelerin meşrulaştırılmaya çalışıldığı da Türkiye’de birçok örneğiyle görülmektedir. Siyasal kriz dönemlerinde ordunun siyasete müdahale etmesi bu şekilde açıklanmaktadır. Ordunun devlet yönetiminde söz sahibi olması ve sivil yönetime bazı dayatmalarda bulunması meclisteki karar verme sürecini tıkamaktadır. Hatta birkaç kez tecrübe edildiği üzere krizin çözümü noktasında ordunun sivil yönetimi tasfiye ederek iktidarı doğrudan ele aldığı dönemler de yaşanmaktadır.

Devlet krizini meclis içinde ülke yönetiminde öncelikli olan ve üzülmesi önem arz eden, kamuoyu ve medyanın da ilgisini çeken, siyasal partiler ve ülkede var olan diğer kurumlar arasında yaşanan sorunlar olarak ele almak gerekmektedir (zelik, 2012, s. 9). Yönetim sorunu olarak karşımıza çıkan devlet krizlerinin kısa süre içinde çözüme kavuşturulamaması durumunda ülkede bulunan diğer kurumların siyasetin işleyişine müdahale etmesi kaçınılmaz olacaktır. Çünkü siyasal alanda ortaya çıkan krizler, sosyal ve ekonomik açıdan yeni krizleri ortaya çıkaracaktır. Siyasal krize yargının, ordunun, medyanın, bürokrasinin, sivil toplumun, halkın da taraf olmasıyla esasen devlet krizi yaşanmasına sebebiyet verecektir. Nihai olarak devlet krizinin çözümü konusunda başta siyaset kurumu olmak üzere meselenin tarafı olan her kişi ve kurum üzerine düşen görevi yapması halinde sorun kolaylıkla aşılacaktır.

1.3.2. Meşruiyet Krizi

Meşruluk kavramı devlet yönetimini sağlamlaştıran, kolaylaştıran, devleti daha istikrarlı ve etkili yapan bir unsurdur. Meşruluk siyasi iktidarın, yasa ve eylemlerinin toplum tarafından onaylanması tek dayanağıdır (etin, 2011, s. 33). Yönetilen kesimin iktidarın meşruluğuna inanmaları gerekmektedir. Bir siyasal sistemde, yönetilen kesim iktidarın meşruluğuna inandığı zaman iktidarın kararlarına kendiliğinden uyum sağlama eğilimi gösterirler. Kararlara uymayı tamamen normal, hatta gerekli grrlere. Bu gibi durumlarda iktidar, gücünü kullanmadan itaati sağlamaktadır (Kapani, 1988, s. 92). Yönetilenlerin iktidarın meşruluğuna inanmadıkları ve yöneticilerin meşruluklarını kaybettiği dönemlerde iktidar itaati sağlamak amacıyla iktidar gücünü kullanmaktadır. İktidar gücü meşru olarak

görülmekte, bu gücün yaptırımları ise olağan meşruiyet krizlerine yol açmaktadır. Meşruiyet krizlerinin oluşmasındaki birincil sebep olarak siyasal iktidarın toplumdaki güç dengesini iyi yansıtamaması gösterilmektedir. En büyük toplumsal gücün temsilcileri iktidarda yer almadığında devlet otoritesinde bir boşluk ve siyasal düzende bir zayıflık ortaya çıkmaktadır. Bu gibi durumlarda, iktidarın kendisinden hariç bulunan bu gücün otoritesini oluşturmaya ve kabul ettirmeye çalıştığı görülmektedir (Kışlalı, 2006, s. 27).

Meşruiyet krizi düşüncesi Jürgen Habermas tarafından geliştirilerek projenin bir bileşeni olarak ilk defa Frankfurt Sosyoloji Okulu'nun ortaya atmış olduğu eleştirel kuramın daha yeni ve güncel bir yorumu olarak tartışılmaktadır. Habermas meşruiyet krizi tartışmasında geç kapitalist toplumları ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal olarak üç temel alt sistem içerisinde analiz etmeye çalışmaktadır (Slattery, 2010, s. 428-429). Buna göre ekonomik kriz söz konusu siyasal sistemin rasyonalite krizi ve meşruiyet kriziyle beraber sosyo-kültürel sistemin motivasyon krizi ile yakından bağlantılı olduğu düşünülmektedir (Habermas, 1992, s. 45).

Meşruiyet krizi doğrudan bir kimlik krizi olarak ortaya çıkmaktadır. Bütünleşmenin tehlikeye girdiği durumlarda ilerlemenin olmayacağı düşünülmektedir. Meşruiyet krizlerinin temelinde, siyasal sistemdeki değişikliklerden kaynaklanan ve mevcut meşruiyet kaynağı ile karşılanamayan meşruiyet ihtiyacı bulunmaktadır. Mevcut değerlere ya da genel itibarıyla sisteme uyan ödüllerin düzenli olarak üretilmesine karşılık beklentilerin karşılanmadığı durumlarda bir meşruiyet krizinin ortaya çıkması muhtemel görülmektedir (Habermas, 1992, s. 74).

Habermas'a göre; kapitalist demokrasiler, hem sosyal güvenlik ve refah siyasaları yönündeki talepleri hem de kişisel çıkarı dayalı piyasa ekonomisini kalıcı bir biçimde karşılayamamaktadır. Ya halk tarafından maruz kalınan baskılara karşı koymaya ya da ekonomi de iflas riskini almaya zorlanan bu tarz toplumlar için meşruiyeti sağlamak gittikçe zorlaşmakta ve sonunda imkânsızlaşmaktadır (Heywood, 2015, s. 281).

Devletin sosyal, siyasal ve iktisadi koşulları değişkenlik gösterdiğinde, yöneticilerin meydana gelen yeni ihtiyaçlara cevap verebilecek yeni çözümler bulamaması halinde iktidar, halkın nezdinde meşruluğunu kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca siyasallaşma, kutuplaşma ülke içindeki hayati önem taşıyan konularda siyasal partilerin oydaşmaktan kaçtıkları, ekonomik dengenin bozulması gibi birden fazla olay meşruiyetin kaybedilmesinde ve ülke içinde meşruiyet krizlerinin oluşmasında önemli faktörler olarak gösterilmektedir (Örs, 1996, s. 58). Benzer şekilde kuvvetler ayrılığı, hukukun üstünlüğü, muhalefetin hoşgörüsü ile karşılanması, çok sesli ve tarafsız medya, şeffaf ve denetlenebilir

seçimler, bağımsız ve tarafsız yargı, insan haklarına bağılılık gibi birçok önemli faktör siyasal iktidarların meşruiyeti ile yakından ilgilidir. Doğal olarak demokrasilerde sadece sandığı referans alan bir meşruiyet anlayışının gerçeklikten uzak kaldığı, demokrasinin ruhunda var olan her değerin meşruiyetle yakından ilgili olduğu belirtilmelidir.

1.3.3. Demokrasi Krizi

Halkın yönetimi anlamında demokrasi birçok özelliğe sahiptir. Halkın yönetime katılması, insan haklarının tanınması, kanun önünde eşitlik ve siyasal eşitlik ilkelerinin kabulü, serbest ve çok partili seçimler, sivil toplumun varlığı demokrasinin özellikleri arasındadır. Demokratik sistemler, devlet organının hangi durumlarda güç kullanabileceğini ve kullanacağı bu gücün nasıl sınırlandırılacağını açıkça belirtmeyi amaçlamaktadır. Demokrasilerde askeri/sivil bürokrasi, seçilmiş siyasiler tarafınca belirlenmiş politikaları uygulamakla sorumludurlar. Seçimler, seçilmişleri kontrol altına almanın temel unsurudur. Ancak demokrasi yalnızca seçimlerden ibaret değildir. Seçilmiş otoritelerin bütün eylem ve işlemleri hukuka uygun olmak zorundadır. Yargının bağımsızlığı, yurttaş girişimleri, sivil toplum kuruluşları ve medya, şeffaflığın kontrol altına alınmasında önemli rol oynamaktadır (Beriş, 2011, s. 7).

Demokrasinin açık toplum, eşitlik, özgürlük, insan hakları, sivil toplum, denetim ve barışı sağlamak gibi değerlerinin bulunduğu görülmektedir. Bu değerler iktidar ve muhalif partilerin halk yönetiminde etkin durumda bulunması için bir nevi uyarı niteliği taşımaktadır. İktidar sürekliliği ve halkın yaşamsal faaliyetlerini özgürce kullanabilmesi için devlet yönetiminde söz sahibi olanların bu değerlere özen göstermesi gerekmektedir (Özçelik, 2012, s. 12).

Demokrasi bir bakımdan ülke yönetiminin seçimler ile yapılmasını sunarken bir yandan da kötü yöneticilerin krizler ve birtakım sosyal olaylar yaşanmadan seçim ile değiştirilebilme olanağı sağlamaktadır. Fakat Türkiye’de seçim dönemleri incelendiğinde seçim süreçlerinde yaşanan sorunların birçok tıkanıklığa ve krizlere yol açtığı görülmektedir. Seçim dönemlerinde yaşanan krizlere örnek olarak 1980 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimi gösterilebilir. 114 tur süren seçim süreci sonunda bir netice alınamamış ve ordu yönetime el koymuştur. Ayrıca yaşanan bu seçim krizinin 1961 Anayasası’ndaki cumhurbaşkanlığı seçimine yönelik düzenlemeyle ilgili olduğu düşünülmüştür. Buna paralel 1982 Anayasası’da cumhurbaşkanlığı seçim süreci yeniden düzenlenmiştir. Görüldüğü üzere yaşanan siyasal kriz, anayasada değişikliğe yol açmış ve demokrasinin getirmiş olduğu bazı avantajlar kullanılarak sürecin aşılması hedeflenmiştir.

1.3.4. Siyasal Katılım Krizi

Demokratik rejimlerin en belirgin özelliği vatandaşların seçim yapabilmelerine, siyasal katılım yoluyla siyasal iktidar ve işleyiş üzerinde etkili olabilmelerine imkân sağlamalarıdır. Yani demokratik sistemlerde vatandaşların siyasal iktidar ve siyasal işleyiş üzerindeki etkinlikleri ancak siyasal katılım yoluyla mümkün olmaktadır (Atabey & Hasta, 2018, s. 486). Siyasal katılım, alınan kararları etkileme özelliğine sahiptir ve bu etkilemeyi gerçekleştiren herkes siyasal davranış gerçekleştirmektedir. Siyasal katılımımla birlikte bireyler yönetimde söz sahibi olmakta, alınan kararlarda etkilemekte ve kendilerini yönetecek kişileri belirlemektedir. En belirgin ve en etkin siyasal katılım yolu oy kullanmaktır. Mitingler, medya, sivil toplum örgütleri, parti teşkilatları siyasal katılma alanları olarak kabul görmektedir (Akıncı & Eriş, 2019, s. 43).

Weiner'e göre siyasal katılma krizi yönetici elit, siyasal sisteme katılma çabasındaki birey veya grupların bu istek ya da davranışlarını gayrimeşru gördüğü zaman ortaya çıkan bir çatışma olarak tanımlanabilir (Weiner, 1971, s. 184; Akt., Özbudun, 1974, s. 26). Siyasal katılımın bir krize dönüşebilmesi için öncelikle siyasal aktörlerin katılım gerçekleştirecek vatandaşı engellemesi, katılım yollarını tıkaması, katılım araçlarını etkisiz hale getirmesi gerekmektedir. Siyasal katılım gerçekleşse dahi katılımın siyasetçiler üzerinde etkisiz olması ise bir başka sorunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca vatandaşın katılım konusundaki isteksizliği, katılımımla ilgili ilgi ve bilgi yoksunluğu, etkin ve yetkin olmayan katılım gerçekleştirmesi siyasal katılım krizine sebebiyet vermektedir. Siyasal katılım için oldukça önemli kabul edilen sivil ve siyasal örgütlenmelerin engellendiği, yok sayıldığı, bertaraf edilmeye çalışıldığı bir ortamda siyasal katılma krizi derinleşmektedir. Bütün bunlarla beraber esasen katılım krizinin siyasetçiler için bir meşruiyet krizine dönüşeceği de belirtilmektedir. Çünkü halktan bihaber halkın yönetimi demokratik gerçeklikle bağdaşmamaktadır.

Siyasal katılım krizi ile ilgili somut bir örnek vermek gerekirse Türkiye'de hükümet sistemi bağlamında bir değerlendirme yapmak mümkündür. Türkiye'de parlamenter sistemin yürürlükte olduğu dönemde yerel ve genel seçimde oy kullanan vatandaş, yeni hükümet sisteminin gerektirdiği biçimde artık cumhurbaşkanlığı seçimini de gerçekleştirmektedir. Yaşanan bir takım siyasal krizler sonucunda halkın artık cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de rol aldığı görülmektedir. Ancak 2023 seçim sürecinde görüldüğü gibi muhalefet ilk fırsatta parlamenter sisteme dönüşü hedeflemektedir. Bu durum gerçekleştiğinde halkın cumhurbaşkanı seçme hakkının elinden alınacağı da muhtemel görülmektedir. Halka verilen siyasal katılım hakkının geri alınma düşüncesi elbette siyasal katılım krizlerine yol açan bir düzenleme olacaktır.

1.4. SİYASAL KRİZ NEDENLERİ

1.4.1. Egemenlik Anlayışı

Egemenlik bir devletin vazgeçilmez temel unsurlarından biridir. Tam manasıyla egemen olmayan bir devlete bazen devlet özellikleri atfedilmemektedir. Çünkü egemenlik konusunda gösterilecek en küçük zayıflık, devlet otoritesi ve devlet yönetimi konusunda her şeyi yerle bir edebilir. Geçmiş dönemlerde siyasal iktidarın zorunlu algılanışından günümüze gelene kadar anlamsal bakımdan değişikliklere uğrayan egemenlik kavramı, son zamanlarda farklı boyutlar ve anlamlar kazanmıştır.

İnsanların doğal yaşam alanlarındaki güvensiz ortamın tehlike ve tehditleriyle karşı karşıya kalmaları sebebiyle, toplum üzerinde hegemonya oluşturacak bir egemenlik düzeni hedeflenmiştir. Her ülkede halkın kendi kendini yönetebileceği bir siyasal yapı oluşturmak için bireylerin bir araya gelmek şartıyla kendileri dışında üstün bir irade oluşturmalarıyla ve bu oluşturdıkları iradeye de bütün egemenliği devretmeleriyle bir toplumsal düzen olarak devlet inşa edilmiştir. Bireylerin tek tek sahip olduğu iradenin bir araya gelmesinden oluşan “genel iradenin”, sahip olduğu egemenliği insanlığın yararına kullanacağı varsayılmıştır (Çeçen, 2020, s. 17).

Egemenlik kavramını ilk kez inceleyen düşünür Jean Bodin’dir. Bodin devletin varlığının kabulü için gereken egemen gücün iç yönetimde kişiler üzerinde sınırsız ve üstün olduğunu; dış yönetimde bağımsız bir iktidar olduğunu belirtmiş ve bu gücün sahip olduğu özellikleri ifade etmek amacıyla egemenlik kelimesini kullanmıştır (Okandan, 1976, s. 527). Bodin’e göre egemenlik mutlak, sınırsız, tek, bölünmez ve devredilmez olmalıdır.

17. yy’da Thomas Hobbes, yasaların hukuksal anlamda bir sınıra tabi tutulmayan siyasal egemenin emirleri olduğunu söylemiş ve ilahi veya doğal yollardan oluşan hukukun egemen bakımından hiçbir öneme sahip olmadığını öne sürmüştür. 18. yy’da Rousseau da egemenliğin hiçbir durumda sınırlandırılmayan bir güç olduğunu ifade etmiştir. Rousseau’nun tanımına göre egemenlik “genel iradeye” ait olmalıdır. Genel irade ise yalnızca bireylerin iradelerinin birleşmesinden ibaret sayılmamalıdır; onlardan ayrı ve onların üstünde kendine özgü bir varlığa sahip kolektif bir irade olarak değerlendirilmelidir (Coker, 1934, s. 267).

Hinsley’e göre egemenlik, siyasal toplum üzerindeki en üstün ve mutlak siyasal otoritedir (Hinsley, 1986, s. 26). Philpott’a göre bir bölgedeki en üstün otorite anlamına gelmektedir (Philpott, 2001, s. 16). Egemenlik anlayışı günümüzde iç ve dış egemenlik olarak açıklanmaktadır. İç egemenlik kavramı, devletin belirli bir toprak parçası üzerinde olan ve

yaşayan insanlar üzerindeki mutlak hükmetme yetkisi ya da siyasi toplumdaki nihai ve mutlak otorite olarak tanımlanmaktadır. İktidarının herhangi bir güce bağlı kılınmadığı, hiçbir otorite tarafından sınırlandırılmayan, kendi sınırları içerisinde son sözü söyleme yetkisine sahip olan devlet egemendir (Turhan, 2003, s. 217). Dış egemenlik kavramı ise devletlerin uluslararası sistem içinde eşit olmaları ve birbirlerinin iç ilişkilerine karışmamaları durumudur.

Egemenlik kelimesi üstünlük anlamına gelmektedir ama bu üstünlük hukuksal anlamda bir üstünlük olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda egemenlik bir ülkede var olan en üstün hukuksal otorite olarak tanımlamaktadır. Bir devletin egemen olduğunu söylemek için o devletin yasalarının, kurallarının ve diğer hukuki düzenlemelerinin son söze sahip olması gerekmektedir. Devlet egemenliği, yalnızca hukuki anlamda bir egemenlik olarak değerlendirilmektedir (Raphael, 1977, s. 54-55; Akt., Turhan, 2003, s. 6).

Türkiye’de egemenliğin “Tanrı” ya da “Padişah” ile olan ilişkisi üzerinde yapılan tartışmalar artık geride kalmış gibi görünse de egemenliğin vatandaşlar ve kurumlar ile olan ilişkisi güncelliğini ve önemini korumakla birlikte ve oluşabilecek herhangi bir siyasal krizlere kaynaklık ettiği görülmektedir (Al, 2008, s. 60). Teşkilat-ı Esasiye kanunundan bu yana, “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde, 6) ifadesi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda yer alan, Türk milletinin adına Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşunu ilan eden Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin temel dayanağını oluşturan ilkedir. Halkın yegâne temsilcisi olan TBMM egemenlik hakkını kullanmaktadır. Bu ifade, egemenliğin kayıtsız ve şartsız olduğunu değil de egemenliğin ulusa ait olmasının kayıtsız ve şartsız olduğunu anlatmaktadır. Yani egemenliğin ulus haricinde bir sahibi olmamalıdır ve olmayacaktır. Aynı zamanda bu ifade, Türkiye’nin rejiminin demokrasi olması gerektiğini de vurgulamaktadır. Ancak yine aynı maddeye göre “Türk milleti egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organlar eliyle kullanır” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde 6) maddesinden anlaşılabacağı üzere burada egemenliğin kullanılması anayasal bir yetkiye bağlanmaktadır. Bu maddelerin yanı sıra Anayasanın 11. maddesi şu hükmü getirmektedir: “Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde 11). Bu maddeden anlaşılabacağı üzere devletin egemenliğine dayanan faaliyetlerinin tamamı anayasal düzeyde tanımlanmış ve sınırlandırılmış yetkililerdir (Özbudun, 2004, s. 12-57). Devlet egemenliğine dayanan faaliyetler ise; yasama, yürütme ve yargı faaliyetleri şeklinde kuvvetler ayrılığına dayandırılmıştır.

1.4.2. Devlet Anlayışı

Birden fazla tanımda devletin sahip olduğu özelliklere önem atfedilerek devlet kavramı tanımlanmaya çalışılmıştır. Devlet; egemenlik yetkisine sahip, belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan bireylerden oluşan hukuki ve tüzel bir kişiliktir (Yücel Batmaz, 2018, s. 3-64). Devlet; ülke, millet ve egemenlik unsurlarına haiz yasama, yürütme ve yargı erklerinden oluşan örgütlü bir kurumsal yapıyı ifade etmektedir. Weber, devleti; toplum üzerinde üstünlük kuran siyasal bir örgütlenme olarak tanımlamaktadır (Vergin, 2008, s. 32). Weber bu üstünlüğü, belirli bir toprak parçası üzerinde kurulan devletin egemenliği kalıcı ve sürekli olmalıdır düşüncesine dayandırmaktadır. Çünkü devlet bir yaptırım gücüne sahiptir. İnsanlardan ve toplumdan bağımsız olarak düşünülen devlet kutsal sayılmaktadır (Atar, 2005, s. 25-50). Devletin üstünlüğünü hayata geçirenler ise devletin kuruluş felsefesinin amacına uygun olarak eğitim almış ve alanında uzmanlaşmış bürokratlar, yani kamu görevlileridir (Vergin, 2008, s. 33).

Türklerde devlet kavramının ortaya çıkışı incelendiğinde; Türklerin tarih sahnesindeki yerlerini alması ile birlikte devlet kavramının ortaya çıktığı söylenebilir. Türklerde devlet kavramı devlet başkanı olarak bilinen hakanın, töre adı verilen kanunları uygulamaya koymasıyla beraber meşruiyet kazandığı dikkat çekmektedir (Aytürk, 2019, s. 5). Ögel'e (1971) göre devlet kavramının tanımlanabilmesi için toprak ve insan unsuruna ihtiyaç bulunmaktadır. İslamiyet öncesi Türk devletlerinde devlet ve millet kavramının iç içe geçtiği ve insan unsurunun devletin temel yapıtaşlarından biri olarak belirlendiği görülmektedir. İlk Türk devlet ve topluluklarından günümüz Türkiye Cumhuriyeti'ne gelene kadar devlet anlayışı konusunda Türk devletleri birbirleri ile benzer özellikler taşımaktadır (Tekin, 2020, s. 36). Osmanlı devlet anlayışı "devlet-i ebed müddet" yani devletin sonsuza kadar yaşatılması, "nizam-alem" yani dünya düzeninin, adalet ve barışın sağlanması ve "kanun-ı kadim" yani hukuk kurallarının üstünlüğü şeklinde ifade edilen üç temel madde üzerine kurulmuştur. Osmanlı devletinde tüm yönetim ve kanunlar töre ve İslam dinine uygun şekilde düzenlenmiştir (Atay, 2022, s. 4).

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun çok milletli yapısından geriye kalan Türk unsuruna dayalı bir "ulus-devlet" olarak kurulmuştur. Milli egemenliği devlet inşa ve ihya sürecinin temeline yerleştiren yeni devlet felsefesi anayasal devlet olma özelliğine de sahip olmuştur. 1876'dan başlayan anayasa yapım sürecinde devletin görev ve yetkileri tanımlanarak yöneticiler ile vatandaşların ilişkisinde hukuki sınırlar çizmek hedeflenmiştir. Şüphesiz bu niyet, hukukun üstünlüğü kabul görmesine zemin hazırlamıştır. 1982 Anayasası'nda devletin nitelikleri; "Türkiye Cumhuriyeti devleti toplumun huzuru, milli

dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde 2) şeklinde tanımlanmıştır. Türkiye’deki devlet anlayışını kavrayabilmek için bu maddede sıralanan özelliklere bakmak gerekmektedir.

Demokratik devlet tanım olarak egemenliğin halka ait olması anlamına gelmektedir. Demokratik devlet kısaca halk egemenliğine dayalı devleti ifade etmektedir. Günümüzde demokratik devlet, halkın gerçek tercihlerini mümkün derecede yansıtacak temsili demokrasi ile eş anlamlı olarak tanımlanmaktadır. Demokratik devlet, halkın yönetime katılmasına imkân tanıyan uygulamaları (referandum, halkın yasa teklifi, halk vetosu vs.) içermektedir. Laik devlet; din ile devlet yönetiminin birbirinden ayrılmasını savunan bir devlet anlayışı olarak tanımlanmaktadır. Laiklik ilkesine göre devlet, dinsel kurallar ile yönetilmemelidir. İnsanlar, bir arada düzen içerisinde yaşamak amacıyla gerekli kuralları ve normları kendileri oluşturmaktadır. Laiklik aynı zamanda devletin tüm inanç ve dinlere eşit mesafede olmasını bu hususta tarafsız kalmasını öngörmektedir. Hukuk devleti; yönetimin hukuk kuralları ile bağlayıcı olması ve bu kurallar dâhilinde yürütülmesidir. Hukuk devletinde yönetim, güç ve yetkilerini mülk devleti ve Tanrı devletinde olduğu gibi takdire dayalı olarak kullanmamaktadır. Yönetimin eylemleri yargısal denetime tabi tutulmaktadır (Aktan, 2011, s. 192).

Cumhuriyet kavramını demokratik, sosyal bir hukuk devleti şeklinde tanımlayabiliriz (Çetinoğlu, 2003, s. 806). Bu tanımın içerisine ayrıca ulusallık ve lâiklik öğeleri de eklenebilir. Çünkü cumhuriyet halkın yönetimi olarak belirli bir ülkenin ulusal sınırları içinde geçerli kılınmıştır. Dış baskılara karşı savaşarak kurulan cumhuriyetlerde ulusallığın daha da ön plâna çıktığı görülmektedir. Ulusallık kavramına benzer şekilde, lâiklik de cumhuriyetin tanımlanmasında yer alabilecek önemli bir öge olarak görülmektedir. Tam manada halk egemenliği için devlet yönetiminde dinsel baskılara yer vermemek, halkın genel isteklerini din dışında yeterli kılmak gerekmektedir. Çağdaş anlamda cumhuriyet, din ve devlet işlerinin birbirinden bütünüyle ayrıldığı, lâik düzenleri simgelemektedir.

1.4.3. Seçim Sistemleri

Seçim, tercih etmeye dayanan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Seçim kavramı, geniş anlamda bakıldığında birden çok seçenek arasında yapılan tercih olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda, insanların günlük yaşamlarında almış oldukları kararlar, davranış biçimleri de seçimin bir sonucudur (Türk, 2006, s. 75-113). Seçim kavramı; siyaset, yönetim ve hukuki alanda önemli bir yere sahiptir. Seçim hukuk disiplini: “Kanunlar, yönetmelikler uyarınca bir veya daha çok aday arasından belli birini veya birkaçını seçme”

şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2021). Seçim, seçmek ve seçilmek faaliyetlerini içinde barındıran bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyaset ve yönetim bilimleri bakımından; seçmek, “belli bir iş ya da yere birkaç aday arasından, yetenekleri ve güdülenmeleri ile bu iş veya yerin gerektirdiklerine en uygun olanı ya da sayılanı seçme işi, oy vererek göreve getirme işi” olarak tanımlanmaktadır. Seçilmek ise kavramsal olarak seçme işine konu olma durumunu karşılamaktadır (Sezen, 1994, s. 51).

Seçim sistemi kavramı da tıpkı seçim kavramı gibi geniş ve dar anlamlarıyla karşımıza çıkmakta ve değerlendirilmektedir. Seçim sistemi, geniş anlamı bakımından, siyasal alanda incelenmektedir. Siyasal alanda seçim sistemi, demokratik seçim şartları ve özgürlükler rejimi gibi hukuki boyutları ele almaktadır. Genel itibarıyla seçim sistemi, temel hak ve özgürlüklere dayanmakla beraber seçim zamanının belirlenmesinde partilere seçim için hazırlanmalarını sağlayacak bir sürenin tanınması; kitle iletişim araçlarında yer almaları bakımından partilere eşit haklar tanınması; siyasal partilere hazineden yapılacak para yardımlarında adil olunması gibi konuları kapsamaktadır. Seçim sistemi; dar anlamıyla, seçimin nasıl yapılacağını, seçime ilişkin yöntem ve teknikleri ifade etmektedir (Daver, 1988, s. 15).

Demokrasiyi demokrasi yapan en önemli unsurlardan bir tanesi seçimlerdir. Demokrasi, halkın siyasal katılımına dayanan bir yönetim anlayışını kapsamış olmasından dolayı, siyasal katılımın da en somut ve yaygın örneği olarak seçimler karşımıza çıkmaktadır. En genel ifadeyle seçim; halkın yöneten kişileri belirlemesiyle sonuçlanan hukuki bir yöntem ve işlemlerin bütünü olarak açıklanmaktadır. Birçok sayıda adayın arasından yapılacak seçimler ile kişi ya da kuruluşlar tercih edilmektedir. Seçimler yönetenlerin yönetilenler tarafından belirlendiği ve yetki hakkına sahip olabildikleri işlemler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Çoğunluk sistemi, nispi temsil sistemi, her iki sisteminde belli düzeylerini esas alan karma sistem herkes tarafından kabul gören ve uygulanan seçim sistemi türleridir.

Kapani’ye göre, seçimlerin en önemli işlevlerinden biri, yöneten kesime meşruluk kudretini vermesidir (Kapani, 1988, s. 84-85). Ona göre meşruluk, siyasal alanda iktidarın sağlanması ve elde tutulması bakımından önem arz eden faktörlerden biridir. Her devlet kendi dinamiklerine uygun olan seçim sistemini kullanmaktadır. Genel anlamda, nispi temsil sistemlerinin eşitlik ilkesine daha fazla hizmet ettiği ve kullanılan her oyun parlamentoda karşılık bulmasını saptadığı, fakat istikrarsızlığı artırdığı, çoğunluk sistemlerinin ise bu sistemin tersine istikrar sağladığı fakat eşitlik ve temsil ilkesine çok önem vermediği söylenebilir.

Türkiye’de uygulanan seçim sistemlerinin genel anlamda krizlerin oluşmasında önemli rol oynadığı görülmektedir. 1946 ve 1960 dönemleri incelendiğinde bu dönemlerde

uygulanan çoğunluk sisteminden dolayı siyasal partilerin aldıkları oy ile parlamentoda temsil sayısı arasında adaletsizlik olduğu tespit edilmektedir. 1960 ve 1970 dönemlerine göz atıldığı zaman nispi temsil sisteminin uygulandığı görülmektedir. 1961 yılında baraj uygulaması getirilmiştir. Bu dönemde Türk siyasal hayatında ilk kez koalisyon hükümetleri dönemi başlamıştır. 1970 ve 1980 dönemlerinde barajsız D-hont sistemi kullanılmıştır. Bu seçimlerin sonucunda küçük partiler dahi temsil edilme yetkisi bulmuş koalisyon hükümetleri oluşturulmuştur. Genel bir değerlendirme yapıldığında seçim sistemleri parlamentonun oluşumunda belirleyici bir faktör olması nedeniyle doğal olarak siyasal krizlerin de müsebbibleri arasında gösterilmektedir.

1.5. SİYASAL KRİZ AKTÖRLERİ

1.5.1. Siyasal Partiler

Siyasal partiler, bir ideolojiyi veya programı hayata geçirmek hedefiyle yasal düzlemde iktidarı elde etmek amacıyla örgütlenen kuruluşlardır (Erdoğan, 2005, s. 24). Siyasal parti; demokratik yönetimlerde iktidar yetkisini serbestçe ele geçirebilen ve kullanmak için özgür bir ortamda yarışan ve belirli bir program dâhilinde birleşen siyasal bir örgüt olarak tanımlanmaktadır (Aliefendioğlu, 1999, s. 96).

Türkiye’de siyasal partiler, ilk kez 1961 Anayasası ile kurumsal güvence altına alınmış ve anayasal bir statüye sahip olmuştur. 1876 Anayasası’nın siyasal partilerin kurulmasına izin vermediği görülmektedir. 1924 Anayasası (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu) döneminde de siyasal partiler konusunda bir yasal düzenleme yapılmamıştır. 1961 Anayasası’nda parti kurma hakkına (m. 56) ve partilerin uymaları gereken kurallara (m. 57) yer verilmiştir. 1965 yılında da, 648 sayılı ilk Siyasal Partiler Kanunu çıkarılmış. 1982 Anayasası’nda siyasal partilere ilişkin hükümlere (m. 68-69) yer verilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası).

Türkiye Cumhuriyeti siyasal partilere ilk defa anayasal güvence sağlayan ülkelerden biridir. 1961 Anayasası’nda siyasal parti kurma, partilere girme ve çıkma hakları bireysel hak olarak güvence altına alınmıştır. 1971 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle partilere devletçe yapılacak mali yardımlar konusuna yer verilmiştir. 1982 Anayasası’na göre siyasal partiler, “demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde 4) şeklinde kabul görmüştür. Siyasal parti kapatma kararı AYM hükmüne bağlı kılınmıştır. Siyasal partiler, anayasada yer alan bu güvencelere rağmen siyasal faaliyette bulunma, üyelik ve siyasal parti kapatma nedenleri gibi hususlarda varlık nedenleri ile bağdaşmayacak sınırlamalara tabi kılınmışlardır (Özbudun, 1995, s. 2-3). Bu sınırlamaların siyasal partilerin işlevlerini yerine getirmesini engellediği açıkça görülmektedir. 1982 Anayasası’nın siyasal

partilere yönelik hükümlerinde bazı önemli noktalar bulunmaktadır. Bunlardan ilki, siyasal partileri sınırlayıcı ve yasaklayıcı hükümlerin, siyasal partilere güvence sağlayan hükümlerden daha fazla olması, ikincisi ise anayasanın siyasal partileri düzenleyen hükümlerinde sistematik bir bütünlüğün bulunmamasıdır (Sağlam, 1999, s. 89).

Ülkemizde siyasal krizlerin temel nedenlerinden biri de siyasal partilerin demokrasiyi tam manasıyla içselleştiremiş olmalarıdır. Muhalefet partilerin yok sayılması ve yok edilmeye çalışılması siyasal birtakım krizlere sebebiyet vermektedir. İleri demokrasilerde muhalefet büyük önem taşımaktadır. Muhalefetin yok sayılması ve iktidar olan partinin, kendi parti programı ve ülkenin ekonomik, siyasal, sosyal düzeni ve politikasıyla ilgilenmek yerine sürekli muhalefet partiler ile uğraşması ülkenin yönetim açısından aksaklığa uğramasına ve zamanla krizlerin yaşanmasına sebep olmaktadır. Aynı zamanda iktidarın demokratik olmayan birtakım tutumlar sergilemesinden son derece rahatsızlık duyan susturulmaya ve yok edilmeye çalışılan muhalefet partilerin iktidara geldikten sonra aynı baskıcı tavırları diğer muhalefet partilere uyguladıkları gözlenmektedir. Siyasal partilerin siyasetin gerektirdiği çözüm ve uzlaşmadan yoksun olmaları siyasal krizlerin ortaya çıkmasına ve var olan krizlerin derinleşmesine neden olmaktadır.

1.5.2. Siyasal Lider

Lider kavramı bireyleri belirli bir amaç doğrultusunda yönlendiren kişi için kullanılmakla birlikte liderlik kavramı amaçların gerçekleştirilmesi için bireyleri etkileme ve yönlendirme süreci olarak genel anlamda literatürde tanımlanabilmektedir. Lider kavramını Dursunoğlu, “otorite veya iktidarı kullanan kişi” olarak tanımlamaktadır (Dursunoğlu, 2018, s. 170). Bu tanım genel kabul görmüş bir tanım olarak değerlendirilmektedir.

Genel olarak siyaset bilimi araştırmaları alanında yer alan siyasi liderlik kavramı farklı bilim dallarında da araştırma konusu olmuştur. Günümüzde siyasi liderlik, siyasal parti liderliği ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Bazı hükümet sistemlerinde genel olarak parti genel başkanlarının -istisnai durumlar dışında- seçimi kazanmaları durumunda, devlet başkanı olduğu düşünüldüğünde siyasi parti liderliğinin öneminin daha da arttığı görülmektedir. Bu nedenle siyasi liderin özellikleri siyasal örgütlerin başarılı olmasında ve gelişmesinde etkilidir. Siyasal liderin karizmatik lider olma özelliğini kazanabilmesinde, liderin hitabet gücü, uyum ve uzlaşma kapasitesi ile olaylar karşısındaki tutumu ve tecrübesi önemlidir (Tuncay, 1996, s. 184). Bütün bu özelliklerinin yanı sıra toplumun değer yargılarını taşıması en büyük etkidir. Yöneten ve yönetilen geleneğinin liderlik özelliklerine de yansıdığı görülmektedir. Siyasal liderliğe yönelik üç genel teoriden bahsetmek mümkündür. Birincisi

İbn Haldun'un siyasal liderlik teorisi; ikincisi Weber'in siyasal liderlik teorisi ve son olarak da Machiavelli'nin siyasal liderlik teorisidir.

İbn Haldun devlet başkanlığının soya bağlı olduğunu düşünmektedir. Devletin ilk kez ortaya çıktığı dönemlerde bir düzen içinde bir soyda karar kılınarak hükümdarlık yetkisi o soydan gelenler arasında babadan oğula geçer ve hükümdarlık o soyun doğal hakkı olarak kabul edilir. Sonrasında hükümdara itaat etmek dini inancın şartıymış gibi inanılır ve bu inancın oluşmasının ardından devleti kuran güçlü asabiyete gerek kalmaz kalmaz (Haldun, 1990, s. 394). İbn Haldun'un tanımladığı bu siyasal liderliğe Osmanlı Devleti örnek verilebilir.

Bir diğer teori ise Weber'in siyasal liderlik teorisidir. Weber otorite türlerini tanımlarken meşruiyet ölçüsünü temel aldığı görülmektedir. Weber'e göre üç tür otorite vardır; yasal otorite, geleneksel otorite ve karizmatik otorite (Weber, 1995, s. 315-316). Bunlar meşru otoritenin ideal örneklerini oluştururlar. Weber'in otorite türlerinden karizmatik otorite liderin kişilik özellikleri ile ilgili bir kavramdır. Weber, karizma kavramı ile bireyi diğer insanlardan ayıran istisnai güçleri, insanüstü aşkın özelliklerini ifade eder. Bu sebeple bu özellikler sıradan insanlarda olmayan ilahi kaynaklı özelliklerdir. Bu özelliklere sahip liderler karizmatik lider sayılmaktadırlar (Weber, 1995, s. 331).

Machiavelli siyasi liderlik teorisinde üç tür hükümdarlıktan bahsetmektedir. Birincisi İbn-i Haldun'un bahsettiği gibi soydan geçme hükümdarlıktır. Soydan geçme hükümdarın diğer hükümdarlıklara göre işi daha kolaydır. Çünkü halk onu gelenekten dolayı sever ve benimser. İkinci tür hükümdarlık ise karma hükümdarlıktır. Bu hükümdarlık tamamen yeni olmayan başka bir hükümdarlığın parçası ya da devamı şeklindeki devam eden bir hükümdarlıktır (Machiavelli, 1994, s. 15-18). Machiavelli'nin asıl dikkatini üçüncü bir hükümdarlık çeşidi olarak tanımladığı yeni hükümdarlıklar üzerinde yoğunlaştırdığı görülmektedir. Çünkü bu hükümdarlığın birçok zorluğu bulunmaktadır. Özellikle yeni hükümdarlıklarda halk daha iyisini bulmak için hükümdarı değiştirmek isteyebilir. Değiştirilen yeni hükümdarlıklar halka kendini benimsetmek amacıyla zorbalığa başvurabilir. Zorbalığa başvurmalarının sebebi ise iktidarını sağlamlaştırmaktır ve bunu yapmak zorundadırlar (Machiavelli, 1994, s. 15-18). Türk yönetim tarihi incelendiğinde örnekleri verilen otorite türlerinin hepsinin belli dönemlerde uygulama bulduğu görülmektedir. Örneğin Türk devletlerinin kurulduğu ilk dönemlerde, kriz dönemlerinde genellikle karizmatik otorite tipi görülürken sonraki dönemlerde geleneksel otorite ile devam edildiği bilinmektedir.

Siyasi liderler, siyasi krizlerin şiddetlenmesi ve çözüme kavuşturulmasında önemli aktörlerin başında gelmektedir. Bu sebeple hangi türde lider olursa olsun lider siyasal krize

giden yolda ve krizin şekillenmesinde etkin ve belirgin rol oynamaktadır. Siyasi liderin tutum ve davranışları siyasal krizin etki gücünü, yönünü ve akıbetini tayin etmektedir. Ülkemizde bu oluşumların birçok örneği bulunmaktadır. Akıllarda “Anayasa kitapçığı krizi” olarak yer edinen ve 19 Şubat 2001’de Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in yine dönemin Başbakanı Bülent Ecevit’e anayasa kitapçığı fırlatmasıyla başlayan siyasal kriz, kısa bir zaman dilimi içinde ülke piyasasını etkileyerek 2001 ekonomik krizinin derinleşmesine neden olmuştur.

1.5.3. Ordu

Genel anlamda tarih incelendiğinde ve günümüze bakıldığında hemen hemen her ülkenin bir ordusu ve ordunun işlerini gören askeri bir yapılanması mevcuttur. Dış tehditlerden ülkeyi korumak, gerektiği takdirde ise ülke içerisinde oluşabilecek ciddi düzeydeki karışıklıkları düzenleme ordunun görevleri arasında sayılmıştır. Böylelikle ordu ile siyasetin iç içe olduğu düşünülmektedir (Güler, 2006, s. 1). Ordunun siyasete dâhil olmasının altında birçok sebep yatmaktadır. Ülkelerin siyasal, sosyal, ekonomik birtakım krizler ile karşı karşıya kalması muhtemeldir. Krizin kaynağı her ne olursa olsun siyasetin idari yetkiyi kaybettiği zamanlarda ordunun siyaset sahnesinde boy gösterdiği görülmektedir.

Huntington’a göre siyasete askeri müdahalenin sebebi askeri nedenlerden değil, siyasal sebeplerden kaynaklanmaktadır. Askeri müdahaleler az gelişmiş ülkelerde sosyal kuvvetlerin ve kurumların siyasallaşmasının birer sonucudur (Huntington, 2007, s. 194; Akt., Özçelik, 2012, s. 13). Ülkemizde ordunun savunma ve güvenlik olmak üzere çeşitli politika alanlarında karar verme, onay sağlama ve kontrol etme işlerini yerine getiren siyasi ve idari yapılanmalar içerisinde etkin ve belirgin rol oynadığı görülmektedir.

Şerif Mardin’e göre 1876 yılından bu yana maruz kalınan bir dizi askeri müdahaleye rağmen sürekli askeri bir rejimin oluşmaması askeri rejimin siyasal krizleri bir nevi çözüme kavuşturduktan sonra yerini sivil rejimlere bırakması dikkate değer bir konudur. Bu manada Türkiye’nin sürekli güvenlik güçleri tarafından yönetilen bir ülke olduğunu söylemek çok güçtür. Ancak ordunun tam manada siyasetin emri altında olduğunu söylemekte oldukça zordur. Ordu zaman zaman iktidara el koyabilmekte ve hükümetlere müdahale edebilmektedir (Mardin, 1994, s. 110).

Siyasal kriz aktörlerinden biri olan ordu, Türkiye’de birçok muhtıra ve darbe gerçekleştirmiştir. Örnekleri birden fazla olan darbe ve muhtıraları kronolojik olarak incelediğimizde karşımıza 27 Mayıs 1960 darbesi çıkmaktadır. Ülkenin genel siyaseti kısa bir süre darbecilerle müteşekkil Milli Birlik Komitesi (MBK) tarafından üstlenilmiştir. 1961

Anayasası ve seçimleri ile sivil siyasete dönülmüştür. Askeri vesayetin bir başka örneği 1971 Muhtırası ile görülmüştür. Muhtıra metni incelendiğinde; TSK'nin ülke içerisinde yaşanan karışıklıklardan hükmeti sorumlu tuttuğu anlaşılmıştır. Hükümetin uygulamış olduğu politikalar, görüş ve icraatlarıyla anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar yaşandığı ifade edilmiştir. Muhtıra bildirisinin hemen ardından dönemin başbakanı Süleyman Demirel istifa etmiştir. Tarihler 12 Eylül 1980'i gösterdiğinde ordu bir kez daha yönetime el koymuştur. Darbenin siyasal ve toplumsal kriz karşısında siyasetin çaresizliği karşısında gerçekleştirildiği vurgulanmıştır. Milli Güvenlik Komitesi (MGK) tarafından yürütülen süreç 1982 Anayasası ve 1983 seçimleri ile sivil siyasete devredilmiştir. 1982 Anayasası'nın yürütme kuvvetinin üstün yetkilerle donatması sonrasında yaşanacak olan birçok siyasal krizin zeminini oluşturmuştur (Kırkpınar & Çakmak, 2020, s. 270).

Tarihe postmodern darbe olarak geçen 28 Şubat süreci ordu-siyaset ilişkisinin bir başka safhasını ortaya çıkarmıştır. Bu dönem TSK kamuoyu üzerinden hükümete karşı bir mücadele içine girmiştir. Refah Partisine (RP) yönelik suçlamalarda; parti ve liderinin siyasal İslamcı söylemlerini artırdığı ve doğrudan laiklik ilkesinin zedelendiği ileri sürülmüştür (Kırkpınar & Çakmak, 2020, s. 270). İstişari mahiyetteki MGK kararlarının siyasal iktidara bir şekilde dayatılması vesayetin yeniden tezahür ettiği biçiminde yorumlanmıştır. 2007 yılına gelindiğinde ise bu kez cumhurbaşkanlığı seçim sürecine müdahil olan ordu, resmi internet sitesinden yayınladığı ve tarihe E-Muhtıra olarak geçen bildirisinde sözde değil özde cumhuriyete bağlılık vurgusu ile TSK'nın laiklik hassasiyeti taşıdığını belirtmiştir. Bildirinin yayınlanmasının ardından bu kez hükümet istifa etmemiş aksine muhataplarına sert bir şekilde cevap verilmiştir. Hükümetin bu tavrının ardından ordunun siyaset üzerindeki vesayet gücü geriletilmiştir.

Ülkemizde 1960 yılından itibaren neredeyse her on yılda bir; ordunun siyaset kurumlarına yönelik müdahaleleri ve yaptırımlarıyla karşı karşıya olduğu görülmektedir. Ülkemizde gerçekleşen muhtıralar ve askeri darbeler, “milli iradeyi” yok saymış ve demokratik süreci baltalamıştır. Son olarak 15 Temmuz 2016 yılında darbe girişimi olarak karşımıza çıkan kalkışma; aktörleri, oluşum, gelişim ve sonuçlarıyla diğer askeri darbelerden ayrı olarak değerlendirilmiştir. Millet iradesini arkasına alan siyaset kurumu, tarihinde ilk kez bir darbe girişimini akamete uğratma konusunda aktif rol almış ve başarılı olmuştur. Yaşanan bu darbe kalkışması Türkiye’de askeri vesayetin kırıntılarının da süpürülmesini sağlamış ve demokrasiyi koşulsuz şekilde yüceltilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. 367 KRİZİ

2.1. TARİHSEL ARKA PLAN VE SEÇİM SÜRECİ

Türk siyasal hayatında cumhurbaşkanlığı seçim süreçleri incelendiğinde genellikle bir dizi siyasal kriz yaşandığı görülmektedir. Özellikle 1960 seçimleri sonrasında yaşanan siyasal krizlerin devleti siyasal istikrarsızlıklara sürüklediği dikkat çekmektedir. Bu siyasal krizlerin birçok sebebi bulunmaktadır. Siyasal krizlerin yaşanmasının birincil nedeni olarak siyasal sistemin kendisi gösterilmektedir. 1980 yılında cumhurbaşkanının 114 tur süren seçimler sonunda halen seçilememiş olması bu tespitin en çarpıcı örneğidir. 1982 Anayasası'nda oylamalar 4 tur ile sınırlandırılarak bu gibi durumların bir daha yaşanmaması için önlem alınmıştır. Herhangi bir siyasal krizin yaşanmasının önüne geçmek için cumhurbaşkanlığı seçim turları sınırlandırılmış olsada 2007 yılında cumhurbaşkanlığı seçiminde yeni bir siyasal krizle karşılaşmıştır.

2007 yılında 11. Cumhurbaşkanı seçim sürecinde yaşanan krizin tarihsel izleri sürüldüğünde ilk olarak 1982 Anayasası'nda cumhurbaşkanı görev ve yetkileri bölümünde yapılan köklü değişikliklerle karşılaşılmaktadır. 1980 öncesindeki siyasal ve toplumsal krizler karşısında devletin otoritesini tahkim etmek için güçlü bir cumhurbaşkanı tayin ve takdir etmek daha başlangıçta parlamenter sistemin ruhuna ters düşmüştür. 1982 Anayasası'nda cumhurbaşkanının, yani yürütmenin sembolik olması gereken ikinci kanadının, güçlü yetkilerle donatıldığı buna karşın sorumsuzluğunun devam ettirildiği dikkat çekmektedir. Çünkü 1982 Anayasası, devletin iktidar alanı ile milletin iktidar alanını bir başka ifadeyle; devlet otoritesi ile milli iradeyi ayırmayı amaçlamıştır. Bundan dolayıdır ki cumhurbaşkanının milli iradenin üzerinde bir vesayet makamı olarak konumlandırmıştır. Cumhurbaşkanının geniş yetkilerle donatılması aynı zamanda parlamenter sistemin sağlam bir temele oturtulmasını ve siyasal alanda işleyişini zorlaştırmıştır. Kenan Evren'in ardından Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal, Süleyman Demirel ve Ahmet Necdet Sezer'in seçimlerinde herhangi bir seçim krizi yaşanmamış olmasının sebebi bu kişilerin rejimle uyumlu profile sahip olmalarıdır. Oysaki rejimin kendi açısından tehdit olarak tanımladığı muhafazakâr-İslamcı bir cenahın ilk kez cumhurbaşkanı çıkarabilme ihtimali krize neden olmuştur. Dolayısıyla 367 Krizi aslında 1982 Anayasası'nın ruhunda barınan vesayetçi demokrasi anlayışının dışavurumundan başka bir şey değildir (Dursunoğlu, 2023, s. 277).

11. Cumhurbaşkanı seçim sürecinden önce ve sonra yaşanan tartışmaları siyasal ve hukuksal boyutlarıyla ele almak doğru olacaktır. Siyasal boyutta, 2002 yılında yapılan genel

seçimlerde seçim sisteminin sağladığı olanaklarla AK Parti'nin aldığı oy oranının gerçek temsil hakkını aşması önemli bir konudur. Bu durum, AK Parti'nin halkın gerçek iradesini yansıtmadığı eleştirilerine yol açmıştır. AK Parti'nin %34,7 oy almasına rağmen Meclis'teki sandalye sayısının %71'ine sahip olması ve Meclis'e giremeyen partilerin oy oranları toplamının %46,5 olması, temsilde adalet tartışmalarına neden olmuştur. İşmet Berker'in “seçim sonucu yasal olabilir, ancak demokratik değildir” söylemi, 2007 seçimlerine giden süreçte siyasal kriz oluşumlarını tetiklemiştir (zelik, 2012, s. 65). Benzer şekilde 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, AK Parti'nin aday göstereceği bir milletvekilinin Cumhurbaşkanı seçilmesinin temsilde adalet ilkesine aykırı olacağını belirtmiştir (zelik, 2012, s. 65). Bu söylemleri destekleyen muhalif kesimler, cumhurbaşkanının uzlaşma yoluyla seçilmesini veya erken genel seçimlerle oluşturulacak yeni parlamento tarafından cumhurbaşkanının seçilmesinin daha uygun olacağını dile getirmiştir. Bu düşüncenin asıl sebebi hlihazırda AK Parti'nin cumhurbaşkanını tek başına seçebilecek meclis çoğunluğuna sahip olması ve yeni bir seçimde AK Parti oylarının düşeceğine dair beklentidir.

Krizin ortaya çıkmasında sebep olarak gösterilebilecek bir diğer neden ise toplumun sosyolojik kodlarında uzun yıllardır tartışılan din-laiklik dikotomisidir. Milli görüş çizgisinden gelen iktidarın muhafazakar-islamcı kimliği seküler-ulusalcı toplumsal kesim tarafından mesafeli şekilde karşılanmış hükümet tarafından belirlenecek olası bir cumhurbaşkanı kaygılara neden olmuştur. Siyasal krizin toplumsal yansıması olarak kabul edilen bu durum Cumhuriyet Mitingleri şeklinde tezahür etmiş, ilgili gösterilerde laiklik hassasiyeti dile getirilmiştir. Bütün bu süreç var olan krizin daha da derinleşmesine neden olmuştur.

367 Krizi'ne giden süreçte hukuksal boyutta süreci tartışmaya açan isimler Yargıtay Eski Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu ve SPK Eski Başkanı Ali İhsan Karaca olmuştur. 2007 yılında yapılacak olan cumhurbaşkanlığı seçimleri ile ilgili Kanadoğlu “toplantı yeter sayısı ve karar yeter sayısı” ayrımı ile Anayasa'nın 96. maddesini tartışmaya açmış ve 367 Krizi'nin temelini oluşturmuştur. Kanadoğlu'nun söylemlerini duyuran Cumhuriyet Gazetesi, “AK Parti oyları yetmez” başlığıyla okuyucunun karşısına çıkmıştır. Kanadoğlu, Anayasa hükümlerine göre cumhurbaşkanlığı seçiminin, Meclis'in en az üçte ikisini oluşturan 367 milletvekilinin hazır bulunması ve oy kullanması durumunda gündeme alınabileceğini belirtmiştir. Anayasa'nın 102. maddesinin “Cumhurbaşkanı TBMM ye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçileceğini” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde 102) hükmünü taşıdığını, karar için aranan nitelikli çoğunluk üzerindeki katılımın aynı zamanda toplantı yeter sayısı olduğunu öne süren Kanadoğlu, birinci oylamada seçim

sandığına en az 367 oyun atılmaması durumunda sonuç alınamayacağını ve bu durumda ikinci tur oylamaya geçilemeyeceğini vurgulamıştır. 20 günlük süre içinde sonuç alınamaması durumunda TBMM seçimlerinin otomatik olarak yenilenmesi gerektiğini öne süren Kanadoğlu, AK Parti'nin muhalefetin katkısı olmadan cumhurbaşkanı seçmesinin mümkün olmadığını, bu şartlarda muhalefet partilerinin seçimlerin yenilenmesini sağlayabileceklerini savunmuştur. Anayasa'nın açık hükümlerine rağmen AK Parti'nin seçimi sürdürmesi halinde AYM'nin seçimleri iptal edebileceğini iddia etmiştir ("AKP oyları yetmez", 2006, s. 8). Kanadoğlu'nun söylemlerinden ufukta bir seçim krizi veya anayasa krizinin görüldüğü anlaşılmıştır. Ayrıca Meclis'te 354 milletvekiline sahip olan AK Parti'nin bu durumu nasıl aşacağı konusunda değerlendirmeler yapılırken Ana Muhalefet Partisi Lideri Deniz Baykal'ın iktidarın muhalif partilerle uzlaşısı sağlamadan kendi adayını çıkarması halinde oylamaya katılmayacaklarını açıklamış olması krizin derinleşmesine sebep olmuştur (Habertürk, 2019; Akt. Dursunoğlu, 2023, s. 277).

Seçim sürecinin hukukiliği konusunda değerlendirme yapan bir diğer isim Ali İhsan Karaca, 1 Aralık 2006 tarihinde Dünya Gazetesi'nde yayımlanan "Köşk Seçiminde Anayasa'daki Püf Nokta" başlıklı yazısında, "Karar yeter sayısının 2/3 oyun sağlamadığının anlaşılması için toplantının yapılmış olması gerektiği düşüncesinde olduğu, bunun için ise mutlaka ilk iki toplantıda en az 2/3 çoğunlukta toplantı yapmanın gerekli olduğunu" belirtmiştir (Eroğlu, 2007, s. 169-170). Karaca'nın vurgulamak istediği nokta cumhurbaşkanlığı seçiminde Anayasanın 96. maddesinde toplantı yeter sayısı ve karar yeter sayısının ayrı maddeler olarak ele alınmadığı ve bu durumda 102. maddede belirtilen hükme göre, Cumhurbaşkanı seçiminde öngörülen 2/3 çoğunluğun (367) sadece karar yeter sayısı değil, aynı zamanda toplantı yeter sayısı olması gerektiğidir.

Cumhurbaşkanı seçim sürecinde toplantı yeter sayısının 367 olmadığını, Anayasa'nın 96. maddesine göre bu sayının üçte biri olan 184 üye sayısı ile yeterli olacağını düşünen hukukçular da vardır. TBMM'nin toplantı ve karar yeter sayısını düzenleyen 1982 Anayasası'nın 96. maddesi, 2007 yılı Anayasa değişikliği öncesine göre şu şekilde düzenlenmiştir: "Anayasada, başka bir hüküm yoksa Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir; ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz" (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde 96). Ergun Özbudun'a göre Anayasa'nın 96. maddesi gereği Anayasa'da başka bir hüküm olmadığı sürece toplantı yeter sayısının meclis üye tamsayısının üçte biri (184) olması gerekmektedir ve 102. maddedeki üçte iki çoğunluğu yani 367 sayısı ise toplantı yeter sayısı değil, karar yeter sayısıdır (Özbudun, 2009: 15-16).

Ayrıca, Özbudun'a göre AYM'nin genel olarak parlamento kararlarını denetleme yetkisi bulunmamaktadır. Anayasa Mahkemesi parlamento kararlarını sadece eylemli bir içtüzük değişikliği niteliğinde gördüğü durumlarda denetleyebilmektedir. İchtüzüğün 121. maddesi, Anayasa'nın 102. maddesine atıfta bulunmakla birlikte, söz konusu 102. maddede toplantı yeter sayısı hakkında bir hüküm yer almamaktadır. Dolayısıyla 102. maddeye göre yapılacak olan bir cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turunda eylemli bir içtüzük değişikliği de söz konusu olmamaktadır (Özbudun, 2009: 15-16).

Seçim sürecinde en çok ses getiren olaylardan biri de dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Harp Akademileri'ndeki konuşması ile birlikte Çankaya'nın sürece dâhil oluşudur. Türkiye'de siyasal rejiminin tehlikede olduğunu belirten Sezer, "Dış güçler laik cumhuriyeti ılımlı İslam Cumhuriyeti yapmak istiyor" ifadelerini kullanmış, Cumhurbaşkanı'nın cumhuriyetten yana olduğunu altını çizmiş ve TSK'ya karşı bir oyun oynandığını dikkatlere sunmuştur (Özçelik, 2012, s. 42). Bu açıklamalar, devletin bir numaralı koltuğunun seçim sürecine dâhil olmasına hatta açıktan pozisyon almasına sebebiyet vermiş ve krizi başka bir boyuta taşımıştır.

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin planlandığı nisan ayında siyasal alanda yaşanan seçim tartışmalarının toplumsal alana da yayıldığı görülmektedir. Muhalif kesimin en çok endişelendiği konu, Milli Görüş çizgisinden gelen AK Parti'nin yenilikçi hareketinin liderliğini yapan Erdoğan'ın aday olma ihtimalidir. Başbakan'ın özellikle laiklik ilkesi ve cumhuriyet rejimiyle ilgili geçmişte yaptığı açıklamalara dayanarak cumhurbaşkanlığı makamının bu tür siyasi düşüncelerle uyumlu olmayacağı ve bu durumun cumhuriyet rejimini tehdit edebileceği iddiaları bu konudaki tartışmaları doruk noktasına ulaştırmıştır (Durmuş, 2012, s. 108). Başbakanlık ve meclis başkanlığından sonra cumhurbaşkanlığının da muhafazakar-İslamcı ideolojiye sahip bir kişinin eline geçeceği düşüncesi, halkın belirli bir kesiminde "son kale de düşecek" kaygısına neden olmuş ve bu endişe Cumhuriyet Mitingleri'ne sebebiyet vermiştir.

Türk siyasal hayatında literatüre "Cumhuriyet Mitingleri" olarak geçen toplumsal hareketlerin ilki Ankara Tandoğan Meydanı'nda yapılmıştır. Laik-ulusalcı kitlenin AK Parti iktidarına ve muhtemel cumhurbaşkanı adayı olarak görülen Erdoğan'a karşı düzenlemiş olduğu mitingte "Türkiye laiktir, laik kalacak" ve "Türkiye dindar cumhurbaşkanı istemiyor" sloganları atılmıştır (Özçelik, 2012, s. 71). Meclis'in ilk tur seçiminden sonra da mitingler devam etmiş olup 29 Nisan'da İstanbul'da, mayıs ayında ise Manisa, Çanakkale, İzmir ve Samsun'da mitingler düzenlenmiştir (Kabakçı, 2011, s. 96).

Neo-Kemalist bir hareket olarak literatüre geçen Cumhuriyet Mitingleri'ne bazı siyasal partilerin yanı sıra Atatürkçü Düşünce Derneği başta olmak üzere muhalif sivil toplum örgütlerinin ve medyanın geniş anlamda katılım sağladığı görülmektedir (Dursunoğlu, 2023, s. 278). Eşi başörtülü olan bir cumhurbaşkanı adayının cumhurbaşkanlığı makamına getirilmesinin, Cumhuriyet'in temel ilkelerinden laiklik ilkesine karşı bir tehdit şeklinde algılandığı dikkat çekmektedir. Yapılan mitingler, söylemler ve medya incelendiğinde açık ve net bir şekilde bu durum anlaşılmaktadır. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan mitinglere katılanları “bindirilmiş kıtalar” olarak tanımlamış ve cumhurbaşkanının meclis tarafından seçileceği hatırlatmasında bulunmuştur (Hürriyet, 2007; Akt. Dursunoğlu, 2023, s. 278).

Meclis'te yapılacak olan 11. Cumhurbaşkanı seçimi öncesinde dönemin siyasal aktörlerinin kamuoyuna bazı mesajlar verdiği ve bu mesajların uzun bir süre tartışıldığı görülmektedir. 6 Nisan'da CHP Genel Başkanı Deniz Baykal 367 şartının sağlanmadığı takdirde AYM'ye gideceklerini açıklamış, 10 Nisan'da Cumhurbaşkanı Sezer, Milli Güvenlik Kurulu'nda gündem dışı olarak irticai akımların güçlendiğine dikkat çekmiş, aynı gün Doğru Yol Partisi ve Anavatan Partisi Cumhurbaşkanı seçimlerinde birlikte hareket edeceklerini açıklamışlardır. Bu açıklamayı takip eden ilk gün, Baykal dönemin Başbakanı Erdoğan'a “Sakın ha aday olma” çağrısı yapmıştır. 21 Nisan'da TBMM Başkanı Arınç, Erdoğan'ın aday gösterileceği konusunda kararın kendisinde olduğunu kamuoyuyla paylaşmıştır. Ayrıca Anayasa'nın 97. maddesini uygulayacağını belirten Arınç, 367 söylemlerine cevap olarak “184'e bakarım, oturumu açarım” şeklinde beyanatta bulunmuştur. 22 Nisan'da AK Parti'den Ersönmez Yarbay, cumhurbaşkanlığına aday olduğunu açıklamıştır. 23 Nisan'da AK Parti grup konuşmasında Başbakan Erdoğan, “Adayımız Abdullah Gül kardeşimdir” diyerek AK Parti'nin beklenen adayını açıklamıştır (Dursunoğlu, 2023, s. 278).

27 Nisan'da yapılması planlanan seçimler öncesi bütün tartışmalar Anayasa'ya yoğunlaşmıştır. Anayasa'ya göre seçimler 3 gün arayla yapılacak ve cumhurbaşkanlığı oylamalarının 1. ve 2. turunda, üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu (367) aranacaktır. İlgili turlarda bu çoğunluk sağlanamadığı takdirde 3. tur oylamaya geçilecek ve 3. tur oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğunu (276) alan aday, cumhurbaşkanı seçilecektir. 3. tur oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu sağlanamadığı takdirde, 3. turda en çok oyu alan iki aday arasında 4. tur yapılacaktır. 4. tur oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğunu (276) alan aday cumhurbaşkanı seçilecektir. 4. turda 276 sayısına ulaşamadığı takdirde TBMM seçimleri yenileme kararı alacaktır (Durmuş, 2012, s. 148).

Tarihler 27 Nisan 2007'yi gösterdiğinde cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk tur oylaması TBMM'nin 96. Birleşiminde gerçekleşmiştir. CHP dışında daha önce seçimlerde birlikte hareket edeceklerini açıklayan DYP ve ANAP, genel kurula girmeyeceklerini belirterek seçimleri boykot etmiştir. 361 milletvekilinin yer aldığı ilk tur oylamada Abdullah Gül 357 oy almış, üç oy boş bir oy geçersiz sayılmıştır. Anayasa'ya göre nitelikli çoğunluk (367) sağlanamadığı için ilk tur seçimlerinde cumhurbaşkanı belirlenememiştir. Seçimden hemen sonra CHP, ilk tur seçimlerini yargıya taşımış ve AYM'ye başvurmuştur. Aynı gün saat 23:17'de TSK tarafından internet üzerinden literatüre E-Muhtıra olarak geçen bir bildiri yayınlanmıştır. AYM yaptığı inceleme sonrası 1 Mayıs'ta 367'nin gerekli olduğuna dair kararı kamuoyuyla paylaşmıştır. Mahkeme, TBMM'nin 27.04.2007 tarihli, 96. Birleşiminde Meclis Başkanı'nın 184 milletvekilinin Genel Kurulda bulunmasının yeterli olduğu şeklindeki görüşünün kabul edildiği TBMM kararını “eylemli bir içtüzük değişikliği” olarak değerlendirerek “iptal edilmesine ve yürürlüğünün durdurulmasına” karar vermiştir (Özbudun, 2007, s. 266).

Siyasal ve hukuksal krizleri içeren 11. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde ortaya çıkan sorunları aşmak ve AYM'nin verdiği karara tepki olarak TBMM, 3 Mayıs 2007 tarihli 891 sayılı kararıyla milletvekili seçimlerinin 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılmasına yönelik erken seçim kararı almıştır (Gözler, 2010, s. 232). 6 Mayıs'ta cumhurbaşkanlığı seçimi için yapılan oturumda iki defa yoklama yapılmış ancak 367 sayısına ulaşamadığı için birleşim sonlandırılmıştır. 9 Mayıs 2007 tarihli 104. Birleşimde Meclis Başkanı tarafından Abdullah Gül'ün adaylıktan çekildiğini açıklayan önerge Meclis'te okunmuş ve süreç tamamlanmıştır. Böylelikle 367 Krizi'ni aşmak için seçimlerin yenilenmesinden başka bir seçenek kalmamıştır. TBMM, 31 Mayıs 2007 tarihli ve 5678 sayılı Anayasa değişikliği kanunu hazırlamıştır. Anayasa değişikliğine göre toplantı yeter sayısının TBMM'nin her türlü işlerinde üye tamsayısının üçte biri (184) olarak belirlenmiştir. Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından beş yıllığına ve en fazla iki dönem şeklinde seçilmesi öngörülmüştür. TBMM'de kabul edilen anayasa değişikliği Cumhurbaşkanı Sezer tarafından veto edilmiştir.

22 Temmuz 2007 seçimlerinde AK Parti %46,58, CHP %20,88 oy almıştır. Seçimlerde %14,27 oy oranına ulaşan MHP Meclis'e girmeyi başaran bir diğer parti olmuştur (Köse, 2016, s. 7-8). AK Parti tek başına hükümeti kurmuştur. 367 Krizi sonrası yenilenen seçimlerde MHP'nin Meclis'e girmesi ve kendi adayı ile oylamaya katılacağını açıklamış olması 11. Cumhurbaşkanı'nın seçilmesine imkân oluşturmuş ve krizin aşılmasına katkı sunmuştur.

Hükümetin kurulmasının ardından, 10 Ağustos 2007’de cumhurbaşkanlığı seçim sürecinin yeniden başlatılacağı duyurulmuştur. Meclis tarafından seçim takvimi kararlaştırılmış ve seçim turları ilan edilmiştir. AK Parti adayı Abdullah Gül, MHP adayı Sabahattin Çakmakoglu ve DSP adayı Hüseyin Tayfun İçli cumhurbaşkanı adayı olarak oylamalara katılmıştır. MHP, CHP’nin aksine cumhurbaşkanlığı seçimlerinde parlamentoda yer almış ve 367 kararına uygun şekilde cumhurbaşkanlığı seçiminin yapılmasına yardımcı olmuştur. 28 Ağustos 2007 tarihli cumhurbaşkanlığı seçimlerinin 3. turunda oylamaya katılan 448 milletvekilinin 339’unun oyunu alan Abdullah Gül 11. Cumhurbaşkanı seçilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 6. Birleşim, s. 4). Bu yönüyle Gül, Meclis tarafından seçilen son cumhurbaşkanı olarak tarihe geçmiştir. Cumhurbaşkanını halkın seçmesini öngören Anayasa değişikliği ise 21 Ekim 2007 tarihinde referanduma sunulmuş ve %68,95 oy oranı ile kabul edilmiştir (Gözler, 2010, s. 280). Böylelikle Türkiye cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili yaşanacak krizleri ilanihaye ortadan kaldırmıştır.

2.2. E-MUHTIRA

11. Cumhurbaşkanı seçim sürecinde en çok tartışılan hususlardan biri de E-Muhtıra olmuştur. İlk tur oylamanın yapıldığı 27 Nisan günü akşam saatlerinde Genelkurmay Başkanlığı’nın resmi internet sitesinde Genelkurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt tarafından kaleme alınan bir bildiri yayınlanmıştır. 27 Nisan Bildirisi veya E-Muhtıra olarak siyasi literatüre geçen bildiri askeri vesayetin bir başka örneğini oluşturmuştur. Bildiri ile birlikte TSK cumhurbaşkanlığı sürecine müdahil olmuş içerikte vermiş olduğu mesajla tarafını açıkça beyan etmiştir.

27 Nisan E-Muhtırası Tam Metni / 27 Nisan 2007

Türkiye Cumhuriyeti devletinin, başta laiklik olmak üzere, temel değerlerini aşındırmak için bitmez tükenmez bir çaba içinde olan bir kısım çevrelerin, bu gayretlerini son dönemde artırdıkları müşahede edilmektedir. Uygun ortamlarda ilgili makamların, sürekli dikkatine sunulmakta olan bu faaliyetler; temel değerlerin sorgulanarak yeniden tanımlanması isteklerinden, devletimizin bağımsızlığı ile ulusumuzun birlik ve beraberliğinin simgesi olan milli bayramlarımıza alternatif kutlamalar tertip etmeye kadar değişen geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.

Bu faaliyetlere girişenler, halkımızın kutsal dini duygularını istismar etmekten çekinmemekte, devlete açık bir meydan okumaya dönüşen bu çabaları din kisvesi arkasına saklayarak, asıl amaçlarını gizlemeye çalışmaktadırlar. Özellikle kadınların ve küçük çocukların bu tür faaliyetlerde ön plana çıkarılması, ülkemizin birlik ve bütünlüğüne karşı yürütülen yıkıcı ve bölücü eylemlerle şaşırtıcı bir benzerlik taşımaktadır.

Bu bağlamda;

Ankara’da 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlamaları ile aynı günde kuran okuma yarışması tertiplenmiş, ancak duyarlı medya ve kamuoyu baskıları sonucu bu faaliyet iptal edilmiştir.

22 Nisan 2007 tarihinde Şanlıurfa'da; Mardin, Gaziantep ve Diyarbakır illerinden gelen bazı grupların da katılımı ile o saatte yataklarında olması gereken ve yaşları ile uygun olmayan çağ dışı kıyafetler giydirilmiş küçük kız çocuklarından oluşan bir koroya ilahiler okutulmuş, bu sırada Atatürk resimleri ve Türk bayraklarının indirilmesine teşebbüs edilerek geceyi tertipleyenlerin gerçek amaç ve niyetleri açıkça ortaya konulmuştur.

Ayrıca, Ankara'nın Altındağ ilçesinde "Kutlu Doğum Şöleni" için ilçede bulunan tüm okul müdürlerine katılım emri verildiği, Denizli'de İl Müftülüğü ile bir siyasi partinin ortaklaşa düzenlediği etkinlikte ilköğretim okulu öğrencilerinin başları kapalı olarak ilahiler söylediği, Denizli'nin Tavas ilçesine bağlı Nikfer beldesinde dört cami bulunmasına rağmen, Atatürk İlköğretim Okulunda kadınlara yönelik vaaz ve dini söyleşi yapıldığı yolunda haberler de kaygıyla izlenmiştir.

Okullarda kutlanacak etkinlikler, Millî Eğitim Bakanlığı'nın ilgili yönergelerinde belirtilmiştir. Ancak, bu tür kutlamaların yönerge dışı talimatlarla yerine getirildiği tespit edilmiş ve Genelkurmay Başkanlığınca yetkili kurumlar bilgilendirilmesine rağmen herhangi bir önleyici tedbir alınmadığı gözlenmiştir.

Anılan faaliyetlerin önemli bir kısmının bu tür olaylara müdahale etmesi ve engel olması gereken mülki makamların müsaadesi ile ve bilgisi dâhilinde yapılmış olması meseleyi daha da vahim hale getirmektedir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Cumhuriyet karşıtı olan ve devletimizin temel niteliklerini aşındırmaktan başka amaç taşımayan bu irticai anlayış, son günlerdeki bazı gelişmeler ve söylemlerden de cesaret almakta ve faaliyetlerinin kapsamını genişletmektedir.

Bölgemizdeki gelişmeler, din ile oynamanın ve inancın siyasi bir söyleme ve amaca alet edilmesinin yol açabileceği felaketlerin ibret alınması gereken örnekleri ile doludur. Kutsal bir inancın üzerine yüklenmeye çalışılan siyasi bir söylem veya ideolojinin inancı ortadan kaldırarak, başka bir şeye dönüştüğü, ülkemizde ve ülke dışında görülebilmektedir. Malatya'da ortaya çıkan olayın bunun çarpıcı bir örneği olduğu ifade edilebilir. Türkiye Cumhuriyeti devletinin çağdaş bir demokrasi olarak, huzur ve istikrar içinde yaşamasının tek şartının, devletin Anayasamızda belirlenmiş olan temel niteliklerine sahip çıkmaktan geçtiği şüphesizdir.

Bu tür davranış ve uygulamaların, Sn. Genelkurmay Başkanı'nın 12 Nisan 2007 tarihinde yaptığı basın toplantısında ifade ettiği "Cumhuriyet rejimine sözde değil özde bağlı olmak ve bunu davranışlarına yansıtmak" ilkesi ile tamamen çeliştiği ve Anayasanın temel nitelikleri ile hükümlerini ihlal ettiği açık bir gerçektir.

Son günlerde, Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde öne çıkan sorun, laikliğin tartışılması konusuna odaklanmış durumdadır. Bu durum, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından endişe ile izlenmektedir. Unutulmamalıdır ki, Türk Silahlı Kuvvetleri bu tartışmalarda taraftır ve laikliğin kesin savunucusudur. Ayrıca, Türk Silahlı Kuvvetleri yapılmakta olan tartışmaların ve olumsuz yöndeki yorumların kesin olarak karşısındadır, gerektiğinde tavrını ve davranışlarını açık ve net bir şekilde ortaya koyacaktır. Bundan kimsenin şüphesinin olmaması gerekir.

Özetle, Cumhuriyetimizin kurucusu Ulu Önder Atatürk'ün, "Ne mutlu Türküm diyene!" anlayışına karşı çıkan herkes Türkiye Cumhuriyeti'nin düşmanıdır ve öyle kalacaktır. Türk Silahlı Kuvvetleri, bu niteliklerin korunması için kendisine kanunlarla verilmiş olan açık görevleri eksiksiz yerine getirme konusundaki sarsılmaz kararlılığını muhafaza etmektedir ve bu kararlılığa olan bağlılığı ile inancı kesindir.

Kamuoyuna saygı ile duyurulur (TSK basın açıklaması, 2007).

Genelkurmay Başkanı
Yaşar Büyükanıt"

Muhtıra'nın içerik analizine bakıldığında bildiriye "Türkiye Cumhuriyeti devletinin, başta laiklik olmak üzere, temel değerlerini aşındırmak için bitmez tükenmez bir çaba içinde olan bir kısım çevrelerin, bu gayretlerini son dönemde artırdıkları müşahade edilmektedir" şeklinde laiklikle ilgili hassasiyeti içeren bir tespitle başlanıldığı dikkat çekmektedir. Bu cümlede "bir kısım çevreler"den kastedilenin kim veya kimler olduğu net olarak belirtilmemekle beraber, bu ibare "uygun ortamlarda ilgili makamların, sürekli dikkatine sunulmakta olan bu faaliyetler" cümlesindeki ilgili makamlar ifadesiyle birleştirildiğinde AK Parti Hükümetinin hedef alındığı anlaşılmaktadır. Bildiride milli bayramlara alternatif kutlamaların yapıldığı, bu törenlerde kadın ve çocukları da kullanan din istismarcılığına soyunulduğu belirtilmektedir. Türkiye'nin farklı illerinde yaşanan bu kutlamalarda zaman zaman Atatürk portresi ve Türk bayrağına yönelik saldırı girişimleri yapıldığına dikkat çekilmektedir. Okullarda dini programların tertip edilmesinin kaygıyla izlenildiği vurgulanmaktadır. Cumhuriyet karşıtı ve devletin temel niteliklerini tehdit eden bu irticai anlayışın son günlerdeki bazı gelişmelerden ve söylemlerden cesaret aldığı ifade edilmektedir. İrtica merkezli ve laiklik vurgulu bu girizgâhtan sonra Muhtıra, cumhurbaşkanlığı seçim sürecine dair cümlelerle devam etmektedir.

Muhtıra'da Genelkurmay Başkanının daha önce bir toplantıda dile getirdiği "Cumhuriyet rejimine sözde değil özde bağlı olmak ve bunu davranışlarına yansıtmak" cümlesi bir kez daha hatırlatılmaktadır. Son dönemde cumhurbaşkanı seçim sürecinde laiklik konusunun tartışılıyor olmasının TSK tarafından endişe ile takip edildiği, bu tartışmalarda TSK'nın taraf olduğu, kendisini "laikliğin kesin savunucusu" olarak tanımladığı ifade edilmektedir. Bildiri'de, "Cumhuriyetimizin kurucusu Ulu Önder Atatürk'ün, "Ne mutlu Türküm diyene!" anlayışına karşı çıkan herkes Türkiye Cumhuriyeti'nin düşmanıdır ve öyle kalacaktır" ifadesi ile bir düşmanlaştırma yapılmaktadır. Bu ifadeyle kendisini rejimin koruyucusu olarak konumlandıran TSK'nın bu rejimi hedef alan kişilerle açıktan mücadele edeceği bilinçaltına yerleştirilmektedir. Bildiriye muhtıra seviyesine getiren ise şu cümleler olmaktadır: "Türk Silahlı Kuvvetleri gerektiğinde tavrını ve davranışlarını açık ve net bir şekilde ortaya koyacaktır" ve "Türk Silahlı Kuvvetleri, bu niteliklerin korunması için kendisine kanunlarla verilmiş olan açık görevleri eksiksiz yerine getirme konusundaki sarsılmaz kararlılığını muhafaza etmektedir ve bu kararlılığa olan bağlılığı ile inancı kesindir" Bu cümleler net şekilde siyasal iktidarı terbiye etme, hizaya çekme niyetiyle kurgulanmıştır. Açıkça anlaşılacağı üzere TSK, "gerekirse" daha ileri adımlar atmaktan imtina etmeyeceğini belirtmiştir. Daha ileri adımın doğrudan askeri bir darbe olduğu da açıktır. Metinde yer alan "kendisine kanunlarla verilmiş olan açık görev" ifadesinden kasıt TSK İç Hizmet Kanunu 35. maddesinde konu edinilen Cumhuriyeti koruma görevidir. Daha önceki askeri darbelerde

sonrası kamuoyu ile paylaşılan darbe bildirilerinde ilgili kanuni dayanak vurgulanmıştır. Muhtıra bir bütün olarak değerlendirildiğinde TSK'nın kendisini hükümeti izlemeye, uyarmaya ve gerektiği takdirde yönetme yetkisini doğrudan ele almaya yetkili gördüğü açık ve net şekilde anlaşılmaktadır (Devran & Özcan, 2016, s. 14).

Muhtıralarda siyasal iktidarın tavrı muhtıranın akıbeti açısından belirleyici olmaktadır. 1971 Muhtıra'sında Başbakan Süleyman Demirel istifa etmiş daha sonra 32. Gün Belgesinde “Bu yolla Meclis'in kapısını açık tuttuk” demiştir. E-Muhtıra sonrası kamuoyu siyasal iktidarın nasıl bir cevap vereceğini, nasıl bir tavır alacağını beklerken Hükümet Sözcüsü Cemil Çiçek 28 Nisan'da, yani Bildirinin ertesi günü basın mensuplarının karşısına çıkarak şu açıklamayı yapmıştır:

Bu açıklama hükümete karşı bir tutum olarak algılanmıştır. Kuşkusuz, demokratik bir düzende bunun düşünülmesi dahi yadırgatıcıdır. Öncelikle söylemek isteriz ki, Başbakan'a bağlı bir kurum olan Genelkurmay Başkanlığı'nın herhangi bir konuda hükümete karşı bir ifade kullanması demokratik bir hukuk devletinde düşünülemez. Genelkurmay Başkanlığı, hükümetin emrinde, görevleri Anayasa ve ilgili yasalarla tayin edilmiş bir kurumdur. Anayasamıza göre, Genelkurmay Başkanı görev ve yetkilerinden dolayı Başbakan'a karşı sorumludur (Kocabaş, 2016; Akt., Devran & Özcan, 2016, s. 13).

Açıklamadan da anlaşıldığı üzere Hükümet, Muhtıra'ya teslim olmamış, milli iradeye sahip çıkmıştır. Satır aralarında demokrasi ve hukuk devleti hatırlatması yapılmış, TSK'ya sorumlu davranması öğütlenmiştir.

2.3. 367 KRİZİ VE MEDYA: SİYASAL AKTÖRLER NE DİYOR?

Medya; yerel, ulusal ve küresel mahiyette yaşanan tüm gelişmeleri kamuoyu ile paylaşan haberleşme aracıdır. Birey toplum ve devlet için son derece önemli olan iletişim ağı güçlü demokrasiler için de ehemmiyet içermektedir. 367 Krizi'nin medyaya yansımalarını irdelemek sürecin doğru ve sağlıklı şekilde anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Çalışmada arşivine ulaşılabilmiş Cumhuriyet, Milliyet ve Sabah gazeteleri üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. İlk olarak krizi ortaya çıkaran hukuki iddia ile başlamak gerekmektedir. 26 Aralık 2006 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin ilk sayfasında Sabih Kanadoğlu'nun açıklamalarına yer verilmiştir. Haberin üst başlığında “Yargıtay Onursal Başsavcısı Kanadoğlu, iktidarın cumhurbaşkanı seçemeyeceğini öne sürdü” ifadeleri kullanılmıştır. Alt başlıkta ise “Sabih Kanadoğlu, anayasa hükümlerine göre Cumhurbaşkanlığı seçimleri için AK Parti oylarının yeterli olmadığını, seçim için gerekli üçte iki çoğunluğun seçimin gündeme alınabilmesi için de zorunlu olduğunu savundu” ifadelerine yer verilmiştir (“AKP oyları yetmez”, 2006, s. 8). Buna göre Anayasa'nın 102. maddesinde belirtilen “Cumhurbaşkanı TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilecektir. En az üçer gün ara ile yapılacak oylamaların

ilk ikisinde üye tamsayısının üçte iki çoğunluk oyu sağlanamazsa, üçüncü oylamaya geçilecektir” ifadesi açıktır ve karar için aranan nitelikli çoğunluk aynı zamanda toplantı yeter sayısı için de geçerlidir. Kanadoğlu, Meclis’teki oylamaya 367 milletvekilinin katılmaması durumunda ikinci ve sonraki oturumlara geçilemeyeceğini iddia etmiştir (“AKP oyları yetmez”, 2006, s. 8). Cumhuriyet Gazetesi’nde 367 iddialarına yer verilmesinden sonra, TBMM Başkanı Bülent Arınç’ın NTV’de katıldığı bir programdaki açıklamaları Milliyet Gazetesi’nde “Arınç’ın Çankaya Kriteri” başlığıyla haberleştirilmiştir. Arınç, cumhurbaşkanı adayı belirleme konusunda “Cumhurbaşkanı aktif siyasette yıpranmayan biri olmalı” ifadesini kullanmıştır. Ayrıca, cumhurbaşkanlığına aday olup olmayacağına dair sorulara ise 16 Nisan’da açıklama yapacağını belirtmiştir. 367 tartışmalarıyla ilgili olarak ise, “184 kişi varsa hangi partiden diye bakmam, oylamaya giderim” demiştir (“Arınç’ın Çankaya Kriteri”, 2006, s. 20).

Arınç, daha önceki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde geçerli olan toplantı nisabı 184’ün, 11. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de geçerli olacağını belirtmiştir. Arınç’ın bu açıklamaları, 367 tartışmasını daha da körüklemiştir. CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, cumhurbaşkanlığı seçiminin her tur oylamasında 367 nisabının sağlanamaması durumunda AYM’ye başvuracaklarını açıklamıştır (“On dakika yeter”, 2006, s. 21). Baykal, “Öyle bir kaos çıkar ki ortaya, Türkiye’yi doğrudan seçime götürecek bir tablo yaratır” ifadelerini kullanarak 367 iddiasını Meclis’e taşıyacağını ve bu iddiaya uyulmaması halinde AYM’nin kapısının çalınacağını vurgulamıştır (“CHP’den kaosa dikkat,” 2007, s. 18). Baykal’ın bu söylemleri, hem Meclis Başkanına hem de hükümete yönelik bir baskı ve uyarı niteliği taşımaktadır.

Eski milletvekili Mustafa Kamalak, Kanadoğlu’nun görüşüne karşı çıkarak AK Parti’ye destek vermiştir. Milliyet Gazetesi’nde “Kamalak: 184 Vekil Yeter” başlığıyla yer alan Anka haberine göre Kamalak, şu açıklamayı yapmıştır: “Buradaki durum farklı. Anayasa Mahkemesi, bir meclis kararını “yeni bir içtüzük ihdasıdır” diye iptal edebilmesi için, uygulamanın AYM’ye aykırı olması gerekir” (“Kamalak: 184 vekil yeter,” 2006, s. 20). Milliyet Gazetesi’nin 30.12.2007 tarihli sayısında Taha Akyol, 367 yorumunu yapan zihniyeti şu cümlelerle eleştirmiştir: “Türkiye maalesef bu hukukun belli siyasi amaçlara alet edilmesi’nin krizlerini, acılarını çok yaşadı. ... O zihniyet ihtilal fetvası verdi! Bunlar aksi ispat edilinceye kadar suçludur diye de fetva verdi! Siyasallaşmış hukukun utanç belgeleridir bunlar! Artık hukukla siyaseti ayıralım” (Durmuş, 2012, s. 113). Mehmet Ali Birand ise, 367 iddiasıyla ilgili olarak “Böylesine zorlama yorumlarla, Cumhurbaşkanını Anayasa Mahkemesi’nin yorumuna bırakacaksak, demokrasinin ipini elimizden geçiririz” şeklinde bir değerlendirme yapmıştır (Durmuş, 2012, s. 113).

Dönemin Başbakanı Erdoğan, Kanadoğlu'nun 367 iddialarına tepki göstermiştir. Milliyet Gazetesi'nde "Erdoğan'dan Kanadoğlu'na yanıt: Kılıf giydirme gayreti içinde" haberi yer almıştır. Erdoğan'ın bu konudaki açıklamaları şu şekildedir: "Okuma yazma bilmeyenin bile ifade etmekte zorlanacağı kadar kendini zorlamak suretiyle buna kılıf giydirmeye gayret edenler var. Bu oyunlara biz asla gelmemeliyiz" ("Erdoğandan Kanadoğluna yanıt", 2007, s. 19). Hükümet Sözcüsü ve Adalet Bakanı Cemil Çiçek ise 367 iddialarıyla ilgili olarak şunları söylemiştir: "Bugüne kadar Meclisin hangi nisapla toplandığı, hangi kararları hangi nisapla alması gerektiği ve geçmiş uygulamalar dikkate alındığında, burada meçhul olan bir şey yok, yeni bir unsur yok" (Durmuş, 2012, s. 113).

TBMM Anayasa Komisyonu Başkanı Burhan Kuzu da cumhurbaşkanı seçimi konusunda Anayasa Mahkemesi'nde açılacak herhangi bir davanın reddedilmesi gerektiğini belirtmiştir. Eğer bu tür bir karar reddedilmezse AYM'nin "siyasallaşacağını" ileri sürmüştür (Durmuş, 2012, s. 114). Kanadoğlu, bir başka açıklamasında bu konuyla ilgili "Umarım, Anayasa Mahkemesi aymazlık yapmaz" diyerek Yüksek Mahkemenin olayları dikkatlice incelemesi ve değerlendirmesi gerektiğini belirtmiştir ("Kanadoğlu umarım AYM aymazlık yapmaz", 2007, s. 23).

Recep Tayyip Erdoğan'ın aday olup olmayacağı konusundaki tartışmalar, Cumhurbaşkanı seçim sürecinin merkezine yerleşmiştir. Erdoğan, adaylık kararını son ana kadar açıklamamış ve stratejik bir yaklaşım sergilemiştir. Erdoğan, 3 Ocak 2007 günü basın mensuplarıyla bir araya geldiğinde şu tarihi benzetmeyi yapmıştır:

Tayyip Erdoğan adaylık falan açıklamamış. Ama bunlar niyet okuyucu. Niyet okuyucu oldukları için ne kadar başarılı olduklarını Nisan'da göreceksiniz. Ben başta da söyledim, Nisan'a kadar AK Parti kendi adayını açıklamayacak. İsteyen adaylığını açıklar. Sayın Baykal düşünüyorsa adaylığını açıklasın veya başka düşünenler varsa açıklasın. Bizi niye zorlama gayreti içine giriyorlar? Biz bir siyasi partiyiz, bizim de kendimize göre stratejimiz, taktiklerimiz var. Biz de bunları uyguluyoruz. Biz şimdi çelik çomağı verdik ellerine, bol bol oynayıp duruyorlar. Oynasınlar... (Durmuş, 2012, s. 124).

DSP Genel Başkanı Zeki Sezer süreçle ilgili, AK Parti'nin devleti tamamen ele geçirmek istediği düşüncesini dile getirmiş, "Son kale olarak cumhurbaşkanlığı koltuğunu, Atatürk'ün makamını görüyorlar. Şimdi de oraya koşuyorlar" şeklinde bir ifade kullanmıştır ("DSP Erdoğan'a karşı yürüyor", 2007, s. 23). Sezer'in, tüm vatandaşları, mevcut iktidarı ve Başbakan Erdoğan'ın olası cumhurbaşkanlığı adaylığını protesto etmek amacıyla Ankara Sıhhiye Meydanı'ndaki "Milli Egemenlik" mitingine davet ettiği görülmektedir ("DSP Erdoğan'a karşı yürüyor", 2007, s. 23). Eski TBMM başkanlarından Hüsametdin Cindoruk ise, Başbakan'ın adaylığı hakkında "İlk defa Cumhuriyet'e karşıt fikirleri olan bir siyasetçi cumhurbaşkanı seçilecek" şeklinde bir yorum yapmıştır (Durmuş, 2012, s. 140).

Herkes Erdoğan ismi üzerine yoğunlaşmışken Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı adayı olabileceğini dile getiren ilk kişi Mehmet Ali Birand olmuştur: “Erdoğan çıkmadığı takdirde, Köşk'e Abdullah Gül'ü aday gösterebileceği vurgulanıyor. Gül'ün kişiliğine, yumuşak yaklaşımına ve bugüne kadar kazandığı deneyime dikkat çekenler, içerde ve dışarıda tasvip göreceğini belirtiyorlar” (Durmuş, 2012, s. 137).

2007 cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde Başbakan Erdoğan cumhurbaşkanı adayı belirleme konusunda sandalye çoğunluğuna güvenerek muhalif partilerle görüşmeler yapmamıştır. Özellikle CHP Genel Başkanı Deniz Baykal ile görüşme yapılmamasından dolayı seçim sürecinde Meclis'te söz hakkı bulunan diğer muhalif partiler ANAP ve DYP'nin belirleyici rol oynayacakları açıktır. Derya Sazak'ın Milliyet Gazetesi köşe yazısında DYP ve ANAP ile ilgili söylemleri şu şekilde yer almıştır:

CHP oylamaya katılmazsa, ANAP başta, DYP ve bağımsızların oyu önem kazanacak. 354 üyeli AK Parti'ye ileride bir Anayasa Darbesi'yle karşı karşıya kalmaması için 13 oy gerekir. Ankara kulislerinde bir süredir transfer haberleri konuşuluyor, 21 üyeli ANAP grubu parçalanabilir. Nisan'da turlar başlayınca dek Özal'ın Demirel'in nasıl seçildiğini unutup daha pek çok “hukuk cinliği” bulacağız! AK Parti oluşumlara karşı seçimi “ilk turda” garantiye alamaya çalışacak. İktidar grubunun şu anki sandalye sayısı 354. CHP lideri Deniz Baykal, Erdoğan'ı Çankaya'ya çıkarma senaryosundan bir parçası olmayacaklarını ilan etti. Ana muhalefetin 154 sandalyesi var (Sazak, 2006, s. 25).

Cumhurbaşkanı seçim sürecinde adaylık konusu gündemdeyken bir açıklama da ordudan gelmiştir. Genelkurmay Başkanı yaptığı açıklamada çarpıcı ifadeler kullanmıştır. Milliyet Gazetesi, “Org. Büyükanıt hayalindeki cumhurbaşkanının portresini çizdi!” başlığıyla açıklamaları okuyucusuyla paylaşmıştır. Büyükanıt hayalindeki cumhurbaşkanını şu cümlelerle anlatmıştır:

Seçilecek Cumhurbaşkanı aynı zamanda TSK'nın başkomutanıdır. Bu nedenle TSK'yı yakından ilgilendirmektedir. Bu nedenle hem cumhurbaşkanımız hem başkomutanımızdır. Cumhuriyetin temel değerlerine, laik ve demokratik sosyal hukuk devleti idealine, devletin üniter yapısına bağlı, ama sözde değil özde bağlı bir cumhurbaşkanının seçileceğine inancımı belirtmek istiyorum. Bunu umut ediyorum (Durmuş, 2012, s. 161).

Başbakan Erdoğan, aday açıklama konusunda gizlilik stratejisini başarıyla uygulamış, bu konuda parti içini de disipline etmiştir. Bu belirsizlik zaman zaman esprili diyaloglara da yansımıştır. Başbakan Erdoğan gazetecilerin “Sizi Cumhurbaşkanı olarak görebilecek miyiz?” sorusuna CHP Lideri Deniz Baykal'ın “Çankaya yokuşu dik, fitikle çıkılmaz” sözlerini hatırlatarak: “Malum bel fitiği oldum ben. Bel fitiği olanlar Çankaya'ya çıkamaz” demiştir (“Erdoğandan Köşk mesajı”, 2007, s. 18).

Türkiye gündemini uzun süredir meşgul eden kimin aday olacağı sorusu 24 Nisan’da cevabını bulmuş ve Erdoğan, AK Parti’nin cumhurbaşkanı adayını “Değerli arkadaşlar, netice olarak, 11. cumhurbaşkanı adaylığı için yaptığım son değerlendirmeler, bütün bu araştırmalar sonucunda bir isim ortaya çıkardık. O da, değerli, bugüne kadar beraber bu yolda olduğumuz, bu hareketi beraber kurduğumuz Abdullah Gül kardeşimizdir” sözleri ile kamuoyuna açıklamıştır (“Son dakikada Gül”, 2007, s. 1).

Fikret Bila, 25.04.2007 tarihli Milliyet Gazetesi’ndeki yazısında, Cumhurbaşkanı adayı Abdullah Gül’ün adaylığının açıklandığı grup toplantısında yaşananları şu şekilde anlatmıştır:

Cumhurbaşkanı adayı belliydi, ancak Erdoğan resmi olarak açıklamadıkça, kesinleşmiş sayılmayacaktı. Erdoğan, konuşmasının son 2-3 dakikasına kadar bir türlü Abdullah Gül’ün adaylığını açıklamadı. Gül’ün adının açıklanması, salonda bekleyenler için giderek bir işkenceye dönüşmüştü. “Açıkla artık, açıkla” serzenişleri arasında, nihayet Erdoğan, “Abdullah Gül” dedi ve salon yeniden ayağa kalkarak tezahürata başladı. Genç bir milletvekili, hızlıca Gül’ün yanına koşarak onu ilk kutlayan kişi oldu... (Bila, 2007, s. 16).

Milliyet Gazetesi’nde, “Köşk Adayı Gül’den Çankaya Tarifi: Anayasa’ya bağlı, değerlerle barışık” başlığıyla yer alan haberde Gül, eğer cumhurbaşkanı seçilirse, Anayasa’nın demokratik, laik, sosyal hukuk devleti ilkelerine bağlı kalacağı sözünü verirken “milletin değerleriyle barışık olacağını” ifade etmiştir. Gül, eşinin türbanlı olması ile ilgili yöneltilen bazı sorulara şu şekilde cevap vermiştir: “Bunlar bireysel tercihlerdir, herkes saygı göstermeli. Türkiye, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir. Bunlara temel hak ve özgürlükler çerçevesinde bakarsanız, Türkiye’nin bütün problemlerinin çözüldüğünü görürsünüz” (“Köşk adayı Gül’den Çankaya tarifi”, 2007, s. 15). Sami Köhen, Milliyet Gazetesi köşe yazısında Gül’ün adaylığını “Uzlaşıcı Girişim” başlığıyla değerlendirmiş ve şu yorumlarda bulunmuştur:

Gül mizacı itibariyle ılımlı, üslubu itibariyle de uzlaşıcı olarak tanınıyor. Gül’ün aday seçilir seçilmez ilk iş olarak ana muhalefet partisi dâhil, mecliste temsil edilen tüm parti liderleriyle “uzlaşmak için” görüşmeye karar vermesi dengeli tavrının belirtisi. Gül Çankaya’ya çıkması halinde, AK Parti’den farklı düşünenlerin hassasiyetlerini dikkate alan bir tavır sergilerse “bütün Türkiye’nin cumhurbaşkanı” olma yönünde bir adım atmış sayılacaktır (Köhen, 2007, s. 15).

AK Parti’nin 11. Cumhurbaşkanı adayı olan Gül’ü açıklamasını Cumhuriyet Gazetesi “Erdoğan, daha önce laik sistemi hedef alan ve eşi türbanlı olan Gül’ü Köşk’e çıkarma kararı aldı” sözleriyle ve “Millî Görüş’ün ‘Köşk’ yürüyüşü” başlığıyla duyurmuştur (“Millî Görüş’ün ‘Köşk’ yürüyüşü”, 2007, s. 9). Cumhuriyet Gazetesi ertesi gün “Millî Görüş devleti” başlıklı haberinde “Erdoğan’ın aday gösterdiği Abdullah Gül’ün seçilmesi durumunda Cumhurbaşkanlığı, TBMM Başkanlığı ve Başbakanlık gibi devletin en üst kurumları Millî

Görüş kökenlilerin yönetimine geçecek. Millî Görüş, böylelikle devletin en üst düzeydeki 3 kurumunda egemen olarak '3'lü sacayağını tamamlamış olacak” ifadelerine yer verilmiştir (“Milli görüş devleti”, 2007, s. 1).

Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığı adaylığının açıklanmasının ardından Milliyet Gazetesi, Gül'ün adaylığı hakkında siyasal liderlerin söylemlerine yer vermiştir. Dönemin TBMM Başkanı Bülent Arınç, “Sayın Gül, nitelikleri itibariyle adaylığa çok layık bir insan” ifadesini kullanmıştır. Dönemin Çevre ve Orman Bakanı Osman Pepe, “Milletin gönlüne sinen bir adaylık” derken, Sağlık Bakanı Recep Akdağ, “Cumhurbaşkanı seçiminden sonra Türkiye'nin bir kez daha şahlanacağına inanıyorum” şeklinde bir açıklama yapmıştır (Durmuş, 2012, s. 150). Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik, “Bu karar, Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın, Sayın Başbakanımızın gerçek bir lider olduğunu, büyüklüğünü ortaya koymuştur” açıklamasını yapmıştır (Durmuş, 2012, s. 150). MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, “Türkiye'yi gölge ve güdümlü cumhurbaşkanlığı tecrübesi bekliyor” sözleri ile Gül'ün adaylığını eleştirmiştir (“Meclis dışı muhalefet tepkisi”, 2007, s. 18). DSP Genel Başkanı Zeki Sezer, “Sayın Abdullah Gül'ün Başbakan Erdoğan tarafından cumhurbaşkanlığı adayı olarak belirlenmesi tam bir demokrasi skandalıdır” yorumunu yapmıştır (“Meclis dışı muhalefet tepkisi”, 2007, s. 18). ANAP Genel Başkanı Erkan Mumcu ise “Keşke bu 10 gün önce açıklansaydı. Ülke bu kadar gerilmezdi. Ama bugün olmuş olması da kazançtır” şeklinde değerlendirmelerde bulunmuştur (Durmuş, 2012, s. 150-151).

TBMM Genel Kurulu, 27 Nisan günü Meclis Başkanı Bülent Arınç başkanlığında 361 milletvekiliyle toplanmıştır. Cumhurbaşkanlığı oylamasına geçilmeden önce AK Parti Ankara Milletvekili Ersönmez Yarbay'ın adaylıktan çekilmesiyle birlikte Kayseri Milletvekili Abdullah Gül seçime tek aday olarak katılmıştır. Cumhurbaşkanı seçiminin ilk tur oylamasını Milliyet Gazetesi 27.04.2007 tarihli haberinde şu şekilde analiz etmiştir:

TBMM Genel Kurul Salonuna, cumhurbaşkanı seçiminin ilk tur oylamalarına katılmak üzere, AK Partili milletvekili haricinde 9 milletvekili girdi. Genel Kurulda, DYP Denizli Milletvekili Ümmet Kandoğan ve DYP Hatay Milletvekili Mehmet Eraslan, CHP Hakkâri Milletvekili Esat Canan, Anavatan Partisi Malatya Milletvekili Miraç Akdoğan ve Muğla Milletvekili Hasan Özyer ile bağımsız milletvekilleri Süleyman Bölünmez, Ülkü Güney, Fuat Geçen, Göksal Küçükali ve dün AK Parti'den istifa eden Hamza Albayrak yer almıştır. Genel Kurul toplantısı başlarken içeriye giren CHP Grup Başkanvekili Kemal Anadol TBMM İçtüzüğü gereği oturum başladığı için toplantı sayısına eklendi (Durmuş, 2012, s. 118).

Cumhurbaşkanlığı seçiminin birinci tur oylamasının yapıldığı gece Genelkurmay'ın resmî sitesinde yayınlanan E-Muhtıra medyada yankılanmıştır. Sabah Gazetesi yazarı Soli Özel şu ifadeleri kullanmıştır:

Hiç kuşku yok ki bu yaşananların ardından Türkiye'nin bir an önce seçime gitmesi en doğru tercih olacaktır. Bu sürecin yolu açılırken en can alıcı soru ise Anayasa Mahkemesi'nin kararı ne olursa olsun Cumhurbaşkanını bu meclisin mi yeni Meclis'in mi seçmesinin doğru olacağı sorusudur. Bu sorunun cevabına bağlı olarak Türkiye daha bir süre derin bir kriz ortamında kalabilir (Özçelik, 2012, s. 50).

Abdurrahman Yıldırım ise şu açıklamayı yapmıştır:

Muhtıranın geçmiştekilerden iki farklı yanı var. Biri hükümetin görevi bırakıp kaçma yerine yanıt verme yolunu seçmesi. Dolayısıyla bundan sonraki tutumu da bu krizin nasıl yönetileceği ve sonuçlanacağı bakımından önem taşıyor. Cumhurbaşkanlığı seçiminin mahkemeye düşmesi cuma günü muhtıraya kadar büyük bir olumsuzluk gibi algılanırken, şimdi bir çözüm gibi yorumlanabilir (Özçelik, 2012, s. 50).

Mecliste yapılan ilk tur seçimi AYM'ye taşınmış ve mahkeme seçimi iptal etmiştir.

Başbakan Erdoğan, 367 kararının ardından gelecek dönem parlamentolarda cumhurbaşkanının seçilmesinin neredeyse mümkün olmadığını belirterek bu durumu demokrasiye yönelik bir saldırı olarak değerlendirilmiştir. Erdoğan'ın 367 kararı ile ilgili yorumu şu şekildedir:

Aynı zamanda bu nedir, biliyor musunuz? Bu, demokrasiye sıkılmış bir kurşundur. Bu, halkın çoğunluğunu teslim ettiği iradeyi, azınlığın iradesine mahkûm etmektir. Bu bunu gerektirir. Yani, burada azınlığı temsil eden bir parti, icabında kalkacak, çoğunluğu temsil eden bir partiye pazarlığa oturacak. 'Ya benim istediğim olacak, ya benim dediğim olacak' Demokrasilerde böyle bir şey yok. Herkes layığını bulacak, hakkını bulacak. Hakkının karşılığını alması gerekir. Hakkından fazlası olduğu zaman bunun adı adalet olmaz. Bu blokajı aşmak için referandum gerekirse, 'referandum' diyoruz (Erdoğan: 367 iptali demokrasiye kurşun, 2007, s. 18).

2.4. 367 KRİZİNİN TÜRK SİYASAL HAYATI'NA ETKİLERİ

11. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde Meclis'teki toplantı yeter sayısı üzerinden başlayan ve ardından siyaseti, toplumu, yargıyı, medyayı ve orduyu içine alan tartışmalar 367 Krizi olarak tarihe geçmiştir. Dursunoğlu'na göre bu süreç "milli iradeyi tahakküm altına almaya çalışan bir vesayet örneği"dir (Dursunoğlu, 2023, s. 286). Kriz, Türk siyasetine yaşattığı tecrübe ile önemli ve kalıcı etkiler meydana getirmiştir. Bazı hukukçuların aylar öncesinden medya üzerinden iddia ettiği toplantı yeter sayısı tespiti, CHP tarafından sahiplenilmiş, Cumhurbaşkanı'nın ve TSK'nın da yapılacak seçimi "rejim" açısından değerlendirdikleri görülmüştür. Laiklik temalı Cumhuriyet Mitingleri ile bazı çevrelerin hassasiyetleri dile getirilmiştir. AYM'nin 367'i sayısını sadece karar için değil toplantı için de geçerli kabul eden kararı, Meclis'teki seçim sürecini akamete uğratmıştır.

Yenilenen seçimlerde yeni Meclis aritmetiği ile seçim gerçekleştirilebilmiş ve ardından, cumhurbaşkanını halkın seçmesini öngören anayasa değişikliği referanduma sunulmuştur. Halkın %68,95'i tarafından kabul edilen değişiklik ile birlikte Meclis'in toplantı ve karar yeter sayıları 96. maddede şu şekilde düzenlenmiştir:

TBMM, yapacağı seçimler dâhil bütün işlerinde üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anayasa'da başka bir hüküm yoksa toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir; ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde 96).

Anayasa'nın 101. maddesinde ise Cumhurbaşkanı ile ilgili nitelikleri ve görev süresini şu şekilde düzenlenmiştir:

Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş ve yükseköğrenim yapmış Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri veya bu niteliklere ve milletvekili seçilme yeterliğine sahip Türk vatandaşları arasından, halk tarafından seçilir. Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır. Bir kişi en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir. Cumhurbaşkanlığına Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri içinden veya Meclis dışından aday gösterilebilmesi için yirmi milletvekilinin yazılı teklifi gerekmektedir. Ayrıca, en son yapılan milletvekili genel seçimlerinde geçerli oyların toplamı yüzde onu geçen siyasi partiler ortak aday gösterebilir. Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir ve TBMM üyeliği sona erer (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde 101).

Yapılan düzenleme ile toplantı yeter sayısı tartışmaya mahal bırakmayacak şekilde 184 olarak belirlenmiş, Cumhurbaşkanı'nın meclis tarafından değil doğrudan halk tarafından seçileceği, görev süresinin beş yıl olacağı ve en fazla iki dönem seçilebileceği hükme bağlanmıştır. Anayasa değişikliği ile Türkiye Cumhuriyeti'nin 12. Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmesi kesinleşmiştir. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesiyle birlikte mevcut hükümet sisteminde bir değişiklik olup olmayacağı tartışmaları başlamıştır (Yavuz, 2008, s. 1176-1193). Bütün bunlarla beraber 367 Krizi'nin Türk siyaseti üzerinde şu şekilde etkileri olmuştur:

- Milli iradenin yüceliği ve yüksekliği bir kez daha anlaşılmıştır.
- Ordu'nun siyaset üzerindeki vesayeti geriletilmiştir.
- 2007 referandumu ile parlamenter sistemden uzaklaşmıştır.
- Hükümet sistemi tartışmaları başlamıştır.
- ANAP-DYP siyaseten tasfiye olmuş AK Parti Merkez-Sağa topyekûn yerleşmiştir.
- CHP'nin süreç içindeki tavrı vesayeti güçlendirmiştir.
- MHP, krizin çözülmesinde anahtar rol üstlenmiştir.
- AK Parti iktidarı krizi fırsata çevirerek anayasa değişikliği yapmıştır.
- AYM, Turgut Özal örneğinde olduğu gibi daha önceki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aranmayan toplantı yeter sayısı için nitelikli çoğunluğun gerekli olduğuna karar vermiş, bu kararın hukuki mi siyasi mi olduğu tartışılmış ve Mahkeme'nin tarafsızlığı ve saygınlığına gölge düşmüştür (Dursunoğlu, 2023, s. 276-287).

Yüzyılı aşkın süredir parlamenter sistemi tecrübe eden Türkiye anayasa değişikliği ile birlikte hükümet sistemini tartışmaya açmıştır. Parlamenter sisteme göre yürütmenin iki

kanadı da yani gerek bakanlar kurulu gerek cumhurbaşkanı Meclis tarafından belirlenmektedir. Parlamenter sistemde gücün toplandığı odak noktası yasamadır. Sistemin meşruiyeti, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'nu seçen parlamentoya dayanmaktadır. Parlamento ise halk tarafından seçilen milletvekillerinden oluşmaktadır (Uluşahin, 2011, s. 33). Parlamenter sistemde kuvvetler ayrılığı yumuşak niteliktedir ve yasama ile yürütme arasındaki ilişki güçlüdür. Yürütmenin yasama tarafından belirlenmiş olması yürütmeyi yasamaya karşı sorumlu kılmaktadır.

2007 anayasa değişikliği Türkiye'nin parlamenter sistemden uzaklaştırarak fiili manada yarı-başkanlık sistemine doğru yaklaştırmıştır. Çünkü yarı-başkanlık sisteminde yürütmenin bakanlar kurulu kanadı parlamento tarafından devlet başkanı kanadı halk tarafından belirlenmektedir. Türkiye, uzun yıllardır özellikle seçmen sosyolojine güvenen sağ siyasetçiler tarafından arzu edilen başkanlık sistemine geçmek için tarihi fırsat yakalamıştır. Tam da bu noktada siyasal krizlerin fırsata çevrilebilmesi gündeme gelmiştir. Parlamenter sistemde açılan bu gedik, 2014 yılında yapılan Recep Tayyip Erdoğan'ın halk tarafından seçilen ilk Cumhurbaşkanı seçilmesi ile görünür hale gelmiştir.

Yeni dönemde Cumhurbaşkanı'nın anayasada öngörülen geniş yetkileri kullanması Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasındaki yetki krizi her ikisinin de halk tarafından seçilmesiyle Cumhurbaşkanı ile Meclis arasında meşruiyet tartışması ortaya çıkmıştır (Saka, 2021, s. 613). Bütün bu sorunların temel nedeni ise hükümet sistemi açısından parlamenter sistemi öngören yasal zemin ile yarı-başkanlık sistemini ihtiva eden fiili durum arasındaki sistem uyumsuzludur.

Türkiye hükümet sistemi tartışmalarına yoğunlaşmışken 15 Temmuz 2016 tarihinde bir askeri darbe gerçekleşmiştir. Türkiye'nin önünde çözülmeyi bekleyen önemli meseleler olduğu ve bu noktada sistem tartışmasının kalıcı bir şekilde nihayate erdirilmesi için Türk tipi başkanlık olarak da tanımlanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ni öngören anayasa değişikliği 2017 referadumu ile kabul edilmiş, 2018 seçimleri ile birlikte Türkiye fiili olarak başkanlık sistemine geçmiştir. Böylelikle 2007 yılındaki 367 Krizi, çözüm için ortaya atılan cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini öngören anayasa değişikliği ile yeni bir sistem tartışmasına kapı aralamış, 2014 cumhurbaşkanlığı seçimi ile bu tartışmalar gün yüzüne çıkmış, 2017 referandumu ile nihayate erdirilmiştir. Ancak şu hatırlatmayı da yapmak gerekir ki; muhalefetin parlamenter sisteme dönüş çabaları varlığını sürdürmektedir. Nitekim 2023 seçimleri öncesi Altılı Masa tarafından kamuoyuna açıklanan Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem önerisi bunun işareti olmuştur.

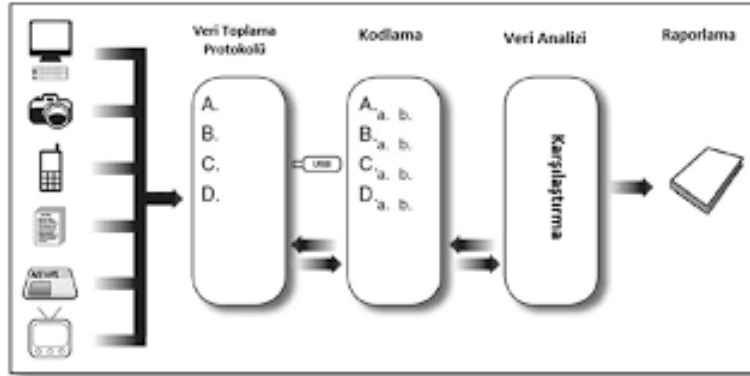
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM VE BULGULAR

3.1. YÖNTEM

3.1.1. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Nitel araştırmalar; doküman analizi, gözlem, röportaj gibi kalitatif veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, olayların ve sonuçların doğal ortamda realistik ve bütüncül bir biçimde açığa kavuşturulmasına dayanan bir sürecin takip edildiği araştırmalar olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2018, s. 41). Bu araştırmada nitel araştırmaya hizmet edecek şekilde doküman incelemesi tekniğinden yararlanılmıştır. Doküman analizi, araştırılmaya karar verilen olgu ve kavramlar hakkındaki verileri içeren yazılı ya da yazısız tüm kaynakların analizini yapmakta kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Sıgır, 2018, 248; Akt., Gemlik vd., 2021). Doküman analizi, basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistemli bir yöntemdir. Nitel araştırmada kullanılan diğer yöntemlere benzer olarak doküman analizi anlam çıkarmak, ilgili konuda bir anlayış geliştirmek ve ampirik bilgi üretmek için verilerin incelenmesi ve yorumlanmasını gerektirir (Corbin & Strauss, 2008). Doküman analizi, uygun dokümanları bulma, bu dokümanların orijinallliğini kontrol etme, kodlama ve kataloglama konusunda bir sistematik oluşturma ile veri analizi yapma aşamalarından oluşmaktadır (Merriam, 2009). Şekil 1.'de Doküman analizi süreci gösterilmiştir.

Şekil 1: Nitel Araştırma: Doküman Analizi Süreci

Kaynak: Sak vd., 2021, s. 234

Nitel araştırmada doküman incelemesi tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir. Bu çalışmada da doküman incelemesi yöntemi, kodlama yöntemi ile birlikte kullanılmıştır. Kodlama yöntemi, veriler arasında yer alan anlamlı bölümlere (bir sözcük, cümle, paragraf gibi) bir isim verilme sürecidir (Strauss ve Corbin, 1990; Akt., Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 259).

Elde edilen verilerin analizi için kodlama süreci, verilerin parçalara ayrılması, detaylı incelenmesi, karşılaştırılması, kavramsal olarak gruplandırılması ve ilişkilendirilmesi adımlarını içerir. Akademik literatürde, araştırmacılar genellikle üç temel kodlama biçiminden bahsederler: önceden belirlenmiş kavramlara dayalı kodlama, verilerden elde edilen kavramlara dayalı kodlama ve daha genel bir analitik çerçeve içinde yapılan kodlama (Özkaynar, 2019, s. 442). Bu çalışmada, doküman incelemesi yöntemiyle elde edilen veriler analiz edilmiş ve ardından kodlamalar yapılmıştır. Kodlamalar daha sonra benzer özelliklere sahip olanları gruplandırmak için kategorize edilmiştir. Bu kategorizasyon süreci, temaların belirlenmesini ve oluşturulmasını içermektedir. Temalar, verilerdeki önemli desenleri ve ilişkileri vurgulayarak, araştırma sonuçlarının daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

3.1.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın evreni 22. Dönem 5. Yasama Yılı TBMM Genel Kurul tutanaklarıdır. Çalışmanın örneklemi ise 22. Dönem 5. Yasama Yılı içerisinde yer alan ve 11. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinin tartışıldığı 87'inci, 93'üncü, 96'ıncı, 97'inci, 98'inci, 102'inci Birleşimler oluşturmaktadır.

3.1.3. Verilerin Toplanma Süreci ve Verilerin Orjinallliği

Araştırmanın verileri, <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/TutanakMetinleri> adresinden elde edilmiştir. Tutanak metinlere TBMM'nin resmi internet sitesinden ulaşıldığı için veriler orijinal olarak kabul edilmiştir.

3.1.4. Geçerlik ve Güvenirlik

Çalışma doküman incelemesi yöntemiyle yapıldığı için yüzeysel geçerlik seviyesi yeterli kabul edilmiştir. Tahmine dayalı bir yöntem kullanılmadığı için yordama geçerliği aranmamıştır. TBMM tutanak metinleri herhangi bir dış etken ile veya bir değişken ile teste ve karşılaştırmaya tabi tutulmadığından eşdeğer geçerlik aranmamıştır. Nitel araştırmaların güvenilirliği farklı gözlemcilerin aynı materyal üzerinde aynı olguları gözlemleyebilme becerileri ile ölçülmektedir. Yapılan çalışma iki uzman akademisyen tarafından kontrol edilmiş ve güvenilirliği sağlanmıştır.

3.1.5. Verilerin Kodlanması

Çalışmada öncelikle verileri tespit etmek için 11. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecini kapsayan TBMM Tutanak metinlerine ulaşılmıştır. Tutanak metinlerinde yer alan

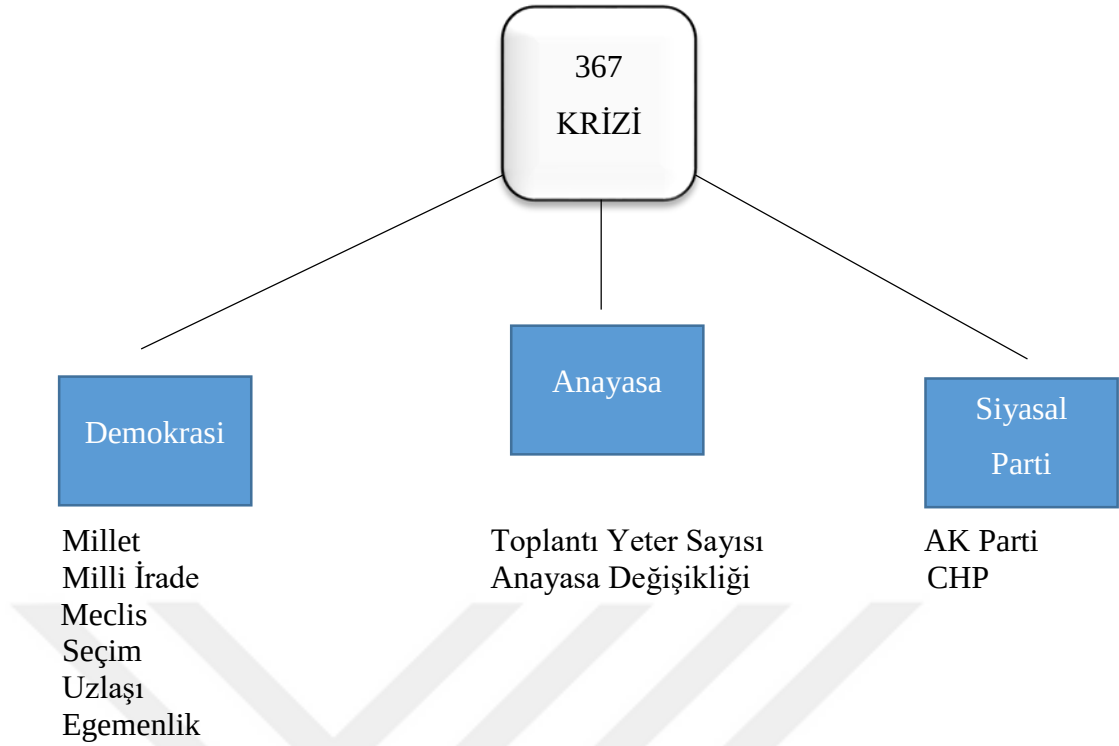
milletvekillerinin konuşmalarının analiz edilmesinde nitel veri analiz tekniklerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analiz edilmesi için kodlar oluşturulmuştur.

Bu çalışmada, belirli kavramlar ve kategoriler üzerinden 367 Krizi teması incelenmiştir. Araştırma kapsamında kullanılan kodlar “millet”, “meclis”, “milli irade”, “seçim”, “uzlaşma”, “egemenlik”, “toplantı yeter sayısı”, “anayasa değişikliği”, “AK Parti” ve “CHP” olarak belirlenmiştir. Bu kodlar, ilgili konu bağlamında kategorize edilmiştir. Veriler; demokrasi, anayasa ve siyasal parti başlığı altında sınıflandırılmış; 367 Krizi temasıyla analiz edilmiştir. Sonuç olarak, çalışma kapsamında 367 Krizi ana tema olarak belirlenmiş ve bu krizin unsurları detaylı bir şekilde kodlanarak kategorize edilmiştir. Bu yöntem, 367 Krizi'ni daha derinlemesine anlamak ve değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır.

Tablo 1: Meclis Tutanakları: Kategori ve Kodlar

	87. Birleşim	93. Birleşim	96. Birleşim	97. Birleşim	98. Birleşim	102. Birleşim	Toplam
Millet	52	70	-	79	179	203	583
Milli İrade	5	5	1	2	27	22	62
Meclis	28	44	22	54	83	224	455
Seçim	17	45	28	63	237	287	677
Uzlaşma	3	2	1	2	19	34	61
Egemenlik	2	-	-	1	2	22	27
Toplantı Yeter Sayısı	-	4	14	2	-	102	122
Anayasa Değişikliği	-	7	1	7	10	56	81
AK Parti	11	20	-	6	25	66	128
CHP	8	8	4	13	37	73	143

Tablo:1’de, 11. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecine dair 87’inci, 93’üncü, 96’ıncı, 97’inci, 98’inci, 102’inci Birleşimlerde milletvekillerinin konuşmalarında kullanılan kodların frekans dağılımları sunulmuştur. Meclis kavramına bakılırken parlamento kavramıda kontrol edilmiştir. Ayrıca milli irade kavramındada millet iradesi, halk iradesi türevleri de analiz edilmiştir. 102. Birleşimde milletvekillerinin, tabloda yer alan bütün kodları daha sık kullandığı görülmektedir. Milletvekillerinin konuşmalarında kodların en az kullanıldığı birleşim, 96. Birleşimdir. Tablodaki kodların toplamına bakıldığında seçim kavramı en fazla yer alırken en az yer alan kavram egemenliktir. Bu durum milletvekillerinin belirli bir dönemde seçim süreçleri veya seçimle ilgili konulara daha fazla odaklandığını ancak egemenlik kavramına ilişkin tartışmaların veya vurguların daha az olduğunu göstermektedir. Bu bulgu söz konusu dönemin siyasi önceliklerini ve yasama gündemini anlamak için önemli bir veri kaynağıdır.

Şekil 2: Verilerin Kodlanması

3.2. BULGULAR

Araştırma verileri analiz edilirken 367 Krizi; Demokrasi, Anayasa ve Siyasal Parti kategorileri altında kodlanmıştır. Araştırmanın bu bölümünde, belirlenen kodlar perspektifinden Meclis tutanakları değerlendirilmiştir.

3.2.1. Demokrasi

3.2.1.1. Millet

Demokrasi en genel anlamıyla halkın kendi kendini yönetmesi, egemenlik kavramının millete ait olması demektir (Ejder, 1996, s. 190). Demokrasilerde egemenliğin tek kaynağı ve sahibi millettir. Millet kavramı; genellikle aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, ülke, duygu, gelenek ve görenek birliği olan insanların oluşturduğu topluluktur (Turgut, 2019, s. 6). Millet; sadece bir dönemde yaşayan halkı ifade etmez, geçmiş ve gelecek dönemleri kapsayan manevi bir varlık olarak tanımlanmaktadır (Sezen, 1994, s. 38-39). Çalışmada, verilerin kodlama sürecinde elde edilen bulgulardan biri millet kavramı olmuştur. Bu bölümde, Meclis tutanaklarında millet kavramı ile ilgili konuşma ve tartışmalara yer verilmektedir.

11 Nisan 2007 tarihinde TBMM'nin 87. Birleşiminde cumhurbaşkanlığı seçim süreci ile ilgili söz alan Yozgat mv. Bekir Bozdağ uzun ve detaylı bir değerlendirme yapmıştır.

Bozdağ, değerlendirmelerinde millet kavramına önem atfederek muhalefete karşı uyarıcı bir konuşma gerçekleştirmiştir:

Ben şimdi, kendi kendime ve burada millet adına size soruyorum: Bizim Anayasa'mız kaç tane? Bir tane mi, iki tane mi? Benim bildiğim, bir tane Anayasa'mız var, o da 1982 Anayasası. Orada cumhurbaşkanının nitelikleri ve seçim usulü çok net yazmıştır. Türkiye'nin Baykal kriterleri veya CHP kriterlerine ve bu kriterlere uygun bir cumhurbaşkanına değil, millete rağmen milletçi, halka rağmen halkçı, devlete rağmen devletçi, laikliğe rağmen laikçi CHP zihniyetinden ve bu zihniyetin gölgelerinden kurtulmaya ihtiyacı vardır. Kendilerini Anayasa, millet ve Meclisten büyük gören siyasetçilerden ve siyasi kadrolardan esas kurtulmaya ihtiyaç vardır (TBMM Tutanak Dergisi, 87. Birleşim, s. 17).

Bozdağ, yaptığı konuşmada CHP milletvekillerinin millet temsilcisi olmalarına rağmen kendilerini millettten üstün gördüklerini ifade etmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile ilgili anayasa hükümlerinin açık olduğu, süreçle ilgili anayasanın referans alınması gerektiğinin altını çizmiştir.

CHP mv. Kemal Anadol 93. Birleşimde söz alarak: “Ayrıca 3 Kasım 2002 seçimlerinde beş sene için yetki aldığınız millettten, bu yetki, beş senenin sonunda, bir cumhurbaşkanlığı seçimiyle yedi sene daha ilave ederek on ikiye çıkmasaydı keşke; beş seneliğine aldığınız yetkiyi, keşke on iki yıla çıkarmasaydınız” şeklinde bir açıklama yapmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 93. Birleşim, s. 12). Anadol, konuşmasında millettten aldığı yetki ile iktidar olan AK Parti'nin mevcut parlamentoda cumhurbaşkanını seçmesi halinde görev süresini beş yıldan on iki yıla çıkaracağını iddia etmiştir.

27 Nisan 2007 tarihli 96. Birleşimde cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk tur oylaması yapılmıştır. İlk tur oylamada Abdullah Gül 361 milletvekilinin 357'sinin oyunu almıştır. Anayasa'ya göre seçimler ikinci tura kalmıştır. İlk tur oylaması CHP tarafından AYM'ye taşınmıştır. AYM tarafından toplantı yeter sayısının 367 olması gerektiğine karar verilmiş ve yapılan birinci tur oylama iptal edilmiştir. Seçim takviminin yenilenmesi ve kararlaştırılması amacıyla 2 Mayıs 2007 tarihli 97. Birleşimde Meclis toplanmıştır. AK Parti tarafından 367 kararına ve yaşanan seçim krizine çözüm amacıyla bazı öneriler sunulmuştur. 97. Birleşimde Malatya mv. Süleyman Sarıbaş, Ankara mv. Salih Kapusuz ve Mardin mv. Mehmet Beşir Hamidi değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Süleyman Sarıbaş'ın tutanak metinlerinde yer alan konuşmalarında millet kavramı etrafındaki konuşmalarından bazıları aşağıda sıralanmıştır:

Geçmişten beri yaşadığımız olaylara baktığımız zaman, ne zaman sandığı milletin önüne koymaktan imtina etmişsek -1980 de böyledir, 1960 da böyledir- ne zaman milletin önüne sandığı koymaktan kaçınmışsak, krizler yaşamışız. Bırakın millete millet tercihini, parlamentosunu, cumhurbaşkanını özgürce seçsin.

Ama liderlerin ağzından çıkacak kelimeye göre tanzim edilmiş bir parlamento, ne kadar milletin olduğu ileri sürülürse sürülsün, sonuçta bu krizleri yaratıyor. Hiç kimse korkmasın, millettten kimsenin korkacağı yok. Onun için biz diyoruz ki, ön seçimi zaruri kılalım, milletin temsilini sağlayıcı ittifakları ve temsili zaruri kılalım. Tam da milletin ihtiyacı olan, tam da milletin hakiki talebi olan bir seçimle mi seçime gideceğiz? Bugünkü yaşadığımız sıkıntıların aslı, milletin büyük çoğunluğunun bu Parlamentoda temsil edilmemesi ve milletin büyük çoğunluğunun siyaset kurumuna olan güveninin zedelenmesidir (TBMM Tutanak Dergisi, 97. Birleşim, s. 21).

Gelin milletin hakiki temsilcilerini Meclise taşıma iradesini millete bırakan, ön seçimleri zorunlu kılan. Millettten kaçırarak, milletin hakiki temsilcilerinin seçimlerini önleyerek, milletin ekseriyet çoğunluğunun, yani 26 milyon seçmenin Mecliste temsilinin önünü kapatarak hakiki bir demokrasiye varamayız. Hakiki demokrasi olmayan seçimlerin neticesinde çıkacak tablolar, alınacak kararlar, işte millette böyle gerginlikler yaratır, işte millette böyle kargaşalar yaratır, kamplaşmalar yaratır. İki sene evvel "bunu halk seçsin" düzenlemesini yapmış olsaydık millet böyle mi olacaktı? (TBMM Tutanak Dergisi, 97. Birleşim, s. 22).

AK Parti grup önerisiyle ilgili söz alan Sarıbaş, konuşmasında "Bırakın millete millet tercihini, parlamentosunu, cumhurbaşkanını özgürce seçsin." ifadelerini kullanarak cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini desteklemiştir. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kararının geç alındığını ve partilerince bu konu üzerinde istekli olduklarını ve bu kararın daha önce alınmış olması halinde bu siyasal ve hukuksal krizin yaşanmayacağını sitemli bir şekilde dile getirmiştir. Hakiki demokrasinin millete yaşatılması gerektiğini savunur nitelikte konuşmalar yapan Sarıbaş, genel itibariyle milleti önemseyen, önceleyen ve yücelten açıklamalarda bulunmuştur.

Salih Kapusuz ise "Meclis bu kararı sonuçlandırır, siz de görürsünüz, millet de görür. Millettten kopan, millettten uzaklaşan bir anlayışla siyaset yapılmaz" ifadesiyle, siyasal yönetim sürecinin millettten ayrı düşünülmemesi ve cumhurbaşkanlığı seçim sürecine milletin dâhil edilmesi gerektiğini belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 97. Birleşim, s. 16).

Cumhurbaşkanlığı seçimlerini boykot eden milletvekillerine karşı Mardin mv. Mehmet Beşir Hamidi: "Millet tokadı hazırladı" sözleriyle tepki göstermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 97. Birleşim, s. 16).

3 Mayıs 2007 tarihli 98. Birleşimde de cumhurbaşkanlığı seçim süreci ile ilgili tartışmalar devam etmiştir. Ümmet Kandoğan 98. Birleşimde cumhurbaşkanlığı seçiminin gerçekleşmesi adına: "Millet, bugün, bütün siyasi partilerden bunu bekliyor" ifadesiyle milletin seçimlerin gerçekleşmesinden taraf olduğunu belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 98. Birleşim, s. 29).

AK Parti'nin Anayasa değişikliği tekliflerinin görüşüldüğü 102. Birleşimde 367 tartışmalarının azaldığı dikkat çekmektedir. Anayasa değişikliği içerisinde yer alan cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi maddesinin iktidar ile muhalif partiler arasında

hükümet sistemi ekseninde tartışmalara sebebiyet verdiği görülmektedir. İrfan Gündüz, 102. birleşimde söz alarak AK Parti'nin yapmış olduğu anayasa değişikliği teklifiyle ilgili bir konuşma gerçekleştirmiştir:

Yine, diyoruz ki; yeter, söz milletindir, karar da milletindir diyoruz. O yüzden, bu kilidi çözmek üzere, sandığı milletin önüne götürüyoruz. Biz istiyoruz ki, 22 Temmuzda aziz milletimizin önüne iki sandık koyalım. CB gibi bir makamın millet tarafından, halk tarafından seçilmesi konusundaki teklifimize, hepinizden yürekten destekler bekliyor, hepinize şükranlarımı sunuyorum (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 4).

Gündüz, AYM'nin vermiş olduğu 367 kararına karşı cumhurbaşkanını halkın seçmesi dışında bir seçeneğin kalmadığını ifade etmiştir. 22 Temmuz'da gerçekleşecek genel seçimlerde cumhurbaşkanlığı içinde ilave bir sandık koymanın doğru olacağını, böylelikle Meclis içerisinde bundan sonraki seçimlerde de 367 arayışının nihayete ereceğini açıklamıştır.

Malatya mv. Süleyman Sarıbaş 102. Birleşimde yine milleti işaret eden bir değerlendirme yapmıştır:

Gün, milletimizin geleceğine, milletimizin demokrasiye sadakatine, milletimize güvenip çözümü milletimizin önüne koyma günü. Bakın, millete dair çözüm buradadır. Gelin, 3 Kasım'da bu millet size "Bu düzeni değiştirin, bu sistemi değiştirin" dedi. Bu millete güvenmek lazım. Demokrasiye sonuna kadar demokrasi, ama milletle beraber. Otoriter devlet anlayışıyla tanzim edilmiş bir milletle bu ülkeyi bir yere götürmeyiz. Önce Anayasa'nızı, sisteminizi millete dair bir sistem yapacaksınız (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 8-9).

Sarıbaş ANAP adına yapmış olduğu uzun konuşmasında partisinin dün olduğu gibi bugün aynı noktada olduğunu ve cumhurbaşkanını halkın seçmesi kararını desteklediklerini ifade etmiştir. Sarıbaş, konuşmasında cumhurbaşkanını halkın seçmesi kararının ötesinde parlamenter sisteme eleştiriler getirerek bir sistem değişikliğine ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.

Ayrıca Sarıbaş: "Millete karşı hiçbir sorumluluğu yok, vatana ihanetten başka hiçbir şeyden yargılanmaz, ama yürütmenin yarıdan fazla yetkisini kullanır" ifadesiyle, geniş yetkilerle donatılmış ancak sorumsuzluğu olan cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin daha doğru olacağı kanaatini paylaşmıştır.

102. birleşimde söz alarak konuşma yapan Erkan Mumcu millet ve devlet yönetimi ilişkisi ile ilgili şunları söylemiştir:

Bu ülke, otoriter devlet anlayışıyla milletin idare edildiği bir ülke mi olacaktır; yoksa bu ülke, devletin millî iradeyle yönetildiği bir ülke mi olacaktır? Egemenlik kayıtsız şartsız milletin olacak mıdır, olmayacak mıdır? Yani, bu ülke, devlet otoritesiyle ya da otoriter bir devlet anlayışıyla yönetilen bir millet mi olacaktır? Yoksa milli iradenin, millet arzu ve isteklerinin yönettiği bir devletimiz mi olacaktır? Bu ülkenin Meclisinde, bu ülkenin sistemini daha demokratik, daha çağdaş, daha verimli kılacak

sivil demokratik bir düzeni müesses düzen hâline getirecek bir Meclis gücü oluşsun diye millet bu seçimi yaptı (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 9).

Ayrıca Mumcu milletvekili olarak görev ve sorumluluklarını bilincinde olduğunu ifade eder nitelikte şu açıklamayı yapmıştır: “Biz milletin vekilleriyiz. Millete karşı borcumuz var, yükümlülüklerimiz var. Biz, buraya bunun için geldik. Biz, milletin bizden beklediklerini gerçekleştirelim diye geldik” (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 9).

102. Birleşimde uzunca bir konuşma gerçekleştiren Mehmet Eraslan yine millet kavramını öne çıkaran şu açıklamalarda bulunmuştur:

Türk siyasetinin ve Türk demokrasisinin iç kamuoyunda hem de dünya kamuoyunda küçük düşürülmesine neden olanları ne milletimiz ne tarih hiçbir zaman unutmayacaktır. Bu yüce Meclis çatısı altında bulunmak her milletvekilinin millete karşı görev ve sorumluluğudur. Cumhurbaşkanını halk seçsin, millet seçsin denilince milletten kaçmaya başlamışlardır. Eğer, siz, millete güvenmeyip “Cumhurbaşkanını halk seçmesin” diyorsanız, peki, millet size niye güvensin? TBMM’nin CB seçmesine itiraz ediyorsunuz. O hâlde, millet, bu ülke insanı, 73 milyon ülke insanı “Cumhurbaşkanını halk seçsin” Tarih ve millet, bu davranışlar içerisine giren, antidemokratik davranışlar içerisine giren, demokrasiyi hiçe sayan, millet iradesini hiçe sayan anlayışları hiçbir zaman unutmayacaktır.

Bunun hesabını da sadece millete veririm. Bundan sonra söz milletindir. TBMM bloke edilmiş ise, çare milletin sinesidir, çare milletin kendisidir. Ama bazı siyasi partiler “Hayır, bu millet Cumhurbaşkanını da seçemez” diyerek ne denli bir demokrasi anlayışına sahip olduklarını göstermişlerdir. TBMM’nin CB seçimi bloke edilmiştir ve çare yüce milletimizin kendisidir, ama bu Anayasa değişikliğine hem ret vereceksiniz hem TBMM’de seçtirmeyeceksiniz hem de bu aziz milletimize Cumhurbaşkanını seçtirmeyeceksiniz (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 45).

Yapmış olduğu değerlendirmede Eraslan, cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde muhalif milletvekillerinin millete karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmediklerini iddia etmiştir. Meclisin cumhurbaşkanı seçmesini imkânsız hale getiren 367 Kararı’nın ardından çarenin milletin kendisi olduğunu defaatle tekrar ederek cumhurbaşkanını halkın seçmesi kararını desteklediğini bildirmiştir.

102. Birleşimde Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine yönelik Anayasa değişikliği teklifine itiraz eden muhalif parti milletvekilleri konuşmalarını gerçekleştirirken Samsun mv. Ahmet Yeni: “Millete güvenin, millete” ve “Milletten kaçmayın” şeklinde tepki göstererek bu teklifi kabul etmekte direnen milletvekillerini eleştirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 21).

3.2.1.2. Milli irade

Millî irade, bir milletin millet olma özellikleriyle beraber ortaya çıkan, beraber yaşama arzusu ve bu arzuyu yerine getirebilmek için gerçekleştirdiği faaliyetlerdir (Turan, 1995, s. 287). Milli iradenin ortaya çıkması seçimlerle gerçekleşmektedir. Milli iradenin

gerçekleşmesinde en temel sembol seçim, sandık ve oydur (Aydoğan, 2022, s. 1140). 11. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde Meclis tutanaklarında en sık rastlanan kavramlardan biri de milli irade olmuştur.

11 Nisan 2007 tarihli 87. Birleşimde Yozgat mv. Bekir Bozdağ cumhurbaşkanlığı seçim sürecini bir krize dönüştürmeye çalışan siyasetçi ve siyasi kadrolara karşın şu ifadeleri kullanmıştır: “Millet iradesinin devlet yönetimine ve hayatın her alanına hür bir biçimde yansımaları bir türlü içine sindirememiş, millî iradeyi hazmetme kapasitesi gelişmemiş ve olgunlaşmamış, özde değil, sadece lafta demokrat olduğunu söyleyen siyasetçi ve siyasi kadrolardan kurtulmaya ihtiyacı vardır” (TBMM Tutanak Dergisi, 87. Birleşim, s. 17). Bozdağ yaptığı açıklamada muhalefeti milli iradeyi içine sindirememekle itham etmiştir.

93. Birleşimde konuşma yapan Kemal Anadol ise “Parlamento, süresinin doluşuna beş ay kala bu cumhurbaşkanlığı seçimini yapmasaydı da millî iradede yeniden güç alan, tazelenen, millî iradeyi en son şekliyle yansıtan bir yeni Meclis, yeni Cumhurbaşkanı seçseydi” şeklinde bir açıklama yapmış ve cumhurbaşkanlığı seçim sürecini kendi perspektifinden değerlendirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 93. Birleşim, s. 12). Anadol, konuşmasında, milletten aldığı yetki ile iktidar olan AK Parti’nin görev süresinin dolmasına az kaldığına dikkat çekerek cumhurbaşkanının, yeni meclis tarafından seçilmesinin milli irade açısından daha doğru olacağını belirtmiştir.

Anadol’un söylemlerine cevap olarak da Samsun mv. Ahmet Yeni: “Millî irade burada. Geçti o, geçti! Millî irade burada” diyerek meclisin milli iradeyi yansıttığını erken seçime gerek olmadığını dile getirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 93. Birleşim, s. 12).

Milli irade ile ilgili diğer birleşimlerde de açıklamalar yapılmıştır. 96. Birleşimde Ümmet Kandoğan: “Biz, yıllardan beri, hep, Meclis iradesinin üstünlüğünü savunduk, halk iradesini savunduk” sözleriyle milli iradeyi yücelten bir konuşma yapmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 96. Birleşim, s. 6). 97. Birleşimde söz alan Haluk Koç ise “Sayın milletvekilleri, bu Parlamantonun artık 2002’deki millî iradenin yansımalarının çok uzağında olduğunu, iktidar partisinin de son bocalamalardan sonra anladığını görmekten mutluyum” şeklinde bir konuşma gerçekleştirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 97. Birleşim, s. 17). Koç yapmış olduğu konuşmada erken seçim taleplerinin devam ettiğini dile getirerek, erken seçim sonrası oluşacak yeni parlamantonun cumhurbaşkanı seçmesini istediklerini dile getirmiştir.

98. Birleşimde Ordu mv. Eyüp Fatsa söz alarak muhalefeti eleştiren bir konuşma gerçekleştirmiştir:

Kimlerin millî iradeye inandığını, kimlerin millî iradede kaçtığını, kimlerin seçim konusunda samimi olduğunu, kimlerin samimi olmadığını artık bütün milletimiz

görmüştür. Dolayısıyla, değerli arkadaşlar, millî iradeye başvurma noktasında, millî iradenin vereceği karara ve hakemliğe başvurma noktasında kimlerin samimi olup olmadığını hep beraber gördük (TBMM Tutanak Dergisi, 98. Birleşim, s. 13).

Fatsa konuşmasında, cumhurbaşkanlığı seçiminde takındıkları tavır nedeniyle muhalefetin Türkiye'yi bu noktaya getirdiğini, yaşananların milletin gözleri önünde gerçekleştiğini, uzun zamandır erken seçim çağrısı yapan muhalefet için bugünkü gündemin tarihi fırsat olduğunu, seçimlerin yenilenmesi kararının esasen muhalefeti samimiyet testine tabi kıldığını ifade etmiştir.

Ümmet Kandoğan 98. Birleşimde söz alarak konuşma yapan bir diğer milletvekilidir. Kandoğan millî irade ile ilgili şu değerlendirmede bulunmuştur:

Halkın en üstün iradenin halk iradesi olduğunu, millet iradesi olduğunu meydanlarda bağırarak TBMM'ye gelen birisi olarak ifade etmek istiyorum ki meydanlarda CB'yi halkın seçmesi gerektiğini söyleyenler Çağlayan'da, Tandoğan'da toplananların halkın sesi olduğunu iddia edenler, işte sandık önünüze geliyor, işte halk cumhurbaşkanını seçsin diyor (TBMM Tutanak Dergisi, 98. Birleşim, s. 29).

Yapılan açıklamalarda Kandoğan'ın Cumhuriyet Mitingleri'ni halkın sesi olarak tanımlayanlara açık çağrıda bulunduğu dikkat çekmiştir. Bu şekilde düşünenlerin cumhurbaşkanını halkın seçmesi kararına destek vermesi gerektiğini belirtmiştir.

102. Birleşimde Erkan Mumcu, yaşanan tartışmaları devlet otoritesi-millî irade ekseninde gördüğünü ifade eder nitelikte şu konuşmayı yapmıştır:

Bu ülke, otoriter devlet anlayışıyla milletin idare edildiği bir ülke mi olacaktır; yoksa bu ülke, devletin millî iradeyle yönetildiği bir ülke mi olacaktır? Millet iradesini dört başı mamur bir sistem iradesine dönüştürme kudreti sizin elinizdedir; sizin elinizde idi, ama bunu millet arzusunda, millet iradesi yönünde kullanmaktan imtina ettiniz (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 9).

Mumcu, iktidarın millî iradeyi yanlış yorumladığını otoriter eğilim ile millî irade arasında bir seçimin eşliğinde kalındığını iddia etmiştir.

102. Birleşimde konuşma yapan Mehmet Eraslan millî iradeyi işaret eden ve yücelten şu açıklamayı yapmıştır:

Bu yüce Meclis çatısı altında bulunmak her milletvekilinin millete karşı görev ve sorumluluğudur, fakat her defasında “millet iradesi, seçim, sandık, demokrasi” diyenler, maalesef siyasi gelecek kaygısıyla antidemokratik bir duruş sergileyerek Cumhurbaşkanlığı seçiminden kaçmış ve meselenin AYM'ye gitmesini sağlamışlardır. Siyaset, mahkeme salonlarında yapılmaz, millet iradesiyle sandıkta yapılır. Tarih ve millet, bu davranışlar içerisine giren, antidemokratik davranışlar içerisine giren, demokrasiyi hiçe sayan, millet iradesini hiçe sayan anlayışları hiçbir zaman unutmayacaktır. Ben, millet iradesine saygımın ve demokrasi anlayışımın gereği, TBMM'de bulundum ve oylamalara katıldım (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 45).

Eraslan, muhalefetin süreç içinde meclisi boykot etmesini, süreci kilitlemesini, meseleyi yargıya taşınmasını eleştirmiş ve bu durumu muhalefetin milli iradenin karşısında yer alması biçiminde yorumlamıştır.

3.2.1.3. Meclis

Demokratik rejimlerde en önemli siyasi karar alma organı Meclis olmuştur. Siyasal karar alma konusunda ise çoğunluğun oyunu kazananların yönetimi kabul edilmiştir (Aydoğan, 2022, s. 1139). 11. Cumhurbaşkanı meclis tarafından seçilmiş ve tutanak metinleri incelendiğinde meclis kavramına sıkça yer verildiği ve meclisin milletvekillerinin tartışmalarına konu olduğu görülmüştür.

24 Nisan 2007 tarihli 93. Birleşimde İzmir mv. Kemal Anadol söz alarak: “Parlamento, süresinin doluşuna beş ay kala bu cumhurbaşkanlığı seçimini yapmasaydı da millî iradeden yeniden güç alan, tazelenen, millî iradeyi en son şekliyle yansıtan bir yeni Meclis, yeni Cumhurbaşkanı seçseydi” ifadesinde bulunmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, 93. Birleşim, s. 12). Anadol konuşmasında cumhurbaşkanlığı seçiminin görev süresinin sonuna yaklaşmış bir Meclis tarafından yapılmaması gerektiğini belirtmiştir.

93. Birleşimde söz alarak konuşma yapan bir başka isim Denizli mv. Ümmet Kandoğan şu ifadelerde bulunmuştur: “Meclis çoğunluğuna sahip olan bir partinin genel başkanı olarak, “Biz, 354 kişilik grubumuzla tek başına Cumhurbaşkanı seçebilecek çoğunluğa sahibiz” diyerek adayını açıkladı. Bakınız, biz DYP olarak 184’ün yeterli olduğunu düşünüyoruz, 184’le Meclisin açılabileceğini söylüyoruz” (TBMM Tutanak Dergisi, 93. Birleşim, s. 16). Yapmış olduğu değerlendirmede Kandoğan, cumhurbaşkanı adayı belirlenirken muhalif partilerin fikirlerine danışılmamasından yakınmıştır ve DYP’nin toplantı yeter sayısı olarak 184’ü referans aldığını belirtmiştir.

93. Birleşimde Ordu mv. Eyüp Fatsa söz alarak şu konuşmayı yapmıştır:

Cumhurbaşkanı seçiminin daha erken bir genel seçim yapmak suretiyle yeni Meclis tarafından seçilmesi gerektiğini daha önce de defaatle bunları dile getirdiklerini ifade ettiler. Zira Meclis görevinin başındadır ve gündemine sahiptir. Dolayısıyla, gündemine sahip olan bir Meclisin bu kararları almasından daha tabii bir şey olamaz. Eğer arkadaşlarımızın iddia ettiği gibi olsaydı, bu Meclis mahşer sabahına kadar cumhurbaşkanı seçemezdi (TBMM Tutanak Dergisi, 93. Birleşim, s. 17).

Fatsa’nın kendisinden önce konuşma yapan Anadol’a cevap niteliğinde açıklamalar yapmış ve Meclis’in görev süresinin devam ettiğini ve son güne kadar alacağı her kararın haklı ve meşru olduğunu belirtmiştir.

Cumhurbaşkanlığı seçimine ev sahipliği yapan 96. Birleşimde Denizli mv. Ümmet Kandoğan söz alarak meclis kavramını öne çıkararak şu ifadelerde bulunmuştur:

Meclise girilmemesi noktasında ortaya konulmuş olan iradeye karşı halkın bu noktadaki düşüncelerinin, hislerinin tercümanı olmak maksadıyla, Hatay Milletvekilimiz Sayın Mehmet Eraslan'la Parlamenteoya girme kararı aldığımızı ifade ediyor. Seçimin Parlamenteoda başlayıp Parlamenteoda bitmesi gerektiği inancını taşıdığım için Meclisin hür iradesinin her şeyin üstünde olduğunu bütün Türkiye'ye göstermek için, ben TBMM'deyim. Türkiye'de her zaman sıkıntılı süreçler geçirmiş ve o sıkıntılı süreçlerin neticesinde, bu Parlamenteoda cumhurbaşkanları seçilmiştir. İlk defa seçilecek olan bir cumhurbaşkanıyla ilgili olarak, Mecliste verilmesi gereken kararın AYM'ye götürülmesi ve neticenin orada tayin edilmesiyle karşı karşıya kalıyoruz.

Meclis ne zaman ki hür iradesiyle bir cumhurbaşkanı seçme kararlılığını göstermek için burada toplanmış. Ama bu seçimi zorlaştırmak, bu Meclisin kararıyla seçilmesi gereken cumhurbaşkanıyla ilgili olarak yüce mahkemenin kararını beklemenin yanlış olduğu inancındayım. Bu misyon bu Meclisin her zaman açık olmasını savunmuştur; bu Meclisin üzerinde tahakküm sağlamak isteyenlere karşı hep dik duran bir misyondur (TBMM Tutanak Dergisi, 96. Birleşim, s. 6).

Kandoğan, kendisinin ve Eraslan'ın yapılacak oylamada Meclis'te yer alacağını, DYP'nin kurumsal kararından bağımsız hareket edeceğini, CHP'nin AYM tehdidinin doğru olmadığını, sürecin parlamento içinde çözüme kavuşturulması gerektiğini dile getirmiştir.

AYM'nin 367 kararı sonrasında 96. Birleşimde yapılan 1. tur oylama iptal edilmiştir. 97. Birleşimde AK Parti tarafından yaşanan seçim krizine çözüm amacıyla bazı anayasa değişikliği önerileri sunulmuştur. 97. Birleşimde milletvekillerinin meclis kavramı üzerinden değerlendirme yapmaya devam ettikleri görülmüştür. 97. Birleşimde söz alan Samsun mv. Haluk Koç, AK Parti'nin anayasa değişikliği önerileri ile ilgili şu konuşmayı gerçekleştirmiştir:

Sayın milletvekilleri, bu Parlamenteonun artık 2002'deki millî iradenin yansımasının çok uzağında olduğunu, iktidar partisinin de son bocalamalardan sonra anladığını görmekten mutluyum. Bu belirlemeyi ve buna dayanan Parlamenteonun Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde yenilenmesi talebini CHP olarak sürekli gündeme taşımıştık. Bu Parlamenteonun dördüncü yılın sonunda artık yıprandığını söyledik ve inatla bu süreci çalıştırma noktasında bir siyaset izlediniz. Parlamenteonun, çeşitli temel konularda karar alarak yeni tartışmalar ve yapay sorunlar çıkarmadan siyasi vakarla ve olgunlukla seçim tarihini belirlemek ve milleti artık bezdirmeden gitmektir. Artık miladı dolmuş, son kullanma tarihi geçmiş bir Parlamenteoya, kalıcı olabilecek birtakım değişiklikler talep ettirmek yanlıştır, siyasi olgunlukla bağdaşmaz. Türkiye'yi ve Parlamenteoyu bugüne getiren süreç hakkında bir öz eleştiri yapmasını, bir sorgulama yapmasını isterdim" (TBMM Tutanak Dergisi, 97. Birleşim, s. 17).

Koç yapmış olduğu değerlendirmede cumhurbaşkanını yeni parlamenteonun seçmesi gerektiği düşüncelerinin devam ettiğini, cumhurbaşkanlığı seçim usulüyle ilgili yeni

önerilerin görev süresi dolmakta olan Meclis'in gündemine getirilmesinin yanlış olduğunu belirtmiştir.

97. Birleşimde AK Parti grup önerisi lehinde söz alan Sadullah Ergin meclis kavramını öne çıkararak cumhurbaşkanlığı seçim sürecini şu ifadelerle değerlendirmiştir:

Parlamentonun siyasi ömrünü tamamladığı, çalışma sürecinin son beş buçuk-altı ayına girdiği ve dolayısıyla, bu Parlamento tarafından Cumhurbaşkanı seçilmemesi gerektiği yönünde çokça tarafımıza talepler geldi. Meclis seçimleri yapıp bitinceye kadar, bu Parlamento, her türlü kararı almaya yetkili bir Parlamentodur. Dolayısıyla, toplumdan gelen talepleri de dikkate alarak, Anayasa Mahkememizin vermiş olduğu kararın bundan sonraki süreçte Parlamentonun ve toplumun önünü açmak üzere bir Anayasa değişiklik paketi takdim edildi dün akşam. Parlamentoda seçilen 10 ayrı cumhurbaşkanlığı seçimlerini kendimize baz aldık.

Anayasa Mahkememiz, bugüne kadarki Parlamento uygulamaları, Anayasa yargısında hiç örneği olmayan bir içtihatla, bir karar verdi. Şimdi "Bu Parlamentoda, AK Parti, 353 milletvekiliyle bu Cumhurbaşkanı seçemez" diyenlere ben şunu söylüyorum: 353 kişiye değil, ama biz, Cumhurbaşkanı tam 41 milyon seçmenin tensibine sunuyoruz (TBMM Tutanak Dergisi, 97. Birleşim, s. 20).

Ergin, AK Parti tarafından sunulan anayasa değişikliği teklifinin mevcut meclis tarafından sunulmasının ve onaylanmasının uygun olmadığını ifade eden muhalif partilere karşı cevap niteliğinde bir konuşma yapmıştır. AYM'nin vermiş olduğu karar ve başta CHP olmak üzere siyasal partilerin almış oldukları pozisyon doğrultusunda en mantıklı ve en demokratik çözümün millet iradesine gidilmesi yani cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi olduğu ve bunun aynı zamanda krizden çıkış noktası anlamına geldiğini ileri sürmüştür.

97. Birleşimde söz alan Malatya mv. Süleyman Sarıbaş seçim sürecini meclis kavramı üzerinden şu ifadelerle değerlendirmiştir:

Gelin, diğerlerini de yapalım; gelin, temsilde adaleti sağlayan, gelin milletin hakiki temsilcilerini Meclise taşıma iradesini millete bırakan, , ön seçimleri zorunlu kılan; gelin, bu ülkenin demokrasisini lider sultalarından kurtaracak düzenlemeleri de yapalım. Parlamentoda temsil edilmeleri için şimdi, alkış çalabilirsiniz ama bugünkü yaşattığınız sıkıntının özü, 26 milyon insanın bu Parlamentoda temsil edilmemesidir. Ama liderlerin ağzından çıkacak kelimeye göre tanzim edilmiş bir parlamento, ne kadar milletin olduğu ileri sürülürse sürülsün, sonuçta bu krizleri yaratıyor.

Milletin büyük çoğunluğunun bu Parlamentoda temsil edilmemesi ve milletin büyük çoğunluğunun siyaset kurumuna olan güveninin zedelenmesidir. 26 milyon seçmenin Mecliste temsilinin önünü kapatarak hakiki bir demokrasiye varamayız. Bırakın millete millet tercihini, parlamentosunu, cumhurbaşkanını özgürce seçsin. CHP'ye de sözüm var: Parlamento seçsin, "Seçirtmem" halka gidelim, "Olmaz" (TBMM Tutanak Dergisi, 97. Birleşim, s. 22).

Sarıbaş konuşmasında milletin büyük çoğunluğunun parlamentoda temsil edilmediğini bu sebeple cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini desteklediğini ifade etmiştir. Ayrıca

Sarıbaş süreç içinde CHP'nin takındığı tavrı net şekilde eleştirirken, CHP'nin krizin derinleşmesinde büyük rol aldığını ve çözüm yollarına yanaşmadığını öne sürmüştür.

98. Birleşimde de konuşma yapan milletvekillerinin meclis kavramına yoğunluk göstererek cumhurbaşkanlığı seçim süreci ile ilgili tartışmalarda bulundukları görülmüştür. Konya mv. Atilla Kart 98. Birleşimde Meclis'in seçim gündemini bırakarak seçimleri yenileme kararı alması gerektiğini belirterek şu ifadelerde bulunmuştur: “Burada, 102'nci maddede, Cumhurbaşkanlığı süreciyle paralel olarak, bununla bağlı olarak, bunun sonucu olarak Meclisin yenilenmesi zorunluluğu var. Cumhurbaşkanı seçildiği takdirde, elbette, bu hüküm işlemeyecek, ama Cumhurbaşkanı seçimi sonuçlanmadığı takdirde Meclis yenilenecek” (TBMM Tutanak Dergisi, 98. Birleşim, s. 9).

98. Birleşimde söz alan bir diğer mv. Eyüp Fatsa şu ifadelerde bulunmuştur: “Değerli arkadaşlar, hatırlanacağı üzere, gerek ana muhalefet gerek Meclis içindeki muhalefet ve gerekse Meclis dışındaki muhalefet, yaklaşık iki seneyi aşkın bir süreden beri Türkiye'nin derhâl bir erken seçime gitmesi noktasında ısrarlı talebi hepimizin ve kamuoyunun bilgisi dâhilindedir” (TBMM Tutanak Dergisi, 98. Birleşim, s. 13). Fatsa yapmış olduğu konuşmada muhalif cenahın erken seçim konusundaki ısrarlı taleplerinden haberdar olduklarını dile getirmiştir.

98. Birleşimde söz alan Artvin mv. Yüksel Çorbacıoğlu seçilecek olan cumhurbaşkanının mecliste bulunan bütün partilerin ortak adayı olması ve bu şekilde bir seçim gerçekleştirmesini istediği düşüncelerini şu ifadelerle anlatmıştır: “Ahmet Necdet Sezer, bu Mecliste bulunan beş partinin ortak adayı olarak Cumhurbaşkanı seçilmiştir” (TBMM Tutanak Dergisi, 98. Birleşim, s. 29).

AK Parti tarafından sunulan anayasa değişikliği tekliflerinin Meclisin 102. Birleşiminde de yoğun bir şekilde tartışıldığı görülmektedir. Yapılan tartışmalarda meclis içerisinde bir kriz yaşandığı ve bu krizin çözüme kavuşturulması gerektiği yine meclis kavramına vurgu yapılarak ifade edilmiştir.

102. Birleşimde söz alan İstanbul mv. İrfan Gündüz şu ifadelerde bulunmuştur:

Mecliste 367 toplantı yeter sayısı bulunarak, bırakın CB seçimini, Meclis Başkanı seçimi bile muhal hâle gelmiştir. O yüzden, bizim bugünkü grup önerimiz, bu Anayasa değişikliği teklifimizin öne alınarak, bir an önce, Meclis, seçim tarihini de belirlemiş, seçime giden bir süreçteyiz. Bundan sonra meydana gelecek, Meclisteki, Parlamentodaki kaosu çözmek üzere, bizim bir Anayasa değişikliği teklifimiz var (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 4).

Gündüz konuşmasında, 22 Temmuz'da gerçekleşecek genel seçimlerde cumhurbaşkanlığı içinde ilave bir sandık koymanın doğru olacağını, böylelikle Meclis içerisinde bundan sonraki seçimlerde de 367 arayışının nihayete ereceğini beyan etmiştir.

Kemal Anadol, erken seçime gidilmesi gerektiğini şu ifadelerle belirtmiştir: “Süresi biten Meclise artık, Cumhurbaşkanı seçemediğine göre, dün Sayın Gül Cumhurbaşkanlığı adaylığından çekildiğine göre, bu Meclisin yapacağı tek şey var, derhâl seçime gitmek” TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 5).

102. Birleşimde uzunca konuşma gerçekleştiren Ankara mv. Oya Araslı cumhurbaşkanının meclis tarafından seçilmesi gerektiğini şu ifadelerle belirtmiştir:

Cumhurbaşkanı, eğer, halkoyuyla seçilecek olursa, parlamento zemininde oluşabilecek bir uzlaşmanın etkisi devreye girmez ve tamamen toplum kamplara ayrılarak cumhurbaşkanını seçer. Parlamentodaki çoğunluk da ayrı bir partiden! Bu sistemin uygulandığı ülkelerde devlet başkanı ile parlamentodaki parti çoğunluğunun, ikisinin aynı siyasi parti kökeninden geldiği durumlarda işleyebilmiştir, sonuç verebilmiştir. Ama ayrı çoğunluklar, ayrı siyasi parti kökenlerinin parlamentoda ve CB makamında hâkim olması hâlinde kilitlenmeler ortaya çıkmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 19-20).

Araslı yapmış olduğu konuşmada cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği ülkelerden örnekler vererek anayasa değişikliği teklifini yorumlamıştır. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi durumunda, meclis içerisinde uzlaşmanın olmayacağı ve toplumun kendi içerisinde kamplara ayrılacağını dile getirmiştir. 102. Birleşimde konuşmalarına devam eden Araslı görev süresinin dolmasına az bir süre kalan meclisin yeni teklif önerisinde bulunmasına karşın şu konuşmayı gerçekleştirmiştir:

Parlamentolar çok önemli kanunlarını, orada o kanunla getirecekleri düzenlemeleri, eğer seçime bu kadar az zaman kalmışsa, halkın önüne götürürler, ondan oy alırlar, o oyla birlikte onay alırlar ve sonra meclise döndükleri zaman bunu yaparlar. Parlamento, seçimden çıkıp gelen yeni Parlamento göreve başlayıncaya kadar, yetkilerini, seçim kararı alan Parlamento devam ettirir. Ama parlamenter sistemin gereği, parlamentolu demokrasilerin adabı bu yetkilerin, ülkenin önündeki yıllara ipotek koyacak, sonuçları önündeki yılları etkileyecek yasalar çıkarmak doğrultusunda kullanılmaması yönündedir (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 19-20).

Yapmış olduğu değerlendirmede Araslı, görev süresinin dolmasına az süre kalan meclisin önemli kanun değişikliği teklifinde bulunmasının doğru olmadığını ifade etmiştir. Isparta mv. Erkan Mumcu ise 102. Birleşimde meclis kavramı üzerinden kapsamlı ve farklı bir değerlendirme yapmıştır:

Bu ülkenin Meclisinde, bu ülkenin sistemini daha demokratik, daha çağdaş, daha verimli kılacak sivil demokratik bir düzeni müesses düzen hâline getirecek bir Meclis gücü oluşsun diye millet bu seçimi yaptı. Bu sorumlulukların en büyüğü de, bugünkü iktidar grubu olan AK Parti Grubundur, çünkü 12 Eylül'den bugüne kadar, anayasa

değiştirebilmek kudretiyle TBMM'ye gelen ilk parlamento, bu Parlamentodur, ilk grup da sizin grubunuzdur.

367 tartışmalarıyla bir Anayasa içtihadının vesayeti altına Meclisimizi almayalım. Şimdi bu Anayasa Mahkemesi içtihadını bu Meclisin üstüne bir gölge gibi düşüren Türk Silahlı Kuvvetlerinin bildirisini demokratik siyasetin üstüne bir vesayet gölgesi olarak düşüren sürecin mimarı kim? Milletin yarısı bu Parlamentoda temsil edilmeyince demokrasi sorunu olmayacak. Şu Parlamentaoya bakın, bir seçmen üç seçmen sayılıyor, iki seçmen bu Parlamentoda yok (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 9).

Mumcu AK Parti'nin anayasa değişikliği konusunda tarihi bir adım attığını ifade etmiştir. Ayrıca meclisin en üstün irade olduğunu söylemiş ve bildirinin demokratik yönetimlerde uygun olmadığını ve demokratik yönetime gölge düşürdüğünü ifade etmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerini boykot eden milletvekillerine karşın Mumcu milletin temsilcisi olan milletvekillerinin görevlerinin başında olmadıklarını bildirmiştir. Hatay mv. Mehmet Eraslan ise 102. Birleşimde söz alarak şu konuşmayı gerçekleştirmiştir:

TBMM'nin 11. CB seçimlerine katılmayarak ülkede kaos yaşanmasına, Meclisin kilitlenmesine, Türk siyasetinin ve Türk demokrasisinin iç kamuoyunda hem de dünya kamuoyunda küçük düşürülmesine neden olanları ne milletimiz ne tarih hiçbir zaman unutmayacaktır. Bu yüce Meclis çatısı altında bulunmak her milletvekilinin milletine karşı görev ve sorumluluğudur. Evet, Parlamento, eğer Cumhurbaşkanını seçemiyor ise, TBMM bloke edilmiş ise, çare milletin sinesidir, çare milletin kendisidir (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 45).

Yapmış olduğu değerlendirmede Eraslan, muhalefetin süreç içinde meclisi boykot etmesini, süreci kilitlemesini, eleştirmiş çarenin milletin kendisi olduğunu ve cumhurbaşkanını halkın seçmesi kararını desteklediğini dile getirmiştir.

3.2.1.4. Seçim

Seçim, tercih etmeye dayanan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokrasinin en önemli unsurlarından biri seçimlerdir. Milli iradenin oluşumu seçimlerle gerçekleşmektedir ve bu çerçevede seçimlere büyük bir kutsallık atfedilmiştir (Aydoğan, 2022, s. 1140).

2007 yılında yapılacak olan cumhurbaşkanlığı seçimi meclis tarafından gerçekleştirilecektir. Erken seçim kararı alınması ve aday olan cumhurbaşkanının desteklenmemesinden dolayı muhalif milletvekilleri seçimlere katılmayarak seçimleri boykot etmişlerdir. Meclis tarafından seçilemeyen cumhurbaşkanı, yapılan erken seçim sonrası oluşturulan yeni meclis tarafından seçilebilmiştir. Seçim sürecini kapsayan meclis tutanaklarında cumhurbaşkanlığı seçimi ve seçim kavramının sıkça yer aldığı görülmektedir.

11 Nisan 2007 tarihli 87. Birleşimde cumhurbaşkanı seçimi için gerekli olan şartlar ile ilgili konuşma yapan Bekir Bozdağ: "Orada cumhurbaşkanının nitelikleri ve seçim usulü çok

net yazmıştır” ifadesiyle seçim usulünün anayasa da açıkça yazıldığını dile getirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 87. Birleşim, s. 17).

93. Birleşimde cumhurbaşkanlığı seçim sürecine az bir süre kala mecliste tartışmalar başlamıştır. Birleşimde söz alan Kemal Anadol seçim kavramı üzerinden şu konuşmayı yapmıştır:

Önümüzde, cumhurbaşkanlığı seçimi var. Ayrıca, 3 Kasım 2002 seçimlerinde beş sene için yetki aldığınız millettten, bu yetki, beş senenin sonunda, bir cumhurbaşkanlığı seçimiyle yedi sene daha ilave ederek on ikiye çıkmasaydı keşke. TBMM iptalle sonuçlanacak bir seçimden kurtarmak için, TBMM’nin yapacağı seçimi meşru ve yasal hâle getirmek için, geçerli hâle getirmek için size bu hukuki gerekliliği anlatmaya çalışıyorum; buna uymaya davet ediyorum. Uymazsanız, Anayasa’da hüküm var. Toplantı yeter sayısı istisnası 102’nci maddede, Cumhurbaşkanı seçimiyle ilgili. Ben sizi uyarıyorum, yanlış yapmayın. TBMM tarihinde, iptal edilen bir Cumhurbaşkanı seçimi yapma gibi bir duruma düşürmeyin (TBMM Tutanak Dergisi, 93. Birleşim, s. 12).

Anadol cumhurbaşkanlığı seçimini görev süresinin sonuna yaklaşmış bir Meclis tarafından yapılmaması gerektiğini belirtmiştir. Anadol, satır aralarında uyarı kisvesi altında tehditkâr söylemlerde bulunarak seçimin 367 şartı aranmadan yapılması halinde bunun hukuka aykırı olacağını ve sürecin takipçiliğini yapacaklarını vurgulamıştır.

367 iddialarını dile getiren Kemal Anadol’a karşı Ümmet Kandoğan “Geçmişteki seçimlerde 367 şartı aranmamış” ifadesini kullanarak 2007 yılına kadar yapılan seçimlerde 367 şartının aranmadığını fakat bu seçim sürecinde bu iddiaların ortaya atıldığını ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 93. Birleşim, s. 16). 93. Birleşimde Anadol’un iddialarına cevap niteliğinde konuşma yapan bir başka milletvekili Eyüp Fatsa olmuştur:

Sayın Anadol’un ifade etmiş olduğu, genel seçimlere çok kısa bir süre kalmış olması sebebiyle, Cumhurbaşkanı seçiminin daha erken bir genel seçim yapmak suretiyle yeni Meclis tarafından seçilmesi gerektiğini daha önce de defaatle bunları dile getirdiklerini ifade ettiler, doğru olanın da bu olacağını ifade ettiler. Yani, seçimlere bir hafta kalsa da, TBMM bir yasal düzenleme yapmış olsa, bunu geçersiz saymamız mümkün mü? (TBMM Tutanak Dergisi, 93. Birleşim, s. 17).

Fatsa yapmış olduğu değerlendirmede öncelikle Meclis’in görev süresinin devam ettiğini ve seçimlere az bir süre kalsa dahi son güne kadar alacağı her kararın haklı ve meşru olduğunu belirtmiştir. 93. Birleşimde konuşma yapan Ümmet Kandoğan iktidarın meşruluğunu sorgular nitelikte konuşma yaparak iktidarın seçeceği cumhurbaşkanının tartışmalara sebep olacağını şu ifadelerle anlatmıştır:

Yüzde 34,5 oyla iktidara gelen bir AKP, seçmenlerin yüzde 25’inin oyunu alan bir iktidar partisi ve bugün oylarının düştüğü Sayın Başbakan tarafından da ifade edilen bir iktidar partisinin tek başına yapacağı bir seçimin, 4 Kasım günü sandıklar açıldığında, eğer Sayın Gül seçilirse, orada oturması son derece tartışmalı hâle gelecek (TBMM Tutanak Dergisi, 93. Birleşim, s. 16).

Ayrıca Ümmet Kandoğan 367 iddialarını ortaya atan ilk ismin Kemal Anadol olmadığını daha önce yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde de 367 iddiasını ortaya atan siyasal liderler olduğunu, şu ifadelerle belirtmiştir: “Sayın Erbakan, Sayın Özal’ın seçimiyle ilgili olarak, Meclisin 367 milletvekilinin hazır bulunduğu bir ortamda açılmadığını ileri sürerek yapılan ilk iki turun geçersiz olduğunu söylüyor Sayın Erbakan” (TBMM Tutanak Dergisi, 93. Birleşim, s. 16).

Seçim takvimine göre Meclisin 96. Birleşiminde cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk tur oylaması yapılacaktır. Oylamaya geçmeden önce seçim usulü tartışmaları yaşanmıştır. 96. Birleşimde Kemal Anadol seçim usul tartışmasını şu ifadelerle başlatmıştır: “Partimizin kanaatine göre, bugün Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılacak. Cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili 102’nci madde, bize göre, mutlaka, önce bir yoklama yapılarak 367 milletvekilinin mevcudiyetinin tespit edilmesini, ondan sonra diğer işlemlere geçilmesini amirdir” (TBMM Tutanak Dergisi, 96. Birleşim, s. 3).

Kemal Anadol tarafından 96. Birleşimde açılan seçim usulü tartışmasına Meclis Başkanı Bülent Arınç Anayasaya uygun olarak bir cumhurbaşkanlığı seçimi gerçekleştirileceğini şu ifadelerle açıklamıştır:

Seçimlerden önce bir yoklama talebi mümkün değil. 102’nci madde de seçimle ve kararla ilgilidir, onun da pek çok uygulamaları olmuştur. Toplantı yeter sayısının 96’ncı maddede, seçim için yeterli olan, gerekli olan karar yeter sayısının da 102’nci maddede öngörülmüş olduğunu düşünerek, ben, bu uygulamayı yapıyorum (TBMM Tutanak Dergisi, 96. Birleşim, s. 7).

96. Birleşimde Hatay mv. Sadullah Ergin: “Cumhurbaşkanlığı seçimini düzenleyen 102’nci maddesi, çok net olarak, toplantı yeter sayısı ile ilgili olarak nisapları koymuştur, karar yeter sayısı ile ilgili nisapları koymuştur” ifadesiyle Meclis Başkanının tutumunu desteklemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 96. Birleşim, s. 6). Ümmet Kandoğan ise 96. Birleşimde cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili şu konuşmayı yapmıştır:

Seçimin Parlamentoda başlayıp Parlamentoda bitmesi gerektiği inancını taşıdığım için ben bugün buradayım. Cumhurbaşkanlığı seçimleri, Türkiye’de her zaman sıkıntılı süreçler geçirmiş ve o sıkıntılı süreçlerin neticesinde, bu Parlamentoda cumhurbaşkanları seçilmiştir. Ama bu seçimi zorlaştırmak, bu Meclisin kararıyla seçilmesi gereken cumhurbaşkanıyla ilgili olarak yüce mahkemenin kararını beklemenin yanlış olduğu inancındayım. Sayın Başkanın bu tutumunun son derece yerinde olduğunu ifade ediyor, cumhurbaşkanlığı seçiminin milletimize, memleketimize hayırlar getirmesi temennisiyle sizleri saygıyla selamlıyorum (TBMM Tutanak Dergisi, 96. Birleşim, s. 6).

Kandoğan, partisinin seçimleri boykot etmesi kararına uymayarak cumhurbaşkanlığı seçimlerine katıldığını ve CHP’nin AYM tehdidinin doğru olmadığını, sürecin parlamento içinde çözüme kavuşturulması gerektiğini ifade etmiştir.

96. Birleşimde cumhurbaşkanlığı seçimi gerçekleşmeden önce cumhurbaşkanı adayı Ersönmez Yarbay adaylıktan çekilmiştir. Yarbay'ın adaylıktan çekildiğine dair önergede cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili önemli tespitlerde bulunmuştur. Önergede ilgili bölüm şu şekilde ifade edilmiştir:

21 Nisan 2007 tarihinde 73 milyonluk ülkemizde tek adaylı bir Cumhurbaşkanlığı seçimi yerine çok adaylı bir Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmasına katkı sağlamak amacıyla adaylık başvurumu yaptım. Cumhurbaşkanlığı seçimi toplantısında 367 milletvekili bulunması gerekir ve TBMM bu sayıya ulaşmasın diye Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılmama kararı alarak seçimlerden kaçtılar. 1982 Anayasası Cumhurbaşkanı seçimini kolaylaştırmak ve kısa zamanda sonuç almak amacıyla düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçimleri de dâhil olmak üzere her türlü TBMM'nin toplanması için toplantı yeter sayısı isterlerken hep 184 sayısını esas almışlardır (TBMM Tutanak Dergisi, 96. Birleşim, s. 18).

Başkan tarafından okunan önergede Yarbay'ın 367 iddialarına değindiği görülmektedir. TBMM'nin her türlü işlemi için toplantı yeter sayısının 184 olduğunu dile getirerek CHP'nin 367 iddialarının ardından cumhurbaşkanlığı seçimlerini boykot ettikleri tespitinde bulunmuştur.

AYM tarafından toplantı yeter sayısının 367 olması gerektiğine karar verilmiş ve yapılan birinci tur oylama iptal edilmiştir. Seçim takviminin yenilenmesi ve kararlaştırılması amacıyla 97. Birleşimde Meclis toplanmıştır. AK Parti tarafından 367 kararına ve yaşanan seçim krizine çözüm amacıyla bazı öneriler sunulmuştur. 97. Birleşimde konuşma yapan milletvekillerinin sıklıkla seçim kavramına değindikleri görülmektedir.

97. Birleşimde AK Parti Grup önerisi lehinde söz alan Ankara mv. Salih Kapusuz: “Bu toplantı, Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçimleri yenileme kararının da karar altına alınacağı, gündeminin belirleneceği önemli bir toplantıdır. Bunun, beş yılın dört yıla indirilmesi, milletvekilliğinin dört yıl olarak, bundan sonra seçimlerinin dört yılda bir tekrarlanması” açıklamasını yaparak grup önerisini sunmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, 97. Birleşim, s. 15). 97. Birleşimde cumhurbaşkanlığı seçiminin iptal edilmesiyle ilgili konuşma yapan Haluk Koç da şu ifadelerde bulunmuştur:

Tıkanan gündemle karşı karşıyayız. Şimdi, Cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili, Parlamentonun Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde yenilenmesi talebini CHP olarak sürekli gündeme taşımıştık. Parlamentonun, çeşitli temel konularda karar alarak yeni tartışmalar ve yapay sorunlar çıkarmadan siyasi vakarla ve olgunlukla seçim tarihini belirlemek ve milleti artık bezdirmeden gitmektir. Yeni önerilerin, değişiklik tekliflerinin seçim kararı dışında görüşülmesi siyasi etiğe de uygun değildir (TBMM Tutanak Dergisi, 97. Birleşim, s. 17).

Yapmış olduğu değerlendirmede Koç, cumhurbaşkanlığı seçim usulüyle ilgili yeni önerilerin görev süresi dolmakta olan Meclis'in gündemine getirilmesinin yanlış olduğunu belirtmiştir.

97. Birleşimde Haluk Koç'un konuşmasına karşılık olarak Sadullah Ergin: "Cumhurbaşkanlığı seçim süreci devam ederken "Yenilenmesine karar verilen Meclisin yetkileri, yeni Meclisin seçilmesine kadar sürer" Yani, bir seçim kararı alınmış olsa dahi, Meclis seçimleri yapılıp bitinceye kadar, bu Parlamento, her türlü kararı almaya yetkili bir Parlamentodur" değerlendirmesini yapmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 97. Birleşim, s. 20). Sadullah Ergin de 97. Birleşimde AYM'nin vermiş olduğu 367 kararına tepki olarak anayasa değişikliği teklif paketini yapmış olduğu şu konuşma ile açıklamıştır:

Bu paket içerisinde, Parlamento seçimlerinin beş yılda bir değil dört yılda bir yapılması, Cumhurbaşkanı seçimlerine yönelik olarak 101 ve 102'nci maddelerde yeniden bir düzenleme yapılarak, beş yılda bir Cumhurbaşkanının seçilmesi ve bir kişinin en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilmesi ve seçimleri de halk tarafından yapılması noktasında bir değişiklik teklifimiz hazırlanmış, muhtemelen bugün veya yarın Meclis Başkanlığına takdim edilecektir (TBMM Tutanak Dergisi, 97. Birleşim, s. 20).

Anayasa teklifini açıkladıktan sonra Ergin cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine yönelik öneriyi destekler nitelikte şu konuşmayı yapmıştır: "Cumhurbaşkanlığı seçim süreciyle ilgili yaşanan hadiseleri hepimiz biliyoruz. Uzunca bir süredir muhalefet partilerimizin de dile getirdiği, seçim yapılması ve bu seçimin hemen yapılması talebidir. Buyurun, hodri meydan seçimleri halk yapsın, 41 milyon Türkiye seçmeni yapsın" (TBMM Tutanak Dergisi, 97. Birleşim, s. 20). Süleyman Sarıbaş da 97. Birleşimde cumhurbaşkanlığı seçim sürecini yapmış olduğu konuşmada şu ifadelerle değerlendirmiştir:

Seçim mi? Evet seçim. Demokrasinin tek çaresi seçimdir. Seçim yasalarını bu millete dair bir faydaya dönüştürmenin yolunu bulalım. Değerli arkadaşlar, seçim, ama böyle, liderlerin kendi taktiklerine göre, kendi kulvarlarında bir seçim değil. Milletin adaylarını seçebileceği, milletin değerlendirmelerini bihakkın yapabileceği; seçmenin, parti üyelerinin bu katılımı sağlayacağı, seçim kurullarımızın çok rahatlıkla itirazları değerlendirebileceği rahat bir seçim ortamında ve hakiki bir demokrasiyle seçim. Hakiki demokrasi olmayan seçimlerin neticesinde çıkacak tablolar, alınacak kararlar, işte millette böyle gerginlikler yaratır, işte millette böyle kargaşalar yaratır, kamplaşmalar yaratır (TBMM Tutanak Dergisi, 97. Birleşim, s. 21).

Sarıbaş konuşmasında eğer seçim yapılacaksa bu seçimin hakiki demokrasi ekseninde yapılması gerektiğini vurgulamıştır.

Meclisin 98. Birleşiminde cumhurbaşkanlığı seçim süreci ile ilgili konuşma gerçekleştiren milletvekillerinin seçim kavramına sıkça yer verdikleri görülmüştür. Çünkü bu birleşimde erken seçim tarihi belirlenmiştir. Haluk Koç 98. Birleşimde erken seçim kararının tarihi ile ilgili talebini şu ifadelerle açıklamıştır: "Erken genel seçimlerin 22 Temmuz tarihinde yapılmasına ilişkin Meclis kararı alınmasına dönük bir taleptir" (TBMM Tutanak Dergisi, 98. Birleşim, s. 6). 98. Birleşimde söz alan Atilla Kart: "Cumhurbaşkanı seçildiği takdirde, elbette, bu hüküm işlemeyecek, ama Cumhurbaşkanı seçimi sonuçlanmadığı

takdirde Meclis yenilenecek” ifadesiyle alınan erken seçim kararının cumhurbaşkanlığı seçim süreci sonlandıktan sonra işleme alınacağını belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 98. Birleşim, s. 9). 98. Birleşimde, Ak Parti Grubu Adına konuşma yapan Ordu mv. Eyüp Fatsa erken seçim kararı ile ilgili şu ifadelerde bulunmuştur:

Sayın Başkan, değerli milletvekili arkadaşlarım; seçimlerin erkene alınmasıyla alakalı vermiş olduğumuz teklif üzerinde AK Parti Grubu adına söz aldım. Seçim çağrısını dikkate alarak bir teklif verdik. Bu teklifte seçimlerin 24 Haziranda yapılmasını talep ettik. Ancak, Yüksek Seçim Kurulunun çıkartmış olduğu takvim ve siyasi partilerin de ön seçim yapacaklarını ifadelerinden hareketle Yüksek Seçim Kurulu, şimdi herkesin elinde olan, mümkün olabilen en erken tarihte seçimin hangi şartlarda yapılabileceğiyle ilgili takvim hepimizin elindedir.

Kamuoyuyla beraber de bu takvim siyasi partilerin ön seçim talepleri de dikkate alınarak hazırlanmış bir takvimdir. Orada bu teklifin nasıl tartışıldığını, muhalefetin nasıl buna itiraz ettiğini, seçimi ötelemenin gayret ve telaşını nasıl sergilediğini -zaten komisyon tutanaklarında da bunlar vardır- biraz önce grup önerisi olarak Genel Kurul gündemine getirmiş olduğumuz öneride de muhalefetin seçimi nasıl erteleme gayretleri içerisine girdiğini görüyoruz. Türkiye'nin derhâl bir erken seçime gitmesi noktasında ısrarlı talebi hepimizin ve kamuoyunun bilgisi dâhilindedir. Kimlerin seçim konusunda samimi olduğunu, kimlerin samimi olmadığını artık bütün milletimiz görmüştür. Biz isterdik ki, iki seneden beri her zeminde seçim isteyen, erken seçim isteyen, hemen seçim isteyen... (TBMM Tutanak Dergisi, 98. Birleşim, s. 13).

AK Parti adına konuşan Fatsa, cumhurbaşkanlığı seçiminde takındıkları tavır nedeniyle muhalefetin Türkiye'yi bu noktaya getirdiğini, yaşananların milletin gözleri önünde gerçekleştiğini, uzun zamandır erken seçim çağrısı yapan muhalefet için bugünkü gündemin tarihi fırsat olduğunu, seçimlerin yenilenmesi kararının esasen muhalefeti samimiyet testine tabi kıldığını ifade etmiştir. Bitlis mv. Edip Safder Gaydalı ise 98. Birleşimde erken seçim kararı ve anayasa değişikliği teklifi ile ilgili şu konuşmayı yapmıştır:

Değerli arkadaşlarım, Cumhurbaşkanlığı seçimi süresince Türk siyasetinin içine düştüğü tablodan memnun olan hiçbir vatandaşımızın olduğunu da sanmıyorum. ANAP olarak, iki yıldır, CB seçimlerine ilişkin görüşlerimizi hiç zikzak yapmadan ifade ediyoruz. İktidar ve ana muhalefet arasındaki karşılıklı gerilim, siyaset sebebiyle CB seçiminin Türkiye için bir krize dönüşmesinin çok muhtemel olduğunun uyarısını önceden yapmış ve çözümün, Anayasa'da bir değişiklik yapılarak CB'yi halkın seçmesi yönünde olduğunu her fırsatta söylemiştik. Gelin, bir erken seçim kararı alalım. Eğer o gün böyle bir seçim kararı alabilmiş olsaydık, şu anda Türkiye nerede olurdu? (TBMM Tutanak Dergisi, 98. Birleşim, s. 21).

ANAP milletvekili Gaydalı, cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde yaşanan krizin vatandaş tarafından hoş karşılanmadığını, iktidarın da muhalefetin de bu konuda sorumlu olduğunu, yaşanan krizi aşmak için cumhurbaşkanını halkın seçmesi gerektiğini, partisinin başından itibaren bu konuda aynı noktada olduğunu vurgulamıştır. 98. Birleşimde söz alan Ümmet Kandoğan erken seçim kararıyla ilgili şu konuşmayı yapmıştır:

Sayın Sezer orada oturunca bir problem yok veya Turgut Özal seçimlerinde bu gündeme getirilmiyor, Sayın Süleyman Demirel'in aday olduğu seçimlerde bu gündeme getirilmiyor. Ben, her zaman bu seçimin Mecliste başlayıp Mecliste bitmesi gerektiğini söyledim, her platformda bunu dile getirdim. Geliniz, burada, milletin huzurunda, 70 milyonun huzurunda üç ay önce, beş ay önce, bir sene önce ne söylemişseniz erken seçimle ilgili, aynı kararın arkasında durun (TBMM Tutanak Dergisi, 98. Birleşim, s. 29).

Kandoğan, AYM'nin 367 kararının yanlışlığına, CHP'nin cumhurbaşkanlığı seçim süreci içindeki tavrına varıncaya kadar çok önemli tespitlerde bulunmuştur. AYM'nin vermiş olduğu 367 kararına göre mevcut cumhurbaşkanı Sezer'in yasal açıdan tartışmalı noktada olduğundan bahsetmiştir.

7 Mayıs 2007 tarihli 102. Birleşimdede milletvekillerinin tartışmalarında seçim kavramına sıkça rastlanılmıştır. 102. Birleşimde İstanbul mv. İrfan Gündüz söz alarak hem seçim sürecini ve erken seçim kararı ile ilgili değerlendirme yapmış hem de anayasa değişikliği ile ilgili öneride bulunarak şu konuşmayı gerçekleştirmiştir:

Eski köye yeni âdet getirircesine, Anayasa'nın aynı maddesiyle 3 defa Cumhurbaşkanı seçimi yapılmış ve AK Parti'nin 11'inci CB adayı, geçmiş tüm CB'lerden, bu maddeyle seçilen CB'lerden daha fazla oy almasına rağmen, maalesef, CB seçimi tıkanmıştır. O yüzden, böyle bir kararla, bundan böyle, Mecliste 367 toplantı yeter sayısı bulunarak, bırakın CB seçimini, Meclis Başkanı seçimi bile muhal hâle gelmiştir. Meclis, seçim tarihini de belirlemiş, seçime giden bir süreçteyiz. Biz istiyoruz ki, 22 Temmuzda aziz milletimizin önüne iki sandık koyalım; birisinde CB'yi kendisinin seçmesine yönelik tercihini, birisinde de genel seçimlerle ilgili tercihini böylece belirlesin (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 4).

Gündüz, daha önceki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aranmayan 367 şartının bu seçimde talep edilmesini doğru bulmamakla birlikte 22 Temmuz'da gerçekleşecek genel seçimlerde cumhurbaşkanlığı içinde ilave bir sandık koymanın doğru olacağını, böylelikle Meclis içerisinde bundan sonraki seçimlerde de 367 arayışının nihayete ereceğini beyan etmiştir. 102. Birleşimde Konya mv. Atilla Kart söz alarak erken seçim kararı ile ilgili şu konuşmayı yapmıştır:

Cumhurbaşkanının seçimi süreci başladı. Cumhurbaşkanının seçimi süreci başladıktan sonra ve sonuç alınamayacağı yolunda bir tablo ortaya çıktıktan sonra, Hükûmetin, seçimin öne alınması kararını ve sürecini başlattığını görüyoruz. Bu durumda, anayasal zorunluluk gereği derhâl seçim ortamının, takviminin uygulanması gereği ortaya çıkıyor. Bunun yanında, toplumsal anlamda erken seçimin, daha doğrusu seçimin öne alınması şartlarının doğduğu bir gerçek. Geldiğimiz süreçte hem anayasal anlamda hem toplumsal anlamda seçimlerin yenilenmesi zorunluluğu doğmuştur. O zaman şunu yapalım: Bu seçimlerin sağlıklı bir şekilde teknik ve yasal şartlara uygun bir şekilde ve Türkiye'nin sosyolojik gerçeklerine uygun bir şekilde yapılmasının yolunu açalım, seçimlere olabildiğince en geniş katılımın yapılmasını sağlayalım (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 11).

Kart, cumhurbaşkanlığı seçim sürecini değerlendirmiş ve erken seçim kararının zorunluluk ifade ettiğini belirtmiştir. Seçimlerin yapılması adına milletvekillerinin katılımının sağlanması gerektiğini düşünerek çağrı yapmıştır. 102. Birleşimde cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine yönelik öneri ile ilgili değerlendirmeler yapan Oya Araslı şu konuşmayı yapmıştır:

Cumhurbaşkanı adayı, bir daha seçilebilmek, seçim meydanlarında destek bulabilmek için partilerle ilişkilere girecek. Halkoyu bir çözümdür ama bu çözümde, Cumhurbaşkanlığı seçiminde ve bu Anayasa çerçevesinde eğer önlemler alınmazsa, bunun yaratacağı birtakım sorunlar giderilmeden kabul edilecek olursa, çözüm değil, çözümsüzlüktür. Meclisi erken seçim kararı aldığı zaman, elbette ki, yeni Parlamento, seçimden çıkıp gelen yeni Parlamento göreve başlayıncaya kadar, yetkilerini, seçim kararı alan Parlamento devam ettirir. Artık, bu yolda, seçime böyle çeyrek kala, ısrar etmeyin. Bakınız, parlamentolar çok önemli kanunları bile seçime üç kala çıkarmazlar (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 20-21).

Araslı, halk tarafından seçilecek olan cumhurbaşkanı fikrine karşı olduğunu beyan etmiştir. Görev süresinin dolmasına az bir süre kalan Meclisin yeni kanun çıkarmasını uygun bulmadığını dile getirmiştir.

Samsun mv. Suat Kılıç 102. Birleşimde Anayasanın erken seçim kararı ile ilgili düzenlemelerinden bahsederek, AYM'nin vermiş olduğu kararı şu ifadelerle değerlendirmiştir:

184 rakamının yerine, toplantı yeter sayısı olan 184 rakamının yerine, seçim için gereken 367 sayısını toplantı yeter sayısı gibi ikame etmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılacak bütün seçimler için toplantı yeter sayısı olarak 184'ün aranacağını, yoruma mahal bırakmayacak şekilde yazılı kuralların arasına almış oluyoruz. Cumhurbaşkanı seçimini imkânsız hâle getirecek bir anayasa değil, Cumhurbaşkanını her şart altında seçtirmeyi kolaylaştıran, seçtirilemediği takdirde Parlamentoyu seçime mecbur bırakan bir anayasa olarak dizayn edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 27-28).

102. Birleşimde Erkan Mumcu: “Bu ülkenin Meclisinde, bu ülkenin sistemini daha demokratik, daha çağdaş, daha verimli kılacak sivil demokratik bir düzeni müesses düzen hâline getirecek bir Meclis gücü oluşsun diye millet bu seçimi yaptı” ifadesiyle milletin seçimleri meclisi oluşturmak için yaptığını vurgulamıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 33). 102. Birleşimde söz alan Mehmet Eraslan seçim kavramı üzerinde yoğunlaşarak şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

TBMM'nin 11. CB seçimlerine katılmayarak ülkede kaos yaşanmasına neden olmuştur. Bu yüce Meclis çatısı altında bulunmak her milletvekilinin milletine karşı görev ve sorumluluğudur, fakat her defasında “millet iradesi, seçim, sandık, demokrasi” diyenler, maalesef siyasi gelecek kaygısıyla antidemokratik bir duruş sergileyerek Cumhurbaşkanlığı seçiminden kaçmış ve meselenin AYM'ye gitmesini sağlamışlardır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre CB seçiminde hiçbir siyasi parti grup kararı alamaz ve milletvekillerine nasıl oy kullanacaklarına dair telkin ve tavsiyede bulunamaz. Milletvekilleri, kendi hür iradeleriyle CB seçimlerine girerler ve

diledikleri gibi oy kullanırlar. Buna rağmen, maalesef DYP, TBMM’de 11’inci Cumhurbaşkanlığı seçimine katıldığı gerekçesiyle hakkımda kesin ihraç istemiyle disipline beni sevk etmiştir. Değerli milletvekilleri, evet, TBMM’nin CB seçimi bloke edilmiştir ve çare yüce milletimizin kendisidir (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 45).

Meclis’teki oylamaya katılan ve bu nedenle partisi tarafından disipline sevk edilen Eraslan, kendisini tarih önünde aklayan bir konuşmaya imza atmıştır. Muhalefetin süreç içinde meclisi boykot etmesini, süreci kilitlemesini, meseleyi yargıya taşınmasını eleştirmiş bugün gelinen noktada cumhurbaşkanını halkın seçmesi kararına karşı olmalarını da her durumda milli iradenin karşısında yer almaları biçiminde yorumlamıştır. Eraslan, çarenin milletin kendisi olduğunu defaatle tekrar ederek cumhurbaşkanını halkın seçmesi kararını desteklediğini bildirmiştir.

3.2.1.5. Uzlaşma

2007 yılında yapılan 11. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde iktidar partisi olan AK Parti cumhurbaşkanı adayını belirlerken TBMM’de bulunan diğer muhalefet partileri ile uzlaşma yoluna gitmemiştir. İktidar partisinin bu durumu, muhalefet partileri tarafından olumsuz karşılanmış ve tepki çekmiştir. Muhalefet partileri, iktidarın uzlaşmadan yoksun bu tavrına karşılık olarak, cumhurbaşkanlığı seçim sürecini boykot etme kararı almış ve seçimlere katılmamışlardır. Bu nedenle TBMM tutanaklarında uzlaşma kavramı yaygın olarak yer almış ve tartışmalara konu olmuştur.

24 Nisan 2007 tarihli 93. Birleşimde söz alan Ümmet Kandoğan, cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde aday belirleme konusunda fikirlerini şu şekilde beyan etmiştir:

Bu konuyla ilgili olarak Sayın Başbakanın, muhalefet partileriyle bir uzlaşma arayışı içerisine girmesini, en azından muhalefetin bu konuyla ilgili düşünce ve önerilerini almasını ve aday ilan edeceği kişiyle ilgili olarak muhalefet partilerinin de desteğini alacak görüşmeler içerisinde olmasını arzu ederdik (TBMM Tutanak Dergisi, 93. Birleşim, s. 15).

Yapmış olduğu konuşmada Kandoğan Başbakan’ın uzlaşma ile cumhurbaşkanı adayı belirlememesinden yakınmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı seçiminin yapıldığı 96. Birleşimde Ersönmez Yarbay’ın cumhurbaşkanlığı adaylığından çekilme önerisinde yer alan: “Toplantı yeter sayısı 367 olursa uzlaşma değil TBMM’nde azınlığın çoğunluğa tahakkümü başlayacak, azınlığın dediğini yapmaktan başka yol kalmayacaktır” ifadesiyle Yarbay toplantı yeter sayısının 367 olarak belirlenmesinin uzlaşıyla verilmiş bir karar olmadığını dile getirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 96. Birleşim, s. 18).

97. Birleşimde konuşma yapan Haluk Koç: “Cumhurbaşkanının uzlaşmayla seçilmesi gereğinin altı çizilmesine rağmen, neden, neden, neden, son noktaya kadar pazarlıklar yaparak, gizli, ahlaksız tekliflerde bulunarak, Türkiye'yi 27 Nisan sürecine niye getirdiniz?” diyerek cumhurbaşkanının uzlaşma ile seçilmesi gerektiğinin önemini vurgulamıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 97. Birleşim, s. 18).

98. Birleşimde cumhurbaşkanlığı seçim sürecini uzlaşma kavramı üzerinden değerlendiren Edip Safder Gaydalı şu konuşmayı yapmıştır:

Peki, neden böyle bir uzlaşma zemini aramadık da, illa yine her şeyde olduğu gibi "benim dediğim dedik, ben bilirim, ben yaparım" edasıyla bu noktaya getirdik? Demokratik rejimde uzlaşmayı sağlamadaki başarı görevi iktidarındır. Ama üzülerək belirteyim ki, şu anki iktidarın uzlaşmadan uzak durduğu da açık bir gerçektir. Oysa uzlaşmayı arayan, adım atmadan adımın ne olacağı Sayın iktidar ne yaptı? Yaşamakta olduğumuz Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde adaylarını açıklamayı son dakikaya bıraktı ve adayının üzerinde uzlaşma talep etti. . Bu dayatmaya uyulmasını istemek, uzlaşma arayan bir zihniyetin talebi olamaz. Eğer gerçek bir uzlaşma niyeti var olsaydı, üzerinde uzlaşabileceğimiz bir değil, birkaç arkadaşımız da olabilirdi -ki, bunları sözlerimin başında söyledim- ama esasta uzlaşmasız "ben yaparım, olur" zihniyeti, millet önünde görüntüyü kurtarmak için göstermelik uzlaşma arayışlarının millet nazarında karşılık bulması beklenemez (TBMM Tutanak Dergisi, 98. Birleşim, s. 19-21).

Gaydalı iktidarın uzlaşmadan uzak tavırlarını eleştirmiş ve muhalif partiler ile uzlaşma yapmadan aday belirlenmesinden dolayı iktidara sitem etmiştir.

98. Birleşimde söz alan bir başka mv. Bekir Bozdağ şu konuşmayı yapmıştır: “Anayasa Mahkemesinin bu kararından sonra, bundan sonra oluşacak Meclislerin de, Cumhurbaşkanını uzlaşmayla da olsa seçemeyeceği ortaya çıkmış. Çoğunluğun iradesini azınlığın iradesinin emrine tahsis eden bir anlayışla, millî egemenliğin tam manasıyla burada da tecelli edemeyeceği anlaşılmıştır” (TBMM Tutanak Dergisi, 98. Birleşim, s. 23). Bozdağ AYM tarafından 367 Kararı'nın verilmesiyle birlikte meclis içerisinde uzlaşma yoluyla cumhurbaşkanı seçmenin olanaksız olduğunu beyan etmiştir.

7 Mayıs 2007 tarihli 102. Birleşimde konuşma yapan milletvekillerinin cumhurbaşkanlığı seçim sürecini uzlaşma kavramı üzerinden değerlendirdikleri görülmüştür.

102. Birleşimde Kemal Anadol cumhurbaşkanlığı seçim süreci ile ilgili şu konuşmayı yapmıştır:

O günkü ana muhalefet ve başta iktidar partisinin liderlerinin uzlaşmaması nedeniyle bu turlar devam etmiştir. Daha liberal bir anlayışla o turlar düzenlenmiştir, uzlaşma olsun diye düzenlenmiştir. İlk defa Adalet ve Kalkınma Partisi istediğini yaptıramayınca, Cumhurbaşkanını uzlaşmayla seçtirme becerisini gösteremeyince, bu politikayı eline yüzüne bulaştırınca, süresi biten Meclise artık, Cumhurbaşkanı seçemediğine göre, dün Sayın Gül Cumhurbaşkanlığı adaylığından çekildiğine göre,

bu Meclisin yapacağı tek şey var, derhâl seçime gitmek (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 5).

İzmir mv. Anadol, AK Parti'nin muhalefetten bağımsız şekilde bir cumhurbaşkanı seçme arayışının süreci buraya getirdiğini ifade etmiştir. Meclisin uzlaşısı ile cumhurbaşkanı seçememesinin ardından erken seçime gidilmesi gerektiğini vurgulamıştır. 102. Birleşimde söz alarak konuşma yapan bir başka mv. Oya Araslı şu konuşmayı yapmıştır:

Şimdi siz oturuyorsunuz, Cumhurbaşkanı bile seçememiş olan bir Meclise, bu konuda dahi arasında bir uzlaşma oluşturamamış olan bir Meclise, birtakım hesaplarınız nedeniyle, buradaki iç hesaplarınız nedeniyle oluşturduğunuz bir Anayasa değişikliğini görüştürüp kabul ettirmeye kalkışıyorsunuz. Toplumdaki siyasi tercihler, bir uzlaşma potasında erimeden böyle varlığını korusun, bu kamplaşmalar daha mı derinleşsin istiyorsunuz (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 19).

Araslı, cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde uzlaşısı sağlayamayan Meclise anayasa değişikliğinin kabul ettirilmeye çalışılması konusunda sitemkâr bir yorum getirmiştir. 102. Birleşimde söz alarak Erkan Mumcu da şu konuşmayı gerçekleştirmiştir:

Şimdi, biz size söyledik ki: Arkadaşlar, Anayasa Mahkemesinin 367 ihtimalinde durması karşılığında, bir uzlaşma adayı olması muhtemel isimlere de müracaat ettirin. AK Parti Grubu olarak gidin, istediğinize oy verin, ama eğer 367 konusunda bir içtihat çıkarsa, o zaman, hiç değilse, muhalefet gruplarının da üzerinde mutabık kalabileceği bir adayla bu Parlamento Cumhurbaşkanını seçsin (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 34).

Yapmış olduğu değerlendirmede Mumcu, 367 iddialarına hazırlıklı olunması ve bu konuda muhalif partilerle birlikte cumhurbaşkanı adayı belirleme konusunda iktidarı uyardığını dile getirmiştir. 367 konusunda AYM tarafınca bir karar çıkarsa iktidarın, muhalif partilerle birlikte bir aday belirlediği zaman herhangi bir kriz yaşanmadan seçim sürecinin tamamlanabileceğini ifade etmiştir.

Mustafa Özyürek 102. Birleşimde iktidarın 367 kararının ardından muhalif partiler ile uzlaşma yoluna gittiğini şu ifadelerle eleştirmiştir: “Mumcu'ya gittiniz, çünkü 367 peşindeydiniz. Yoksa Cumhurbaşkanı seçiminde bir uzlaşma peşinde değildiniz” (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 41). 102. Birleşimde CHP Grubu Adına Antalya mv. Tuncay Ercenk söz alarak cumhurbaşkanlığı seçim sürecini uzlaşma kavramı üzerinden değerlendirerek şu konuşmayı yapmıştır:

Siz, bu tablo içinde uzlaşma aramadan Cumhurbaşkanı seçerseniz, seçmeye kalkarsanız, işte sonu bu olur. Sayın Genel Başkanımız, size bıkmadan usanmadan "Geliniz, bu Cumhurbaşkanını uzlaşmayla seçelim. Çünkü uzlaşma, demokrasinin, bir kültürün içinde yer alır, siyasette uzlaşma vardır" Cumhurbaşkanlığı gibi en önemli bir makamı, seçilirken, Cumhurbaşkanı seçiminde, maalesef, bu uzlaşmadan özellikle kaçınmış, şimdi bu noktaya gelmiş bir Sayın Genel Başkanımıza, kalkıp da “Hayır

kardeşim, sizinle görüşmüyoruz” dediğiniz anda, uzlaşma kültürünüzden uzaklaşmışsınız demektir.

Şimdi, hem Cumhurbaşkanını seçmeye çalışıyorsunuz hem de "Cumhurbaşkanını halk seçsin" şeklinde bir öneriyle, bir teklifle Meclisin önüne geliyorsunuz. Bunun da, siyaset ciddiyetiyle, demokrasi kültürüyle, uzlaşma kültürüyle ve siyasetin yüceliği anlamında, Meclisin yüceliği anlamıyla bağdaştığını kesinlikle düşünmüyorum. Sadece, uzlaşmaz bir tavır sergileyen Başbakanın ve uzlaşmaz bir tavır sergileyen AKP İktidarının suçu vardır. Bunu, buradan, özellikle belirtmeyi bir görev sayıyorum. Dolayısıyla, bu sıkıntıların aşılması ancak uzlaşmayla çözülebilir (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 62-64).

Ercenk, uzlaşma kavramını demokrasi kültürü üzerinden değerlendirerek cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde uzlaşma sağlanamadığını ve sürecin krize dönüşmesine uzlaşma kültüründen uzak davranılmasının sebep olduğunu düşünmüştür. CHP Grubu Adına Adana mv. Mehmet Ziya Yergök 102. Birleşimde söz alarak şu konuşmayı yapmıştır:

Ancak, AKP başından beri her türlü diyalogu ve uzlaşmayı reddederek, bizim Mecliste yeterli çoğunluğumuz vardır, Cumhurbaşkanını istediğimiz gibi seçeriz anlayışında olduğu için Anayasa'nın bu açık hükmünü doğru okuyamadı, doğru anlayamadı ve doğru uygulayamadı ve yüzüne gözüne bulaştırdı. Bu zihniyet, diyalogu değil dayatmayı, uzlaşmayı değil zıtlaşmayı yeğleyen bir zihniyettir, demokratik hukuk devleti değil parti devleti anlayışında bir zihniyet.

AKP'nin anlayamadığı, demokrasinin bir çoğunluk diktası olmadığı, aksine, hoşgörüye ve uzlaşmaya dayalı bir sistem olduğudur. Anayasa'nın Cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili üçte 2 toplantı yeter sayısı öngörmesi, devletimizin ve milletimizin birliğini temsil edecek bu en yüksek makama seçilecek kişinin bir uzlaşmayla seçilmesine dönüktür (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 72).

Yergök, AK Parti'nin tek başına cumhurbaşkanı seçme yetkisine sahip olduğunu ve bu nedenle diğer muhalif partilerle uzlaşma yoluna gitmediğini dile getirmiştir. Ayrıca, Anayasa Mahkemesi'nin 367 Kararı'nın cumhurbaşkanının uzlaşma yoluyla seçilmesini destekler nitelikte olduğunu düşünmüştür.

102. Birleşimde söz alarak konuşma yapan bir başka isim, CHP Malatya milletvekili Muharrem Kılıç olmuştur. Kılıç CHP tarafından öne sürülen 367 iddiasını dikkate almayarak uzlaşma yoluna gitmeyen iktidarı şu ifadeleriyle eleştirmiştir: “367'yle ilgili bizim itirazlarımızı dikkate almadınız. Dikkate alsaydınız, o zaman uzlaşma zemini arardınız. Uzlaşma zeminine gelseydiniz, Sayın Genel Başkanımız açıkça ifade etmişti ‘biz, Adalet ve Kalkınma Partisinden bir Cumhurbaşkanı adayının çıkmasını tabii ki kabul ederiz’ demişti” (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 80).

3.2.1.6. Egemenlik

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda yer alan “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde 6) ifadesi, egemenliğin kaynağının Türk milleti

olduğunu belirten temel bir ilkedir. Bu ilke, TBMM'nin meşruiyetinin dayanağını oluşturmakla birlikte TBMM'yi milletin tek ve yegâne temsilcisi olarak konumlandırmaktadır. TBMM, millet adına egemenlik hakkını kullanmakla yetkilidir. Bu bağlamda, TBMM'de görev yapan milletvekillerinin, konuşmalarında egemenlik kavramına yer verdikleri görülmüştür.

11 Nisan 2007 tarihli 87. Birleşimde Bekir Bozdağ egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu düsturu üzerinde durarak önemli bir konuşma gerçekleştirmiştir:

Türkiye'nin, egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğuna, "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" ilkesinin anayasa ve meclis duvarı ve kitaplarda yazılı bir kural olmayıp, millet iradesinin her alanda hür ve gür yansıması için çalışmayı bir ibadet anlayışı içinde kendisine şiar edinmiş siyaset anlayışına ve siyasi kadrolara, "Egemenlik kayıtsız şartsız millete aittir" ilkesinin anayasada meclis duvarında veya kitaplarda yazılı olmasını kâfi görüp sadece bununla, lafla övünmeyi benimsemiş, fakat egemenliğin millete ait olduğu kuralının her alanda fiilen uygulanmasına sıra geldiğinde zaman zaman tereddüt gösteren, zaman zaman bunun sınırlandırılmasının doğru olduğunu söyleyen, millet iradesinin devlet yönetimine ve hayatın her alanına hür bir biçimde yansımasını bir türlü içine sindirememiş, millî iradeyi hazmetme kapasitesi gelişmemiş ve olgunlaşmamış, özde değil, sadece lafta demokrat olduğunu söyleyen siyasetçi ve siyasi kadrolardan kurtulmaya ihtiyacı vardır (TBMM Tutanak Dergisi, 87. Birleşim, s. 17).

Bozdağ bazı siyasal liderlerin ve yönetici kadroların "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" ilkesine özde değil de sözde bağlı olduklarını ifade etmiştir. 97. Birleşimde söz alan Süleyman Sarıbaş milletin egemenliğinin mecliste temsil edildiğini ve bu egemen gücün bir cumhurbaşkanı seçmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

Gelin, "Egemenlik milletindir" diyen, milletin egemenliğini temsil eden Parlamento, bu milletin egemeni olan hakiki millete bu cumhurbaşkanını seçtirelim dedik. Oysa bir sene evvel bu düzenlemeleri yapmış olsa idik, çok rahatlıkla, bu krizleri yaşamadan, milletimizi kamplaştırmadan, kutuplaştırmadan, milletimizi biri birine muğber etmeden, çatıştırmadan bu krizleri rahatlıkla aşar, egemenliğin hakiki temsilcisi milletin kararıyla, iradesiyle bu sorunları çözerdik. Eğer halkın gerçek temsilcilerini seçmek istiyorsak, eğer hâkimiyetin, egemenliğin hakikaten millete ait olmasını istiyorsak, gelin, şu seçim yasalarını bu millete dair bir faydaya dönüştürmenin yolunu bulalım düşünmektedir (TBMM Tutanak Dergisi, 97. Birleşim, s. 21).

102. Birleşimde söz alan Suat Kılıç millet iradesinin yansıması olan Meclisin, millet adına egemenlik yetkisini kullandığını yapmış olduğu konuşmada şu şekilde ifade etmiştir: "Diyoruz ki, bu zamana kadar, Cumhurbaşkanı Meclis tarafından, Millet Meclisi tarafından seçildi. Büyük Millet Meclisi, millet adına kullandığı egemenlik yetkisiyle, Türkiye'nin Cumhurbaşkanlarını seçti ve işbaşına getirdi" (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 27). Erkan Mumcu 102. Birleşimde söz alarak egemenlik kavramı üzerinden şu konuşmayı yapmıştır:

Beş yüz yıldır, devlet aynı mantıkla aynı egemenlik mantığıyla işletilmek isteniyor, işletildi, tarım toplumunun, imparatorluklar çağının egemen olduğu bir dünyada, yaşandığı bir dünyada işletildi, başarıları da oldu. Ama bugün, yeni bir dünya gerçekliğiyle karşı karşıyayız, yepyeni bir çağla karşı karşıyayız, yepyeni sorunlarla karşı karşıyayız. Bir kast düzeni, beş yüz yıldır egemenliği bölüşen bir kast düzeni, hâlâ varlığını sürdürüyor ve sıkıntıların tamamının dayandığı nokta budur. Egemenlik kayıtsız şartsız milletin olacak mıdır, olmayacak mıdır? (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 32).

Mumcu, egemenlik anlayışının yüz yılı aşkın süredir aynı mantıkla işlendiği ve ülke içerisinde yaşanan krizlerin temel sebebinin egemenliğin kayıtsız şartsız olup olmadığını sorgulamıştır. Ayhan Sefer Üstün 102. Birleşimde söz alarak egemenlik kavramı üzerinden uzunca bir konuşma gerçekleştirmiştir:

Şimdi, burada, egemenlik teorisinden bahsettiler, dediler ki, efendim, egemenlik, sadece Mecliste değildir, şuradadır, buradadır, bazı kurumlardadır. Elbette egemenlik Meclistedir elbette egemenlik millettir, ancak, değerli arkadaşlar, egemenliğin kaynağı nedir? Egemenliğin kaynağı millettir. İşte, hiç olmazsa, bu teklifle birlikte, bir sefer bari diyoruz ki, egemenliği falanca kurum, falanca kurum kullanmasın, egemenliğin gerçek sahibi olan millet kullansın. İşte, bunu dahi engellemeye çalışıyorlar, değerli arkadaşlar (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 49).

Üstün egemenliğin kaynağının millet olduğunu dile getirmiş ve egemenliği herhangi bir kurumun kullanmasının doğru olmadığını egemenliğin gerçek sahibi olan millet tarafından kullanılmasının doğru olduğunu ifade etmiştir.

3.2.2. Anayasa

3.2.2.1. Toplantı yeter sayısı

TBMM'nin toplantı ve karar yeter sayısını düzenleyen 1982 Anayasası'nın 96. maddesi, 2007 yılı Anayasa değişikliği öncesine göre şu şekilde düzenlenmiştir: “Anayasada, başka bir hüküm yoksa Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir; ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz” (Özbudun, 2009: 15-16).

2007 yılının 11. Cumhurbaşkanlığı seçim süreci öncesinde, TBMM’de cumhurbaşkanlığı seçimi için gerekli olan toplantı yeter sayısının 367 olması yönünde iddialar gündeme gelmiştir. Bu iddialar, CHP tarafından seçim stratejisi olarak kullanılmış ve CHP, cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk tur seçimlerini AYM’ye taşımıştır. Sonuç olarak AYM tarafından 367 Kararı olarak bilinen karar çıkmıştır. Bu süreç, TBMM’de iktidar ile muhalefet partileri arasında ciddi tartışmalara yol açmıştır. Bu bağlamda meclis tutanaklarındaki tartışmalarda toplantı yeter sayısı kavramının yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir.

24 Nisan 2007 tarihli 93. Birleşimde Kemal Anadol Anayasanın 102. maddesinde düzenlenen toplantı ve karar yeter sayıları için belirtilen istisnanın cumhurbaşkanlığı seçimleri için olduğunu öne sürerek cumhurbaşkanlığı seçiminde toplantı yeter sayısının 184 değil 367 olması gerektiğini şu ifadelerle savunmuştur: “Anayasa’da hüküm var. Toplantı yeter sayısı istisnası 102’nci maddede, Cumhurbaşkanı seçimiyle ilgili” (TBMM Tutanak Dergisi, 93. Birleşim, s. 12).

93. Birleşimde Anadol’un toplantı yeter sayısı ile ilgili iddialarına karşılık olarak Ordu milletvekili Eyüp Fatsa şu ifadelerde bulunmuştur:

TBMM’nin toplantı yeter sayısı ile alakalı farklı görüşler ortaya atılıyor. Bakın, 82 Anayasası yapılırken özellikle bu konular tartışılmıştır. Anayasa Komisyonu Başkanı merhum Orhan Aldıkaçtı ve dönemin Danışma Meclisi Anayasa Komisyonunda 61 Anayasası’ndaki salt çoğunluğun toplantıyı zorlaştırdığını, karar almayı zorlaştırdığını ifade ediyorlar. Onun için, toplantı yeter sayısının daha düşük tutulmak suretiyle Meclisin daha rahat çalışması ve daha rahat karar alınması orada savunuluyor. Anayasa’mızda bir tane toplantı yeter sayısı vardır, başka da bir hüküm yoktur (TBMM Tutanak Dergisi, 93. Birleşim, s. 17).

Yapmış olduğu konuşmada Fatsa, meclisinin daha rahat çalışması için toplantı ve karar yeter sayılarının farklı tutulduğunu ve mevcut Anayasa’da toplantı yeter sayısının tek olduğunu, istisnasının olmadığını belirtmiştir.

27 Nisan 2007 tarihli 96. Birleşimde cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde Mecliste toplantı yeter sayısı ile ilgili itirazlar yaşanmıştır. Meclis Başkanı Bülent Arınç toplantı yeter sayısı ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır:

Sayın milletvekilleri, 96’ncı madde ve 102’nci maddeler konusunda bütün milletvekillerimiz bilgi sahibidir. Yani toplantı yeter sayısını öngören 96’nci maddenin pek çok uygulamaları olmuştur. 1982 Anayasası yapılırken, 1961 Anayasası’yla ortaya çıkan uygulamadaki pek çok aksaklıklar dikkate alınarak yeni düzenlemeler yapıldı. Başkaca bir hüküm yoksa üçte 1’lik toplantı yeter sayısı, ama pek çok şey için de ayrıca, nitelikli çoğunluklar ve karar yeter sayıları öngörüldü.

Değerli arkadaşlar, yine, 82 Anayasası’nı hazırlayan Danışma Meclisinin Adalet Komisyonu Sözcüsü Sayın Profesör Doktor Turgut Tan’ın tutanaklara geçen ifadesini okuyorum: "Anayasa’nın hiçbir maddesinde, biz, özel toplantı yeter sayısı koymadık" diyor. Toplantı yeter sayısının 96’nci maddede, seçim için yeterli olan, gerekli olan karar yeter sayısının da 102’nci maddede öngörülmüş olduğunu düşünerek, ben bu uygulamayı yapıyorum (TBMM Tutanak Dergisi, 96. Birleşim, s. 8-9).

Meclis Başkanı Arınç toplantı yeter sayısının 184 olduğunu Anayasaya maddeleriyle açıklamış ve Anayasaya uygun olarak 184 nisabını uyguladığını belirtmiştir. 96. Birleşimde Anadol’un iddialarını doğru bulmayan Hatay mv. Sadullah Ergin ise söz alarak şu konuşmayı yapmıştır:

Anayasa’mızın 96’nci maddesi, bu Parlamentoda "Toplantı ve karar yeter sayısı" demek suretiyle toplantı ve karar yeter sayısının birbirinden farklı nisaplar olduğunu

hiçbir tereddüde yer bırakmayacak şekilde izah etmiştir. Toplantı yeter sayısı nedir, karar yeter sayısı nedir. Cumhurbaşkanlığı seçimini düzenleyen 102'nci maddesi, çok net olarak, toplantı yeter sayısı ile ilgili olarak nisapları koymuştur, karar yeter sayısı ile ilgili nisapları koymuştur. Şimdi, bugün ortaya çıkarak, bu karar yeter sayılarının toplantı yeter sayısı olduğunu iddia etmek, bu Parlamente'nin bugüne kadarki olan geçmişteki tüm icraatlarını inkâr etmekle eş anlamlıdır. Parlamente'de bugüne kadar bu kadar karar yeter sayılarının hiçbir tanesi toplantı yeter sayısı olarak uygulanmamıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 96. Birleşim, s. 6).

Ergin, toplantı yeter sayısının Anayasa'da hiç bir tereddüt yer bırakmayacak şekilde açık ve net olduğunu karar yeter sayısı ile toplantı yeter sayısının birbiri ile karıştırılmaması gerektiğini ifade etmiştir. Toplantı yeter sayısının 367 olmasını iddia eden milletvekillerine cevap olarak "Parlamente'nin bugüne kadarki olan geçmişteki tüm icraatlarını inkâr etmekle eş anlamlıdır" değerlendirmesini yaparak böyle bir durumda yasamanın önceki kararlarının tartışmaya açılacağını, önceki cumhurbaşkanlığı seçimlerinin bu tartışmalar için referans olabileceğini belirtmiştir.

96. Birleşimde Ersönmez Yarbay'ın, cumhurbaşkanlığı adaylığından çekildiğine dair önergesinde toplantı yeter sayısı ile ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

TBMM'nin 25 yıldır toplantı yeter sayısı üyelerin üçte biri, yani 184'tür. Cumhurbaşkanlığı seçimleri de dâhil olmak üzere her türlü TBMM'nin toplanması için toplantı yeter sayısı isterlerken hep 184 sayısını esas almışlardır. Toplantı yeter sayısı 367 olursa uzlaşma değil TBMM'nde azınlığın çoğunluğa tahakkümü başlayacak, azınlığın dediğini yapmaktan başka yol kalmayacaktır (TBMM Tutanak Dergisi, 96. Birleşim, s. 16).

Yarbay 367 iddialarının mecliste bir uzlaşmaya değil azınlığın söz hakkının artacağı anlamını taşıdığını ifade etmiştir.

AYM tarafından cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili toplantı yeter sayısının 367 olmasına dair kararın çıkmasının ardından 102. Birleşimde de toplantı yeter sayısı ile ilgili milletvekillerinin tartışmalarının yoğun bir şekilde devam ettiği görülmektedir.

102. Birleşimde İrfan Gündüz söz alarak AYM'nin vermiş olduğu kararı şu ifadelerle eleştirmiştir: "O yüzden, böyle bir kararla, bundan böyle, Mecliste 367 toplantı yeter sayısı bulunarak, bırakın CB seçimini, Meclis Başkanı seçimi bile muhal hâle gelmiştir" (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 4). Gündüz, 367 Kararı'nın ardından Meclis tarafından cumhurbaşkanı seçmenin zorlaştığını, hatta Meclis başkanının dahi zor seçileceği düşüncesinde olduğunu dile getirmiştir. Samsun mv. Suat Kılıç da AYM'nin vermiş olduğu 367 kararını şu ifadelerle açıklamıştır:

Anayasa Mahkemesi ne yapmıştır? 184 rakamının yerine, toplantı yeter sayısı olan 184 rakamının yerine, seçim için gereken 367 sayısını toplantı yeter sayısı gibi ikame etmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılacak bütün seçimler için toplantı yeter

sayısı olarak 184'ün aranacağını, yoruma muhal bırakmayacak şekilde yazılı kuralların arasına almış oluyoruz (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 27-28).

Sakarya mv. Ayhan Sefer Üstün 102. Birleşimde yapmış olduğu konuşmada AYM'nin verdiği kararı eleştirmiştir. AK Parti'nin 367 kararına tepki olarak Meclise sunduğu Anayasa değişikliği teklifinde toplantı yeter sayısının 184 olması gerektiğini ve Meclisin bu öneri tekliflerini kabul etmesi gerektiğini şu ifadelerle belirtmiştir: “Anayasa Mahkemesinin yanlış kararını ortadan kaldırmak üzere artık, toplantı yeter sayısının 184 olduğunu, kalın harflerle, siyah harflerle bir kez daha burada yazmak istiyoruz” (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 49).

102. Birleşimde söz alarak AK Parti Grubu Adına Erzurum mv. Mustafa Nuri Akbulut şu konuşmayı yapmıştır:

Bilindiği gibi, Anayasa'da Cumhurbaşkanlığı seçimi için özel bir toplantı yeter sayısı öngörülmediğinden, Türkiye Büyük Millet Meclisi, 82 yılından bu yana geçen yirmi beş yıldan beri uygulandığı şekliyle toplanıp Cumhurbaşkanlığı seçimini yapacaktı. Anayasa'nın 102'nci maddesindeki karar yeter sayısının aynı zamanda toplantı yeter sayısı olduğu iddia edilecek, seçimin yapılacağı gün Meclise girilmeyecek, 367 sayısı bulunamayacağı için ikinci tur oylamaya geçilemeyecekti (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 55).

Akbulut, cumhurbaşkanlığı seçim sürecini toplantı yeter sayısı ve seçime katılmayan seçimi boykot eden milletvekilleri üzerinden değerlendirmiştir.

Karaman mv. Mevlüt Akgün 102. Birleşimde söz alarak CHP milletvekillerine karşı şu ifadelerde bulunmuştur: “Anayasa Mahkemesi kararıyla toplantı yeter sayısı 367 şartına bağlanmış olmaktadır. "Bu Meclis Cumhurbaşkanını seçemez" diyorsunuz. Şimdi, gelecek yeni Meclislerin de Cumhurbaşkanı seçme imkânını ortadan kaldırdınız” (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 59). Akgün yapmış olduğu yorumda erken seçim kararı uygulansa dahi 367 kararı ile yeni kurulan Mecliste cumhurbaşkanı seçilemeyeceğini belirtmiştir. 102. Birleşimde CHP Grubu Adına söz alan Antalya mv. Tuncay Ercenk şu konuşmayı yapmıştır:

1 Mart tezkeresinde uyardık, 367 konusunda uyardık. "Bakın, burada bir nokta var, “toplantı yeter sayısı 367'dir” deniyor, hukukçular tartışıyor, muhalefet böyle bir görüşte, kamuoyunda genel bir görüş var; gelin bunu bir deneyin, gelin buna bir bakın, 367 olursa daha iyi olur, toplantı yeter sayısını hazırlayın diye yol gösteriyoruz; “hayır efendim, 367 de neymiş, fasa fiso şeyler” diyerek reddettiniz. Ne oldu geldiğimiz nokta (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 64).

Ercenk, cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde 367 iddialarına karşı iktidarın partileri adına uyarıldığını ifade etmiştir. Yapılan uyarıları dikkate almayan iktidarı seçim krizinin sebebi olarak göstermiştir.

102. Birleşimde CHP Grubu Adına söz alan Adana milletvekili Mehmet Ziya Yergök, AYM tarafından çıkan 367 Kararını farklı bir bakış açısıyla şu şekilde değerlendirmiştir:

“Anayasa'nın Cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili üçte 2 toplantı yeter sayısı öngörmesi, devletimizin ve milletimizin birliğini temsil edecek bu en yüksek makama seçilecek kişinin bir uzlaşmayla seçilmesine dönüktür” (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 72).

Yergök'e göre, Anayasa Mahkemesi'nin toplantı yeter sayısını 367 olarak kararlaştırmasının temel sebebini, cumhurbaşkanının Meclis tarafından uzlaşi ile seçilmesinin gerekli olduğu şeklinde yorumlamıştır. 102. Birleşimde söz alan Kahramanmaraş mv. Mehmet Ali Bulut da şu konuşmayı yapmıştır:

1982 Anayasası'nın uygulandığı dönemde Kenan Evren Paşa'yı saymazsak, üç Cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından seçilmiş, hiçbirinde toplantı yeter sayısı olarak üçte 2 çoğunluk aranmamıştır. Toplantı yeter sayısı vardır, “Gündeme geçiyoruz” diyerek oylamaları başlatmıştır. Her üç Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin hiçbir turunda toplantı yeter sayısı ile ilgili hiçbir itirazda bulunulmamış, hiçbir tartışma yapılmamıştır. Her üç Cumhurbaşkanlığı seçiminin her iki turunda da üçte 2 çoğunluk olmadığı Meclis tutanakları incelendiğinde görülmektedir. Acaba, niçin, daha önceki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde toplantı yeter sayısı olarak aranmayan 2/3 çoğunluk 11'inci Cumhurbaşkanlığı seçiminde aranmaktadır? (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 74).

Bulut, meclis tutanaklarını incelediğini belirterek, 1980 yılından sonraki yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde 367 şartının aranmadığını ifade etmiştir. 11. Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde, CHP'nin 367 iddialarını ve AYM'nin 367 kararını sorgular nitelikte konuşma gerçekleştirmiştir.

3.2.2.2. Anayasa değişikliği

2007 yılında yapılan 11. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde AYM tarafından çıkan 367 kararına tepki olarak ve yaşanan seçim krizine çözüm amacıyla AK Parti tarafından Meclise bazı anayasa değişikliği teklifi önerileri sunulmuştur. Anayasa değişikliği içinde yer alan cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi maddesinin, iktidar ile muhalif partiler arasında hükümet sistemi çerçevesinde tartışmalara yol açtığı görülmektedir. Bu bağlamda milletvekillerinin konuşmalarında anayasa değişikliği kavramına sıkça yer verildiği görülmektedir. 7 Mayıs 2007 tarihli 102. Birleşimde milletvekillerinin anayasa değişikliği ile ilgili yapmış olduğu konuşmalar aşağıda yer almaktadır.

İrfan Gündüz: “Bundan sonra meydana gelecek, Meclisteki, Parlamentodaki kaosu çözmek üzere, bizim bir Anayasa değişikliği teklifimiz var. O yüzden, bizim bugünkü grup önerimiz, bu Anayasa değişikliği teklifimizin öne alınarak, bir an önce, Meclis, seçim tarihini de belirlemiş, seçime giden bir süreçteyiz” (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 4). Yapmış olduğu konuşmada Gündüz, 367 Krizi'nin parlamento içerisinde yarattığı kaosu çözmek amacıyla anayasa değişikliği teklifi sunulduğunu ifade etmiştir.

Atila Kart anayasa değişikliği teklifinde yer alan cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine yönelik madde ile ilgili yorum yapan milletvekillerine karşı şu ifadelerde bulunmuştur: “Bu dönemde, geliyoruz, bir Anayasa değişikliği teklifini getiriyoruz. Bu Anayasa değişikliği teklifi ile güya, Cumhurbaşkanını halka seçtirme yolunda bir irade ortaya koyuyoruz” (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 11)

Suat Kılıç sunulan anayasa değişikliği teklifinin hükümet sistemini değiştirmeye yönelik olmadığını yalnızca cumhurbaşkanının seçim sürecinde yaşanan krizlerin engellenmesi adına yapıldığını şu ifadelerle anlatmıştır: “Çok saygıdeğer milletvekilleri, özü bu olan bir Anayasa değişikliği ne başkanlık sistemidir ne yarı başkanlık sistemidir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda devletin şekli bellidir” (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 27-28). Oya Araslı 102. Birleşimde söz alarak anayasa değişikliği ile ilgili şu konuşmayı yapmıştır:

şimdi, siz, oturuyorsunuz, Cumhurbaşkanı bile seçememiş olan bir Meclise, bu konuda dahi arasında bir uzlaşma oluşturamamış olan bir Meclise, birtakım hesaplarınız nedeniyle, buradaki iç hesaplarınız nedeniyle oluşturduğunuz bir Anayasa değişikliğini görüştürüp kabul ettirmeye kalkışıyorsunuz. Siz, bu ortamda, topluma, böyle bir Anayasa değişikliğini getirmek, şuradaki çoğunluğunuzdan yararlanarak kabul ettirmek istiyorsunuz (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 19-22).

Araslı uzlaşma ile cumhurbaşkanı dahi seçemeyen bir Meclise anayasa değişikliği teklifini zorla kabul ettirilmeye çalışıldığını ifade etmiştir. 102. birleşimde söz alarak konuşma yapan bir diğer milletveli de Suat Kılıç olmuştur. Kılıç yapmış olduğu konuşmada anayasa değişikliği kavramını öne çıkararak şu ifadelerde bulunmuştur:

Biz de bir Anayasa değişikliği teklifi getiriyoruz, diyoruz ki: "Parlamento seçimleri dört yılda bir yenilenir" Hükümlerden bir tanesi bu, seçimlerin dört yılda bir yapılmasıdır. İkincisi, Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bütün seçimler için toplantı yeter sayısı olarak 184'ün aranacağını, yoruma mahal bırakmayacak şekilde yazılı kuralların arasına almış oluyoruz. Bu paketdeki bir diğer değişiklik hükmü ise Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ve beş yıllığına seçilmesi ve bir kez seçilen Cumhurbaşkanının ikinci bir kez daha Cumhurbaşkanlığına aday olabilmesidir, yani 5+5 formülünü hayata geçirmektir. Çok saygıdeğer milletvekilleri, özü bu olan bir Anayasa değişikliği ne başkanlık sistemidir ne yarı başkanlık sistemidir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda devletin şekli bellidir (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 27-28).

Suat Kılıç, meclise sunulan anayasa değişikliği önerisiyle tartışmaya mahal vermeyecek şekilde toplantı yeter sayısının 184 olarak belirlendiğini, aynı zamanda cumhurbaşkanını doğrudan halkın seçmesi ve 5+5 formülü ile iki dönem seçilebilmesine imkân tanınması gibi düzenlemelerin öneride olduğunu, bu değişikliğin bir sistem değişikliği olmadığını açıklamıştır.

Mehmet Eraslan 102. Birleşimde anayasa değişikliği teklifi ile ilgili şu konuşmayı yapmıştır:

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Cumhurbaşkanını seçmesine itiraz ediyorsunuz. O hâlde, millet, bu ülke insanı, 73 milyon ülke insanı "Cumhurbaşkanını halk seçsin" denilince halka karşı gelmek suretiyle bu Anayasa değişikliğine de, Anavatan Partisinin dışında, ana muhalefet partisi, maalesef, ret vermek suretiyle, muhalefet yapmak suretiyle, Anayasa Komisyonunu kilitlemek suretiyle yine statükoculuğunu meydana sermektedir. Değerli milletvekilleri, evet, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Cumhurbaşkanlığı seçimi bloke edilmiştir ve çare yüce milletimizin kendisidir, ama, bu Anayasa değişikliğine hem ret vereceksiniz hem Türkiye Büyük Millet Meclisinde seçtirmeyeceksiniz hem de bu aziz milletimize Cumhurbaşkanını seçtirmeyeceksiniz. Değerli arkadaşlar, Anayasa değişikliğini canı gönülden destekliyorum (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 45).

Eraslan, muhalefetin süreç içinde meclisi boykot etmesini, süreci kilitlemesini, meseleyi yargıya taşımalarını eleştirmiş bugün gelinen noktada cumhurbaşkanını halkın seçmesi kararına karşı olmalarını da her durumda milli iradenin karşısında yer almaları biçiminde yorumlamıştır. Eraslan, çarenin milletin kendisi olduğunu defaatle tekrar ederek cumhurbaşkanını halkın seçmesi kararını desteklediğini bildirmiştir.

102. Birleşimde söz alan bir diğer mv. Ayhan Sefer Üstün anayasa değişikliği teklifinde sunulan maddelerin önemli olduğunu şu ifadelerle belirtmiştir: “Değerli arkadaşlarım, bu yaptığımız değişiklik, bir seferlik, bir mendil gibi kullanıp atılacak bir teklif değildir. İnşallah, bu Anayasa değişikliği yapıldıktan sonra, ister seçime yetişsin ister yetişmesin, ilanihaye uygulanacak bir seçimdir” (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 49). Mevlüt Akgün cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde CHP’nin itirazlarını ve çözüm yollarına yanaşmamasını yapmış olduğu konuşmasında şu ifadelerle belirtmiştir:

Madem, Meclisin ve milletin iradesi tıkanmıştır, o hâlde Anayasa değişikliği yapalım” diyoruz. Cumhuriyet Halk Partisine göre, Meclis, Anayasa değişikliği de yapamaz. İki yıldır “erken seçim” diyorlardı, “hadi, erken seçim” dendi, CHP, erken seçimden de bin bir türlü bahane bularak kaçma peşinde (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 59).

102. Birleşimde söz alarak Tuncay Ercenk de şu konuşmayı yapmıştır:

Şimdi, dönemini tamamlamış, seçim kararı almış, benim sürem doldu arkadaş, yeter, ben seçime gidiyorum demiş bir Meclisin, Anayasa gibi devletin temelini, sistemini, belki giderek devletin rejimini etkileyebilecek bir anayasa değişikliğini bu Parlamentonun görüşmesi, bu Parlamentonun müzakere etmesi doğru mudur diye soruyorum. "Sen benim adayımı seçtirmezsin ha, Abdullah Gül kardeşime adaylığını geri çektirirsin ha, Abdullah Gül kardeşim Cumhurbaşkanı olamadı ha" diyerek; "al sana kardeşim işte bir erken seçim, al sana bir anayasa değişikliği" diyerek siyaset olmaz (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 62).

Ercenk, görev süresinin sona ermesine az bir zaman kala Meclis tarafından anayasa değişikliği teklifi sunulmasının uygun olmadığını belirterek AK Parti'nin önerdiği anayasa

değişikliği önerilerinin temel kaynağı olarak 367 Kararı ve cumhurbaşkanı adayı Gül'ün adaylıktan çekilmesini göstermektedir. 102. Birleşimde söz alan Mehmet Kurt anayasa değişikliği teklifinde yer alan cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin iktidarın millete yapacağı en iyi hizmet olacağını şu konuşmasında ifade etmiştir:

Geniş yetkilerle donatılmış olan Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi görüşü devamlı ağırlık kazanmıştır. İşte, bu görüşün neticesi olarak da bugün, iktidarımız, halkın oyuyla seçilecek bir Cumhurbaşkanını nasbetmek hususunda karar kılmış ve anayasa değişikliğine başvurulmuştur. , bu Anayasa değişikliği, şu yüce Meclisin yapacağı en şerefli ve en güzel hizmetlerden olacaktır (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 69).

Mehmet Nuri Saygun da 102. Birleşimde şu konuşmayı yapmıştır:

Şimdi, bir Anayasa değişikliği getirdiniz. Bunu, sizlere bir sormak istiyorum. Kiminle görüştünüz? Bu Anayasa değişikliğiyle Türkiye'nin rejiminde ciddi bir değişiklik yapmayı düşünüyorsunuz, ama hiç kimseyle görüşmediniz; kendi kendinize oturdunuz, kendi kendinize bir karar verdiniz ve bu kararı getirip şimdi uygulamaya çalışıyorsunuz. Böylesine bir Anayasa değişikliği, bu ülkede, çok ciddi sıkıntılara yol açacaktır (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 84).

Saygun, AK Parti'nin anayasa değişikliği önerisini muhalif partiler ile uzlaşma içerisinde hazırlamadığını öne sürmüştür. Uzlaşma ile hazırlanmayan bir anayasa değişikliği teklifinin yeni bir krize dönüşebileceğini ifade etmiştir.

3.2.3. Siyasal Partiler

3.2.3.1. Adalet ve kalkınma partisi (AK Parti)

Siyasi partiler, belirli bir ideolojiyi veya programı hayata geçirmeyi amaçlayan ve yasal zeminde iktidarı elde etmek için örgütlenen kuruluşlardır (Erdoğan, 2005, s. 24). Türkiye'de 2002 genel seçimlerinde, AK Parti Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde, oyların %34,7'sini alarak tek başına iktidar olmuştur. 11. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde AK Parti'nin diğer muhalif partiler ile uzlaşma içerisine girmeden cumhurbaşkanı adayı belirlemesiyle meclis içerisinde tartışmalar yaşanmıştır. Bu sebeple AK Parti kavramına tutanak metinlerinde sıkça rastlanıldığı görülmektedir.

93. Birleşimde söz alan Ümmet Kandoğan cumhurbaşkanlığı seçim süreci ile ilgili şu konuşmayı yapmıştır:

Yüzde 34,5 oyla iktidara gelen bir AKP, seçmenlerin yüzde 25'inin oyunu alan bir iktidar partisi ve bugün oylarının düştüğü Sayın Başbakan tarafından da ifade edilen bir iktidar partisinin tek başına yapacağı bir seçimin, 4 Kasım günü sandıklar açıldığında, eğer Sayın Gül seçilirse, orada oturması son derece tartışmalı hâle gelecek (TBMM Tutanak Dergisi, 93. Birleşim, s. 15).

Kandoğan, iktidarın almış olduğu oy oranına göre mecliste temsil ettiği milletvekillerinin fazla olduğunu dile getirerek AK Parti'nin meşruluğunu sorgulamıştır. 97.

Birleşimde Sadullah Ergin cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini şu ifadelerle desteklemiştir: “Şimdi “Bu Parlamentoda, AK Parti, 353 milletvekiliyle bu Cumhurbaşkanını seçemez” diyenlere ben şunu söylüyorum: 353 kişiye değil, ama biz, Cumhurbaşkanını tam 41 milyon seçmenin tensibine sunuyoruz” (TBMM Tutanak Dergisi, 97. Birleşim, s. 20).

7 Mayıs 2007 tarihli 102. Birleşimde AK Parti’nin anayasa değişikliği teklifleri görüşülmüştür. Muhalefet cenahından cumhurbaşkanlığı seçim sürecinin krize dönüşmesine sebep olarak AK Parti gösterilmektedir. Bu sebeple 102. Birleşimde milletvekillerinin konuşmalarında AK Parti kavramına sıkça yer verildiği görülmektedir. 102. Birleşimde konuşan İstanbul mv. İrfan Gündüz kanaatlerini şu şekilde açıklamıştır:

Eski köye yeni âdet getirircesine, Anayasa’nın aynı maddesiyle 3 defa Cumhurbaşkanı seçimi yapılmış ve AK Parti’nin 11’inci CB adayı, O yüzden, biz, AK Parti Grubu olarak, bu konuda, o zaman, demokrasilerde bütün kilitleri çözen anahtarın halkın elinde olduğuna inandığımız için, diyoruz ki; CB’yi halk seçsin (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 4).

Gündüz konuşmasında daha önceki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aranmayan 367 şartının bu seçimde talep edilmesini doğru bulmamakla beraber, tam da bu noktada cumhurbaşkanını halkın seçmesi dışında bir seçeneğin kalmadığını ifade etmiştir.

Kemal Anadol AK Parti’nin muhalefetten bağımsız şekilde bir cumhurbaşkanı seçme arayışının süreci krize dönüştürdüğünü yapmış olduğu konuşmada şu şekilde ifade etmiştir:

CB seçimini AK Parti’nin bir iç işi, AK Parti’nin tam yetkili olduğu bir grup yetkisi olarak algıladığınız için, muhalefeti dışladığınız için. Cumhurbaşkanını uzlaşmayla seçtirme becerisini gösteremeyince, Adalet ve Kalkınma Partisi istediğini yaptıramayınca, Cumhurbaşkanını uzlaşmayla seçtirme becerisini gösteremeyince dün Sayın Gül Cumhurbaşkanlığı adaylığından çekildiğine göre, bu Meclisin yapacağı tek şey var, derhâl seçime gitmek (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 5).

Aydın mv. Özlem Çerçioğlu da 102. Birleşimde söz alarak şu konuşmayı yapmıştır:

Sayın milletvekilleri, geldiğimiz bu noktada, ülkemiz bir Cumhurbaşkanlığı seçim süreci yaşamaktadır. AKP’nin bu önemli makamla ilgili süreci yanlış yönlendirmesi sonucu, siyasi alanda bir tıkanmanın yaşandığı açık bir gerçektir. Anayasa Mahkemesinin, hukukun üstünlüğü ilkesini esas alarak Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turu ile ilgili vermiş olduğu karar, AKP İktidarının yeni kararlar almasına yol açmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi olarak uzun süredir ısrarla savunduğumuz erken seçim yapılması talebimiz, sonuçta AKP İktidarı tarafından bir zorunluluk hâline gelmiş ve 22 Temmuzda erken seçim yapılması kararı alınması noktasına gelinmiştir. İşte, AKP İktidarının Türkiye’yi getirdiği nokta da budur (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 51).

Çerçioğlu, cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde yaşanan krizin müsebbibi olarak AK Parti’yi göstermektedir. CHP adına konuşan Çerçioğlu erken seçim kararını desteklediklerini belirtmiştir.

Tuncay Ercenk de 102. Birleşimde söz alarak şu konuşmayı yapmıştır:

Bu tablo içinde, baktığınız zaman, Cumhurbaşkanlığı seçimini de tıkanma noktasına getirmesinin tek sorumlusu Sayın Başbakandır ve AKP Grubudur. Bugünkü sıkıntının temelinde muhalefetin hiçbir suçu yoktur. Sadece, uzlaşmaz bir tavır sergileyen Başbakanın ve uzlaşmaz bir tavır sergileyen AKP İktidarının suçu vardır. Bunu, buradan, özellikle belirtmeyi bir görev sayıyorum (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 62-64).

Ercenk, Özlem Çerçioğlu ile aynı fikirde olup cumhurbaşkanlığı seçim sürecinin krize dönüşmesinin sebebini AK Parti iktidarı ve Başbakan olarak görmektedir. Ercenk, uzlaşmadan uzak bir tavırla cumhurbaşkanı adayı belirlenmesinin sürecin krize dönüşmesine sebep olduğunu ifade etmiştir.

102. Birleşimde Mehmet Ziya Yergök de söz alarak şu konuşmayı yapmıştır:

AKP, başından beri her türlü diyalogu ve uzlaşmayı reddederek, bizim Mecliste yeterli çoğunluğumuz vardır, Cumhurbaşkanını istediğimiz gibi seçeriz anlayışında olduğu için Anayasa'nın bu açık hükmünü doğru okuyamadı, doğru anlayamadı ve doğru uygulayamadı ve yüzüne gözüne bulaştırdı. Aslında, sorun, Anayasa metninden değil, AKP zihniyetinden kaynaklanmıştır. Bugün, AKP'nin, Meclisimizin Cumhurbaşkanı seçememiş olmasından muhalefeti suçlamasının hiçbir haklı ve kabul edilebilir dayanağı yoktur. Sonuç olarak, AKP'ye uyarımız şudur: Artık, hukuku zorlamayınız, Meclisi zorlamayınız, milleti zorlamayınız, kurumları zorlamayınız, kuralları zorlamayınız. Bir defa da parti için doğru olanı değil, ülke için doğru olanı yapınız. Bu değişiklik teklifinden vazgeçiniz (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 72-73).

CHP Grubu Adına söz alana Yergök, yaşanan krizin sebebi olarak, AK Parti'nin Meclisteki çoğunluğuna güvenerek muhalif partiler ile uzlaşma yoluna girmemesini göstermiştir. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde yaşanan krizin çözümüne yönelik anayasa değişikliği tekliflerine karşı Yergök “Bu değişiklik teklifinden vazgeçiniz” ifadesini kullanarak kesin ve net bir tavırla anayasa değişikliği tekliflerini reddetmiştir.

102. Birleşimde söz alarak Mustafa Nuri Akbulut şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Değerli arkadaşlar, Adalet ve Kalkınma Partisi gücünü ve meşruiyetini halktan almaktadır; siyaseti, kavgada güçsüz olan ve sürekli gözü bir yerlerden yardım isteyen çocuklar gibi değil, mertçe, yiğitçe, erkekçe yapmaktadır” (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 30). Akbulut konuşmasında, AK Parti'nin aldığı her kararda yapmış olduğu tüm işlerde meşruluğunu halktan aldığını ve Meclis içerisinde AK Parti'nin milli iradenin yansıması olarak gördüğünü açıklamıştır.

102. Birleşimde konuşma yapan bir başka Milletvekili Muharrem Kılıç şunları söylemiştir:

Peki, değerli arkadaşlar, bu Anayasa değişikliği sevdası nereden çıktı? Yani, Adalet ve Kalkınma Partisinin böyle bir düşüncesi vardı da şimdiye kadar zaman mı bulamadı? Değerli arkadaşlarım, bizim aklımıza şu geldi: Acaba, bir anlamda, Adalet ve

Kalkınma Partisi, seçime giderken halka söyleyeceği, halka vaat edebileceği, halka verebileceği bir şey kalmadı da, sadece, halka "ya, biz size bir şey veremedik ama bak sizin önünüze Cumhurbaşkanı seçme imkânı veriyoruz" mu diyecek acaba? (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 80).

CHP Grubu Adına söz alan Kılıç, AK Parti tarafından sunulan anayasa değişikliği içerisinde yer alan cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ile ilgili AK Parti'nin tutumunu eleştirmiş ve bu anayasa değişikliği kararı ile AK Parti'nin krizi fırsata çevirmeye çalıştığını vurgulamıştır.

3.2.3.2. Cumhuriyet halk partisi (CHP)

Türkiye'de 2002 yılında yapılan genel seçimlerde CHP ikinci en fazla milletvekili çıkaran parti olmuştur. Meclis içerisinde Ana Muhalefet görevini üstlenmiştir. Bu bağlamda CHP meclis tutanaklarında sıkça rastlanan kavramlardan biri olmuştur.

11 Nisan 2007 tarihli 87. Birleşimde cumhurbaşkanlığı seçim süreci ilgili Yozgat Milletvekili Bekir Bozdağ söz alarak şu konuşmayı yapmıştır:

Acaba, Baykal kriterleri, CHP kriterleri diye cumhurbaşkanı kriterleri vazeden başkaca bir anayasa mı var, gizli bir anayasa mı var? Türkiye'nin Baykal kriterleri veya CHP kriterlerine ve bu kriterlere uygun bir cumhurbaşkanına değil, millete rağmen milletçi, halka rağmen halkçı, devlete rağmen devletçi, laikliğe rağmen laikçi CHP zihniyetinden ve bu zihniyetin gölgelerinden kurtulmaya ihtiyacı vardır (TBMM Tutanak Dergisi, 87. Birleşim, s. 17).

Bozdağ, CHP'nin cumhurbaşkanı seçiminde toplantı yeter sayısının 367 olması gerektiği yönündeki iddialarına karşı çıkmıştır. Bu bağlamda, anayasanın referans alınması gerektiğini vurgulayarak anayasa hükümlerinin açık ve net olduğunu belirtmiştir. Bozdağ, anayasanın CHP veya Baykal kriterlerine yer vermediğini ifade etmiştir. 27 Nisan 2007 tarihli 96. Birleşimde söz alan CHP mv. Kemal Anadol da şu değerlendirmeyi yapmıştır:

Eğer, böyle bir yola gidilmezse, göz kararıyla 367'nin burada olduğu veya 184'ün burada olduğu gibi bir muameleyle karşılaşırsak, arkadaşlar, bu, hukuken büyük bir Anayasa ihlalidir, hukuk ihlalidir önce, sonra Anayasa ihlalidir, sonra İç Tüzük ihlalidir. Dolayısıyla, yapılacak her işlem geçersizdir, yapılacak her oylama geçersizdir ve bundan doğacak sorumluluklar, bize ve Cumhuriyet Halk Partisine ait değildir (TBMM Tutanak Dergisi, 96. Birleşim, s. 5).

Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk tur oylamasının gerçekleştirileceği 96. Birleşimde konuşan Anadol 367 şartı için yoklama talep etmiştir. Anadol, bu talebin yerine getirilmemesi durumunda Meclis Başkanı'nın anayasa ihlali yapmış olacağını belirtmiştir. CHP adına konuşma yapan Anadol, 367 şartının sağlanmadığı takdirde cumhurbaşkanlığı seçiminin iptali istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvuracaklarını ve bu konuda herhangi bir sorumluluk kabul etmeyeceklerini ifade etmiştir.

2 Mayıs 2007 tarihli 97. Birleşimde söz alan Haluk Koç: “Bu belirlemeyi ve buna dayanan Parlamentonun Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde yenilenmesi talebini CHP olarak sürekli gündeme taşımıştık” (TBMM Tutanak Dergisi, 97. Birleşim, s. 17). Değerlendirmesini yaparak erken seçim kararının alınmasını cumhurbaşkanlığı seçim süreci başlamadan önce de CHP tarafından dile getirildiğini ifade etmiştir.

97. Birleşimde söz alarak konuşma yapan bir başka mv. Süleyman Sarıbaş: “CHP’ye de sözüm var: Parlamento seçsin, “Seçtirtmem” Halka gidelim, “Olmaz” (TBMM Tutanak Dergisi, 97. Birleşim, s. 21). Sarıbaş, süreç içinde CHP’nin takındığı tavrı net şekilde eleştirirken, CHP’nin krizin derinleşmesinde büyük rol aldığını ve çözüm yollarına yanaşmadığını ifade etmiştir.

Haluk Koç, 98. Birleşimde AK Parti’nin cumhurbaşkanı adayı belirleme sürecinde Ana Muhalefet partisi CHP ile uzlaşma içerisine girmemesini eleştirmiş ve AK Parti’ye yönelik sitemini şu ifadelerle belirtmiştir: “Millî iradenin Cumhuriyet Halk Partisine yansıyan kısmını neden göz önüne alıp uzlaşma zemininde ana muhalefet partisine gelme gereği duymadınız?” (TBMM Tutanak Dergisi, 98. Birleşim, s. 17).

98. Birleşimde söz alan Bekir Bozdağ şu konuşmayı yapmıştır:

Bu iradeyi bırakıp kaçan, başka yere havale edenleri de biliyor ve diyecektir ki CHP’ye, Gelin bakayım buraya, ben, sizi, benim irademi mahkemelere götürüp beni orada sorgulatın diye mi gönderdim, yoksa beni adam gibi temsil edip hakkımı, hukukumu koruyun diye mi gönderdim? Ben anlıyorum CHP açısından. Niye anlıyorum biliyor musunuz? CHP’nin bugüne kadar kulakları hiçbir zaman milletin sesine açık olmadı. Cumhurbaşkanı, yoksa CHP ailesinden olursa padişahlık olmaz, milletin ailesinden olursa mı padişahlık olur? Ben, buradan söyledim: "Anayasa’da Cumhurbaşkanının nitelikleri bellidir” dedim. Birtakım kriterler saydılar. Ben şimdi dedim ki o zaman da, hatırlarsanız: Acaba, bizim bilmediğimiz başka birtakım kriterler var, CHP onu mu dayatıyor (TBMM Tutanak Dergisi, 98. Birleşim, s. 22-24).

Bozdağ, CHP’nin cumhurbaşkanlığı seçimini Anayasa Mahkemesi’ne taşımasına karşın halk tarafından tepki aldığını belirtmiştir. Bozdağ, milletin temsilcisi olarak Meclis’e gönderilen CHP milletvekillerinin seçimleri boykot etmesinin hesabını halka vermesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca, CHP’nin millet iradesini doğru yansıtamadığını ifade etmiştir. 98. Birleşimde CHP Grubu Adına söz alan mv. Özlem Çerçioğlu da şu ifadelerde bulunmuştur:

Anayasa Mahkemesinin, hukukun üstünlüğü ilkesini esas alarak Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turu ile ilgili vermiş olduğu karar, AKP İktidarının yeni kararlar almasına yol açmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi olarak uzun süredir ısrarla savunduğumuz erken seçim yapılması talebimiz, sonuçta AKP İktidarı tarafından bir zorunluluk hâline gelmiş ve 22 Temmuzda erken seçim yapılması kararı alınması noktasına gelinmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 98. Birleşim, s. 50).

CHP milletvekili Çerçioğlu'nun değerlendirmesine göre, AK Parti 367 Kararı'na tepki olarak yeni politikalar benimsemiştir. Çerçioğlu, bu yeni politikaların, cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde CHP tarafından talep edilen erken seçim kararının bir sonucu olduğunu ifade etmiştir. Ancak, Çerçioğlu'nun vurguladığına göre, bu taleplerin esas nedeni, yaşanan kriz döneminde erken seçimin kaçınılmaz bir gereklilik haline gelmesidir. Dolayısıyla, AK Parti'nin aldığı yeni politikalar, 367 Kararı'na yönelik tepkilerin ve kriz dönemindeki ihtiyaçların bir sonucu olarak algılanmıştır.

7 Mayıs 2007 tarihli 102. Birleşimde Kemal Anadol söz alarak cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde CHP ile uzlaşma yoluna gitmeyen iktidarı şu ifadelerle eleştirmiştir: “Bize güvenerek mi Abdullah Gül’ü aday gösterdiniz? Cumhuriyet Halk Partisine güvenerek mi aday çıkardınız? Cumhuriyet Halk Partisine gelip uzlaşma yoluna başvurduğunuz mu” (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 6).

Kemal Anadol 102. Birleşimde tekrardan söz alarak şu konuşmayı yapmıştır: “Cumhuriyet Halk Partisinin Cumhurbaşkanlığı seçimleri için Meclis salonuna girip girmemesi tamamen bizim takdirimizdedir. Ancak, Cumhuriyet Halk Partisinin bu görevi yapmasını engelleyen, Adalet ve Kalkınma Partisinin Genel Başkanı ve Başbakanıdır” (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 16). Anadol değerlendirmesinde CHP’nin seçim sürecini boykot etmelerinin sebebi olarak AK Parti ve Başbakan’ı göstermiştir. Mevlüt Akgün de 102. Birleşimde söz alarak şu konuşmayı yapmıştır:

Gerek Cumhurbaşkanlığı seçimini mahkemeye havale eden gerekse Komisyon çalışmalarını engellemek için zor bile kullanan Cumhuriyet Halk Partisinin, niçin halka gitmekten korktuğunu anlamak mümkün değildir. "Madem, Meclisin ve milletin iradesi tıkanmıştır, o hâlde Anayasa değişikliği yapalım" diyoruz. Cumhuriyet Halk Partisine göre, Meclis, Anayasa değişikliği de yapamaz. İki yıldır "erken seçim" diyorlardı, "hadi, erken seçim" dendi, CHP, erken seçimden de bin bir türlü bahane bularak kaçma peşinde. Neredeyse, Anayasa'ya, "Cumhurbaşkanı CHP'nin gösterdiği adaylar içerisinde seçilir" hükmünü koyarsak rahatlayacaklardır (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 59-60).

Akgün, CHP'nin cumhurbaşkanlığı seçimini Anayasa Mahkemesi'ne taşımasının sonucunda ortaya çıkan 367 Kararı'nın, meclis tarafından cumhurbaşkanının seçilmesini engellediğini vurgulamıştır. Bununla birlikte, CHP'nin erken seçim talebine rağmen, erken seçim kararına yanaşmaması ve anayasa değişikliğine karşı çıkmasını eleştirmiştir. Akgün, CHP’nin cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini neden istemediğini sorgulamış ve tartışmaya açmıştır.

102. Birleşimde söz alan Mehmet Eraslan CHP kavramına sıkça yer vererek şu konuşmayı yapmıştır:

Haydi, Cumhuriyet Halk Partisi, sosyal demokrat parti olarak, sosyal demokrat seçmenlere hitap etmek amacıyla böyle bir strateji izlemektedir. Ama Doğru Yol Partisi ve Anavatan Partisine ne oluyor? Bunları anlamak mümkün değil. Hem "Demokrat Parti misyonuna Adnan Menderes misyonuna, Turgut Özal misyonuna sahibiz" diyeceksiniz hem de Cumhuriyet Halk Partisiyle birlikte tavır alıp Meclise girmeyeceksiniz. Seksen defa da birleşseniz, yüz seksen defa da birleşseniz bu millete kendinizi anlatamazsınız, bir arpa boyu yol alamazsınız (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 45).

Eraslan, ANAP ve DYP'nin, CHP ile birlikte cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılmama kararını eleştirmiştir. Bu bağlamda, Eraslan, ANAP ve DYP'nin CHP ile ortak karar alma sürecini eleştirirken, parti ideolojileri arasındaki farklılıklara dikkat çekmiş ve bu ortaklığın siyasi açıdan tutarlı olup olmadığını sorgulamıştır. 102. Birleşimde söz alarak konuşma yapan bir başka mv. Ayhan Sefer Üstün şu ifadelerde bulunmuştur:

Ancak, ne hazin ki, Cumhuriyet Halk Partisi muhalefet olarak sadece kendisini görüyor. Görelim bakalım, Cumhuriyet Halk Partisi ne diyecek vatandaşın önünde? "Hayır, halk seçmesin" mi? "Hayır, Meclis seçmesin" mi? "Hayır, bunu kurumlar seçsin" mi diyecek, yoksa başka bir şey mi diyecek? (TBMM Tutanak Dergisi, 102. Birleşim, s. 49).

Üstün, cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde Meclis içerisinde yalnızca kendisini muhalif parti olarak gören CHP'yi eleştirmiştir. AK Parti tarafından sunulan anayasa değişikliği teklifinin halk oylamasına sunulacağını ve milletin CHP'ye vereceği cevabı sorgulamıştır. Bu çerçevede, Üstün'ün ifadesi, siyasi partiler arasındaki ilişkilerin dinamiği ve anayasa değişikliklerinin toplum nezdindeki yankılarını tartışma konusu yapmıştır.

SONUÇ

Kriz; sosyal, siyasal, ekonomik vb. birçok alanda ortaya çıkan ve insan, toplum ve devleti etkileyen bir olgudur. Krizler, yerel ulusal veya uluslararası düzeyde görülebilir. Krizleri ortaya çıkaran nedenler dışında krizleri yöneten yönlendiren aktörler de bulunur. Krizlerin görüldüğü alanlardan biri de siyasettir. Siyasal kriz; siyasal alanda birçok nedene bağlı olarak ortaya çıkan, siyasi aktörler bağlamında siyasi çözümle aşılması hedeflenen siyasal bozulma, buhran ve tikanıkları ifade eder. Bu çalışmada siyasal kriz tanımı yapılarak siyasal krizlerinde nedenleri ve aktörleri ele alınmıştır. Türkiye’de 2007 yılında 11. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaşanan ve siyasi literatüre 367 Krizi olarak geçen siyasal kriz konu edinilmiştir. Krize giden süreç, krizin nedenleri ve aktörleri ortaya konulmuş; siyasal krizin Türk siyasal hayatına etkisi irdenelenmiş ve bütün bunlar ışığında Meclis tutanakları üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır.

Siyasal kriz çok kapsamlı şekilde ele alınmaktadır. Devlet anlayışları, egemenlik konusu ve seçim sistemleri siyasal krizlere neden olan faktörler arasında sayılmaktadır. Siyasal krizler sadece meclis içinde oluşan bazı olaylardan kaynaklanmamaktadır. Meşruiyet krizleri olarak kendini gösteren kamuoyunun da siyasal krizlerde etkisi bulunmakta ve bu durum temsilcilerin karar süreçlerini etkileyebilmektedir. Ayrıca demokrasinin uygulanması konusunda sorunlar oluşması ve demokrasinin önemli unsurlarından biri olan siyasal katılım konusundaki eksik ve yanlışlıklar siyasal katılım krizine dolayısıyla siyasal sistemin bütününe igilendiren bir krize neden olmaktadır.

Siyasal krizlerin ortaya çıkmasında anti-demokratik siyasal kültür belirleyici bir faktördür. Siyasi liderlerin krize neden olacak tutum, söylem ve politikaları; muhalefete yönelik hoşgöründen yoksun, sindirme veya bertaraf etme çabaları; siyasal partilerin siyasi çıkar uğruna siyasetin uzlaşma zemininden kaçınan adımları, sivil toplum örgütleri ve medyanın krize gebe tutumları ve kriz sürecinde sorumluluktan kaçınan yaklaşımları, başta ordu olmak üzere devlet kurumlarının siyaseti tanzim ve terbiye etme niyetleri siyasal krizlerin ortaya çıkmasına ve var olan krizlerin derinleşmesine sebep olmaktadır. Siyasal krizlerin çözümü konusunda liderlerin, partilerin ve devletin etkin ve yetkin bürokratik kadrolarının, krizin muhatabı tarafların, siyasetin kavram olarak özünde yer alan uzlaşma kültürünü benimsemesi gerekmektedir. Yine siyasal krizlerin nihayete erdirilmesi için demokratik siyasal kültür, hükümet sisteminin niteliği, güçlü sivil toplum, çok sesli ve tarafsız medya, denge-denetim içerisinde çalışan kuvvetler ayrılığına haiz devlet erkleri önem arz etmektedir.

Türkiye’de siyasal krizlerin yaşandığı dönemlerden biri de cumhurbaşkanlığı seçim süreçleridir. Bu dönemler her zaman siyasi gündemi meşgul eden tartışmaları beraberinde getirmiştir. Seçim sürecine girildiğinde siyasal liderlerin, iktidarı ve muhalefetiyle siyasal partilerin, bir vesayet kurumu olarak kendini konumlandıran ordunun, süreci takip eden medyayı ve olup biteni pür dikkat takip eden halkın gündemi cumhurbaşkanlığı seçimleri olmuştur. Parlamenter sistemde cumhurbaşkanı meclis tarafından seçildiği için bu dönemlerde siyasal partilere önemli görevler düşmektedir. Cumhurbaşkanı seçimlerinde siyasal partiler aday belirleme konusunda zorlu süreçlerden geçerek karar vermekte, bazı durumlarda da aday çıkarmamayı tercih etmektedir. Meclis içinde siyasal partilerin uzlaşısıyla belirlediği bir aday olabileceği gibi çoğunluğa güvenen iktidar partisi başta olmak üzere her siyasal parti kendi adayını da çıkarabilmektedir. Seçim sisteminin sunduğu bu olanaklar doğru yönetilmediğinde siyasal kriz oluşmasına neden olmaktadır. Bazen uzlaşma sürecindeki anlaşmazlıklar bazen de iktidar partisinin aday dayatma politikası siyasal krize sebebiyet vermektedir. Türkiye örneğinde olduğu gibi ordunun cumhurbaşkanlığı seçimlerine müdahil olması da krizi daha da derinleştirmektedir. Siyasal partiler ve siyasal liderlerin sürece yaklaşımları ise krizin akıbetini belirlemektedir.

11. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde yaşanan siyasal krizin analiz edilebilmesi için cumhurbaşkanlığı seçim sürecinin öncesi, seçim süreci ve sonrasındaki gelişmeleri incelemek gerekmektedir. Seçim öncesinde ortaya atılan Meclis toplantı yeter sayısının 367 olması gerektiği iddiası krizin fitilini ateşlemiş, bu iddiayı sahiplenen muhalefet partisi CHP siyasal krizin güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Cumhuriyet Mitingleri ile sivil toplum örgütleri ve halkın, E-Muhtıra ile ordunun, Meclis’teki oylamaya katılmayan partilerle muhalefetin, ilk tur seçimlerinin AYM tarafından iptali ile yargının krizi derinleştirdiği ve süreci çözümsüzlüğe ittiği görülmüştür. Demokrasilerde çare tükenmez düsturuna uygun olarak krizin çözümü için sineyi millete dönülmüş milli iradenin hakemliğine başvurarak seçimlerin yenilenmesine karar verilmiştir. Bu kararın isabetli olduğu yapılan genel seçimlerle birlikte ortaya çıkmış ve yeni parlamento aritmetiğinde cumhurbaşkanı seçilerek siyasi kriz nihayete erdirilmiştir.

AK Parti tarafından cumhurbaşkanı adayı olarak kamuoyuna açıklanan Abdullah Gül eleştirilere neden olmuş, öncesinde başlayan 367 tartışmalarına ilaveten uzlaşısıyla belirlenmeyen bu ismin bir dayatma olduğu muhalefet partileri tarafından dile getirilmiştir. Bu çalışmada yaşanan süreç birincil kaynak olarak görülen meclis tutanakları üzerinden değerlendirilmiştir. Tutanak metinlerinde yer alan milletvekillerinin konuşmalarının analiz edilmesinde nitel veri analiz tekniklerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analiz edilmesi için kodlar oluşturulmuştur. Tutanak metinleri analiz edilirken

“millet”, “meclis”, “milli irade”, “seçim”, “uzlaşma”, “egemenlik”, “toplantı yeter sayısı”, “anayasa değişikliği”, “AK Parti” ve “CHP” kodları kullanılmıştır. Kodlar ilgili konu bağlamında kategorize edilmiştir. Veriler; demokrasi, anayasa ve siyasal parti başlığı altında sınıflandırılmış; 367 Krizi temasıyla analiz edilmiştir. Çalışmada kodların frekans dağılımı tablo şeklinde sunulmuştur.

11 Nisan 2007 tarihli 87. Birleşimde, TBMM milletvekilleri tarafından en çok kullanılan kod “millet” olarak tespit edilirken, en az kullanılan kodun “egemenlik” olduğu belirlenmiştir. Bu birleşimde “toplantı yeter sayısı” ve “anayasa değişikliği” kodlarına rastlanmamıştır. 24 Nisan 2007 tarihli 93. Birleşimde de en çok kullanılan kod yine “millet” olup, en az kullanılan kod “uzlaşma” olarak kaydedilmiştir. Bu birleşimde “egemenlik” koduna rastlanmamıştır. 27 Nisan 2007 tarihli 96. Birleşimde gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk tur oylaması sırasında, diğer birleşimlerden farklı olarak en çok kullanılan kod “seçim” olmuştur. Bu birleşimde “millet”, “egemenlik” ve “AK Parti” kodlarına rastlanmamış olup, 96. Birleşim, oluşturulan tüm kodların milletvekilleri tarafından en az kullanıldığı birleşim olarak tespit edilmiştir.

2 Mayıs 2007 tarihli 97. Birleşimde en çok kullanılan kod "millet", en az kullanılan kod ise “egemenlik” olarak belirlenmiştir. 3 Mayıs 2007 tarihli 98. Birleşimde ise en çok kullanılan kod “seçim” ve en az kullanılan kod “egemenlik” olmuştur. Bu birleşimde, cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde yaşanan krizin değerlendirildiği ve “toplantı yeter sayısı” koduna rastlanmadığı görülmektedir. 7 Mayıs 2007 tarihli 102. Birleşim, oluşturulan kodların en çok kullanıldığı birleşim olarak tespit edilmiş olup, bu birleşimde cumhurbaşkanlığı seçim süreci, 367 Kararı ve AK Parti’nin anayasa değişikliği teklifleri yoğun bir şekilde görüşülmüştür. En çok kullanılan kod “seçim”, en az kullanılan kodlar ise “milli irade” ve “egemenlik” olmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecini kapsayan tutanak metinlerinde “seçim” kavramının en çok kullanılan kod olması yasama gündeminin anlaşılmasına katkı sunmaktadır.

TBMM'nin 11 Nisan 2007 tarihli 87. Birleşiminde iktidar lehine söz alan Bekir Bozdağ, yapmış olduğu konuşmada 367 iddialarının hukuki temelden yoksun olduğunu, anayasanın ilgili hükümlerinin açık ve anlaşılır olduğunu, her koşulda milli iradenin referans alınması gerektiğini, CHP’nin tavrının vesayet anlayışına hizmet ettiğini belirtmiştir. 24 Nisan 2007 tarihli 93. Birleşimde iktidar ve muhalefet milletvekilleri söz almış süreçle ilgili kanaatlerini paylaşmışlardır. Kemal Anadol (CHP) cumhurbaşkanlığı seçimlerinin görev süresinin sonuna yaklaşan bir parlamento yerine seçimlerden sonra yeni kurulacak meclis tarafından yapılmasının daha doğru olacağını ifade etmiştir. 367 şartının gerekli olduğunu

CHP'nin sürecin hukuki açıdan takipçisi olacağını vurgulamıştır. Ümmet Kandoğan (DYP) iktidarın cumhurbaşkanı adayı belirlerken muhalefet ile müzakere etmemesini eleştirmiş, uzlaşa ile seçilen cumhurbaşkanının meşruiyetinin daha güçlü olacağına dikkat çekmiş, toplantı yeter sayısı için 367'nin değil 184'ün hukuki ve geçerli olduğunu ileri sürmüştür. Eyüp Fatsa (AK Parti) ise Meclis'in görev süresinin devam ettiğini hatırlatarak alınacak her türlü kararın haklı ve meşru olduğunu belirtmiştir. Daha önceki cumhurbaşkanlığı seçimlerinin mevcut anayasaya göre yapıldığını, bugünkü tartışmaların hukuki değil siyasi yorumlar olduğunu, hiç kimsenin kendisini kanun koyucu veya AYM yerine koyamayacağını ifade etmiştir.

27 Nisan 2007 tarihli 96. Birleşim cumhurbaşkanlığı seçimlerine ev sahipliği yapmıştır. Oturum, yoklama tartışmaları ile başlamış Kemal Anadol (CHP) ile Meclis Başkanı arasında 367 diyalogu yaşanmış nihai olarak Başkan tarafından yeterli sayı olduğu ifade edilerek oylamaya geçilmiştir. Anadol, yapmış olduğu konuşmada Anayasa'nın 96. maddesinde yer alan "Anayasada başkaca bir hüküm yoksa..." ifadesinin yine Anayasa'nın 102. maddesindeki "TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu" ibaresiyle birlikte ele alınması gerektiğini belirterek buna göre toplantı yeter sayısının 184 değil 367 olduğunu iddia etmiştir. Sadullah Ergin (AK Parti) ise toplantı yeter sayısı ile karar yeter sayısının karıştırılmaması gerektiğini, AYM'nin daha önce bu konuda kararlarının olduğunu, önceki cumhurbaşkanlığı seçimlerinin buna göre yapıldığını açıklamıştır.

27 Nisan 2007 tarihinde yapılan birinci tur oylamada Abdullah Gül kullanılan 361 oyun 357'sini almıştır. Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk tur oylaması CHP tarafından AYM'ye taşınmıştır. AYM tarafından toplantı yeter sayısının 367 olması gerektiğine karar verilmiş ve yapılan birinci tur oylama iptal edilmiştir. Seçim takviminin yenilenmesi ve kararlaştırılması amacıyla 2 Mayıs 2007 tarihinde 97. Birleşimde Meclis toplanmıştır. AK Parti tarafından 367 kararına ve yaşanan seçim krizine çözüm amacıyla bazı öneriler sunulmuştur. AK Parti milletvekili Kapusuz, milletvekili seçimlerinin dört yılda bir yapılmasını, cumhurbaşkanının beş yıllığına en fazla iki dönem ve halk tarafından seçilmesini içeren parti önerisini paylaşmıştır. Haluk Koç, (CHP) yaşanan krizden iktidarın ders çıkarması gerektiğini, cumhurbaşkanını yeni parlamentonun seçmesi gerektiği düşüncelerinin devam ettiğini, cumhurbaşkanlığı seçim usulüyle ilgili yeni önerilerin görev süresi dolmakta olan Meclis'in gündemine getirilmesinin yanlış olduğunu belirtmiştir. AK Parti grup önerisiyle ilgili söz alan Süleyman Sarıbaş (ANAP) ise, kriz sürecinin yaşanmasında AK Parti'nin de CHP'nin de hataları olduğunu, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini desteklediklerini, CHP'nin,

cumhurbaşkanını Meclis'e de halka da seçtirmeme gibi bir tavır içine girdiğini ve bunun yanlış olduğunu ifade etmiştir.

3 Mayıs 2007 tarihli 98. Birleşimde de cumhurbaşkanlığı seçim süreci ile ilgili tartışmalar devam etmiştir. Kendisine ayrılan bölümde konuşmalarını gerçekleştiren Atilla Kart, (CHP) ilk tur seçimlerinin Anayasanın 102'nci maddesine uygun şekilde gerçekleşemediğini ve bu nedenle seçimlerin yenilenmesi gerektiğini ifade ederek Meclis'in genel seçimleri yenileme kararı alması gerektiğini belirtmiştir. AK Parti adına konuşan Eyüp Fatsa, cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde yaşanan krizden muhalefetin sorumlu olduğunu ve yaşananların milletin takdirine bırakıldığını belirtmiştir. ANAP milletvekili Gaydalı ise, cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde yaşanan krizin vatandaş tarafından hoş karşılanmadığını, iktidarın da muhalefetin de bu konuda sorumlu olduğunu, yaşanan krizi aşmak için cumhurbaşkanını halkın seçmesi gerektiğini, partisinin başından itibaren bunu desteklediğini ifade etmiştir. Son olarak DYP milletvekili Ümmet Kandoğan, cumhurbaşkanını halkın seçmesinden, AYM'nin 367 kararının yanlışlığına, cumhuriyet mitinglerindeki halkın sesinden CHP'nin süreç içindeki tavrına varıncaya kadar çok önemli tespitlerde bulunmuş, cumhurbaşkanını doğrudan halkın seçmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Daha önceki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aranmayan şartın bu seçimlerde gündeme getirilmesinin birçok hukukçunun üzerinde mutabık kaldığı şekliyle hukuki değil siyasi bir karar olduğunu iddia etmiştir.

7 Mayıs 2007 tarihli 102. Birleşimde AK Parti'nin anayasa değişikliği önerisi üzerinde tartışmalarda bulunulmuştur. İrfan Gündüz (AK Parti), önceki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aranmayan 367 şartının bu seçimde dikkate alınmasını doğru bulmadıklarını ancak bununla beraber AYM'nin kararına saygı duyduklarını ifade etmiş, geline bu noktada cumhurbaşkanını halkın seçmesinin doğru olacağını belirtmiştir. İzmir milletvekili Kemal Anadol (CHP), uzlaşma ve istişareden kaçınan AK Parti'nin yaşanan krizin müsebbibi olduğunu açıklamış seçimlerin yenilenmesine taraf cumhurbaşkanını halkın seçmesine karşı olduklarını açıklamıştır. Süleyman Sarıbaş (ANAP) var olan sistemin cumhurbaşkanı ile başbakan arasında krize neden olduğunu, geniş yetkilerle donatılmış ancak sorumsuzluğu olan cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin daha doğru olacağı kanaatini bildirmiştir.

Atilla Kart (CHP) yaptığı açıklamada cumhurbaşkanının yetkilerinin hali hazırda zaten fazla olduğunu, halk tarafından seçilmesiyle meşruiyetini güçlendirmenin bir tezatlık içereceğini, ayrıca böyle bir durumda sistem değişikliğinin gündeme geleceğini ve yürütme içinde kriz oluşacağını ifade etmiştir. Oya Araslı (CHP) cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin parlamenter sisteme zarar vereceğini ve Türkiye'de sistem tartışmalarına kapı

aralayacağını açıklamış, böyle bir durumda cumhurbaşkanının tarafsız ve partiler üstü hakem pozisyonunu kaybedeceğini iddia etmiştir. Kapsamlı ve farklı bir değerlendirme yapan Erkan Mumcu (ANAP) yaşanan tartışmaları devlet otoritesi-millî irade ekseninde gördüğünü, öneriyi bir sistem değişikliği olarak yorumladığını ve esasen bu durumun yalnızca bugünün gündemi olmadığını, yaşanan tıkanıklığın müsebbibi olarak 1982 Anayasası'nı gördüğünü beyan etmiştir. Mumcu, satır aralarında milletin iradesinin tek belirleyici faktör olması gerektiğinin altını çizmiştir.

Mehmet Eraslan (DYP) muhalefetin süreç içinde meclisi boykot etmesini, süreci kilitlemesini, seçimi yargıya taşımasını eleştirmiş ve bugün gelinen noktada cumhurbaşkanını halkın seçmesi kararına karşı olmalarını da her durumda millî iradenin karşısında yer almaları biçiminde yorumlamıştır. Eraslan, çarenin milletin kendisi olduğunu defaatle tekrar ederek cumhurbaşkanını halkın seçmesi kararını desteklediğini bildirmiştir. Ayhan Sefer Üstün (AK Parti) ise önerinin toplantı yeter sayısının 184 olarak kesinleştirdiğini, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin önerinin özünü teşkil ettiğini, muhalefetin süreçte takındığı tavrın yanlış olduğunu belirtmiştir. Egemenliğin millete ve onun temsilini üstlenen parlamentoya ait olduğunu vurgulamıştır. Doğrudan halk tarafından seçilecek cumhurbaşkanının bu gerçekliği tahkim edeceğini beyan etmiştir.

9 Mayıs 2007 tarihli 104. Birleşimde Meclis Başkanı tarafından Abdullah Gül'ün adaylıktan çekildiğine dair önerge okunmuş ve seçim süreci sonlanmıştır. Böylelikle TBMM seçimlerinin yenilenmesi kesinleşmiştir. 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılan genel seçimlerde AK Parti yeniden tek başına iktidar olmuş önceki dönemden farklı olarak MHP de parlamentoya girmeyi başarmıştır. MHP'nin kendi adayı ile cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılmasıyla AYM'nin tayin ettiği 367 sayısına ulaşılmış ve yaşanan kriz çözüme kavuşmuştur. 28 Ağustos 2007 tarihli cumhurbaşkanlığı seçimlerinin 3. turunda oylamaya katılan 448 milletvekilinin 339'unun oyunu alan Abdullah Gül 11. Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Abdullah Gül meclis tarafından seçilen son cumhurbaşkanı olmuştur.

Sonuç olarak 2007 yılında yaşanan 367 Krizi öncesi ve sonrasında Türk siyasetinde derin izler bırakmıştır. Millî iradenin tecelligahı Meclis'in cumhurbaşkanı seçmesine engel olan Anayasa, muhalefet, ordu, AYM siyasi tarih karşısında mahkûm olmuş yenilenen seçimler ile birlikte daha da güçlenen iktidar ertelenmiş seçimi gerçekleştirmeyi başarmıştır. CHP'nin süreç içinde vesayet odaklarına cesaret veren tavrı, 1982 Anayasası'nın devlet otoritesi ile millî irade ayrımını yansıtan ruhu, ordunun siyaseti terbiye etme çabaları ve AYM'nin önceki cumhurbaşkanlığı seçimlerini dahi gölgeleyecek kararı uzunca süre tartışılmıştır. Türkiye yaşanan bu siyasal krizi demokrasilerde çare tükenmez düsturuna uygun

şekilde sineyi millete dönerek, milletin hakemliğine başvurarak, milli iradeyi en üstün güç kabul ederek aşmayı başarmıştır. Ancak cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini öngören 2007 referandumunun kabulüyle birlikte de hükümet sistemi tartışmalarına kapı aralanmıştır. Yani çözüm, bir başka sorunun sebebini oluşturmuştur. Nitekim bu durum da Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesiyle nihayete ermiştir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, A., & Eriş, V. (2019). 21. Yüzyıl demokrasilerinde siyasal katılım ve Türkiye. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 35-55.
- Akıncı, B. (2017). 2007 sonrası Türkiye’de hükümet sistemi tartışmaları ve 16 Nisan Referandumu öncesinde Türkiye’de hükümet sistemi tartışmalarına yönelik siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, akademisyenler ve kamuoyu basınının bakışı. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(15), 56-75.
- AKP oyları yetmez. (2006, 29 Aralık). *Cumhuriyet*. s. 8. <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/2006-12-26/0>
- Aktan, C. C. (2011). *Eski devlet anlayışına karşı yeni devlet anlayışı*. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(2), 189-199.
- Akgün, B. (2007). 2007 seçimleri ve Türkiye’de demokratik siyasetin geleceği. *Demokrasi Platformu Dergisi*, 3(11), 1-24.
- Al, H. (2008). Bitmeyen senfoni: Türk siyasal krizi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 50-73.
- Aliefendioğlu, Y. (1999). Siyasal partiler ve sivil toplum örgütleri. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 16(1), 95-115.
- Arınç’ın çankaya kriterleri. (2006, 29 Aralık). *Milliyet*. s. 20 <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=2006.12.29>
- Ataman, G. (2002). *İşletme yönetimi temel kavramlar ve yeni yaklaşımlar*. (2. Baskı). İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Atar, Y. (2005). Demokratikleşme kriterleri açısından Türkiye’nin anayasal siyasal sistemine bakışlar. *Demokrasi Platformu Dergisi*, 1(2), 25- 50.
- Atay, E. E. (2022). Osmanlı’da devlet anlayışı. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 6(1), 1-20.
- Atabey, G. & Hasta, D. (2018). Siyasal katılım, siyasal yeterlilik ve toplumsal cinsiyet. *Nesne Dergisi*, 6(13), 484-516.
- Aydoğan, P. (2022). Türkiye’nin çok partili siyasal sisteme geçiş sürecinde milli irade söylemi ve 1946 genel seçimleri. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(3), 6.
- Aytürk, N. (2019). *Türklerde yönetim sanatı ve lider hükümdarlar*. (1. Baskı). Ankara: Astana Yayınları.
- Babüroğlu, O. N. (1999). Kriz süreci yönetiminde yeni bir paradigmaya doğru. *Tüsiad Görüş Dergisi*, (41), 38-43.
- Bakker, M. H. & Kerstholt, J.H. & Bommel, M. & Giebels, E. (2019). Decision-making during a crisis: The interplay of narratives and statistical information before and after crisis communication. *Journal Of Risk Research*. 22(11), 1409-1424.
- Beriş, H. E. (2011). AK Parti 2007-2011 seçim beyannameleri: Süreklilik ve değişim, içinde *Lider ülke Türkiye*. Turşucu, H. & Beriş H. E. (Ed.), Adalet ve Kalkınma Partisi Yayınevi, (109-141).
- Bila, F. (2007, 25 Nisan). Gül’ün adaylığı 12 saat önce kesinleşti. *Milliyet*. s. 16.

- Bilgin, K. R. (2020). Siyasi krizler, meşruluk ve bir yöntem olarak iletişim, içinde *Kriz yönetimi: Kaçınılmazı anlamak*. Güngör, F. Senem & Bilgin, K. Romya (Ed.), Ankara: Gazi Kitabevi, (1. Baskı, 275).
- CHP'den Kaos'a dikkat. (2007, 06 Mart). *Milliyet*. s. 18 <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=2007.03.06>
- Coker, F. W. (1934). *Sovereignty, encyclopaedia of the social sciences*. (Edwin R.A. & Seligman & Alvin Johnson, ed.). New York: The Macmillan Company, 267.
- Çeçen, A. (2020). *Ulus devlet Türkiye Cumhuriyeti*. Ankara: Astana Yayınları.
- Çetin, H. (2011). *İktidar ve meşruiyet*. Lotus Yayınları.
- Çetinoğlu, N. (2003). Cumhuriyet kavramı ve Atatürk'ün cumhuriyet anlayışı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 19(56), 803-13.
- Daver, D. (1988, Nisan). *Anayasal yargı ve seçim sistemleri*. Anayasa Yargısı 5: Anayasa Mahkemesi'nin 26. Kuruluş Yıldönümü nedeniyle düzenlenen sempozyumda sunulan bildiriler, Ankara / Anayasa Mahkemesi, 10-27.
- Demir, Ö., & Acar, M. (2005). *Sosyal bilimler sözlüğü*. (6. Baskı). Adres Yayınları.
- Tekin, G. (2020). *Türk Devlet geleneğinde yönetim anlayışı ve teşkilat yapısındaki dönüşümün incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi). <https://dspace.trakya.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/trakya/7719/0180969.pdf?sequence=1>
- Demirtaş, H., & Güneş, H. (2002). *Eğitim yönetimi ve denetimi sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Develioğlu, F. (1995). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Devran, Y., & Özcan, Ö. F. (2016). 1960'tan 2016'ya Askeri Darbe ve muhtıra metinleri anlamlar amaçlar niyetler ve ideolojiler. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 1(2), 7-20.
- Diker Yılmaz, D. (2021). 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün seçim sürecinde yaşanan gelişmeler. *Ekonomi, İşletme, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR)*, 7(2), 244-259.
- DSP, Erdoğan'a karşı yürüyor. (2007, 08 Nisan). *Milliyet*. s. 23. <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=2007.04.08>
- Durmuş, H. N. (2012). *2007 Cumhurbaşkanlığı seçimleri bağlamında Türkiye'de rejim tartışmalarının basında ideolojik inşası* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 325017).
- Dursunoğlu, İ. (2018). Türkiye'de yaşanan siyasal krizlerin aşılmasında liderlik faktörü: Devlet Bahçeli örneği. Yoldaş, Y. (Ed.), *1. Bozok Uluslararası Siyaset Bilimi Kongresi* içinde (ss. 168-181). Yozgat: Bozok Üniversitesi.
- Dursunoğlu, İ. (2023). 367 Krizi, E Muhtıra ve 2007 referandumu: Parlamenter sistemin tükenişi, içinde *Türk demokrasisinin dönüm noktaları – olaylar ve aktörler*. Karadağ, Ahmet & Kapusizoğlu, Mehmet (Ed.), Ekin Yayınevi, (1. Baskı, 276-288).
- Ejder, Y. (1996). *Hukuk sözlüğü*. (Genişletilmiş 5. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.

- Ekici, S. , & Güven, M. E., & Acar, A. (2022). Türkiye’de siyasal krizlerin 1982 Anayasası ve cumhurbaşkanlığı üzerinden değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (31), 428-460.
- Erdoğan, G. (2005). *Türkiye’de seçim sistemlerinin siyasal kurumlar üzerindeki etkileri*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Erdoğan: 367 iptali demokrasiye kurşun. (2007, 3 Mayıs). *Milliyet*. s. 18. <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=2007.05.02>
- Erdoğan’dan Kanadoğlu’na yanıt: Kılıf giydirmeye gayreti içinde. (2007, 09 Ocak). *Milliyet*. s. 19. <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=2007.01.09>
- Erdoğan’dan köşk mesajı. (2007, 20 Mart). *Milliyet*. s. 18. <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=2007.03.20>
- Eroğul, C. (2007). 2007 Cumhurbaşkanı seçimi bunalımından çıkarılacak dersler, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 62(3), 168-181.
- Erten, Ş. (2011). *Türk kamu yönetiminde kriz yönetimi anlayışı* (Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi). Kurulu Ulusal Tez Merkezi’nden edinilmiştir. (Tez No. 280148).
- Gemlik, H. N., & Eldemir, G., & Arslanoğlu, A. (2021). Covid-19 Pandemi döneminde dijital hastanelerin Instagram iletişimi üzerine nitel bir araştırma. *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, 8(18), 19-27.
- Gözler, K. (2010). *Anayasa Hukukuna giriş: Temel esaslar ve Türk Anayasa Hukuku*. Ekin Yayınevi.
- Göztepe, E. (2008). *Muhakeme etmek ya da karar vermek: Anayasa Mahkemesi’nin 367 kararı için kavramsal bir çerçeve denemesi, Prof.Dr. Ergun Özbudun’a Armağan*. Anayasa Hukuku, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Gülay, İ., & Kantar, G., & Kılıcı, H. (2018). Siyasal krizler karşısında liderlerin davranışları ve ekonomiye etkileri. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 5-19.
- Güler, U. (2006). *Türkiye’de siyasal bir aktör olarak ordu* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi’nden edinilmiştir. (Tez No. 205350).
- Gürdal, S. & Ceyda, A. (2009). *Krizin öncü göstergesi pazarlama* (Derleyenler: Haluk Sumer ve Helmut Pernsteiner) *Kriz Yönetimi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 565-580.
- Habermas, J. (1992). Legitimation crisis. *Cambridge: Polity Press*.
- Haldun, İ. (1990). *Mukaddime*. (Z. K. Ugan, çev. ed.). İstanbul: MEB Yayınları.
- Heywood, A. (2015). *Siyaset*. (Özipek, B. B. & Şahin, B. vd. çev. Ed.). Adres Yayınları.
- Hinsley, F. H. (1986). *Sovereignty*. New York: Cambridge University Press.
- Kabakçı, G. Z. (2011). Neo-Kemalist bir hareket: Cumhuriyet mitingleri. *Selçuk İletişim Dergisi*, 7(1), 96-112.
- Kamalak: 184 vekil yeter. (2006, 29 Aralık). *Milliyet*, s. 20. <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=2006.12.29>
- Kanadoğlu: Umarım, Anayasa Mahkemesi aymazlık yapmaz. (2007, 18 Mart). *Milliyet*. s. 23. <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=2007.03.18>

- Kapani, M. (1988). *Politika Bilimine giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kırkpınar, N., & Çakmak, F. (2020, Temmuz). 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'nden 15 Temmuz Darbe Girişimi'ne Türkiye'de siyasi yasak ve mahkûmiyetler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 20(Özel sayı), 243-280.
- Kışlalı, A. T. (2006). *Siyasal Sistemler*. İmge Kitabevi.
- Köhen, S. (2007, 25 Nisan). Çankaya sürprizi. *Milliyet*. s. 15. <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=2007.04.25>
- Köse, A. (2016). Değer ve siyaset ilişkisi: 22 Temmuz 2007 seçimi üzerine bir değer analizi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 2-19.
- Köşk adayı Gül'den Çankaya tarifi: Anayasa'ya bağlı, değerlerle barışık. (2007, 25 Nisan). s. 15. <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=2007.04.25>
- Machiavelli, N. (1994). *Hükümdar*. (S. Bağdatlı, çev. ed.). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Mardin, Ş. (1994). *Osmanlı bakış açısından Hürriyet*. İletişim Yayınları.
- Meclis dışı muhalefet tepkisi. (2007, 25 Nisan). *Milliyet*. s. 18. <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=2007.04.25>
- Menek, A. (2017). 367 garabeti ve 2017 referandumu. *Şehir ve İrfan Araştırmaları Dergisi*, (4), 118-127.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. Jossey-Bass.
- Milli Görüş devleti. (2007, 26 Nisan). *Cumhuriyet*. s. 1. <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/2007-04-26/0>
- Milli Görüş'ün "Köşk" yürüyüşü. (2007, 25 Nisan). *Cumhuriyet*. s. 9. <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/2007-04-25/0>
- Mitroff, I. I. (1994). Crisis management and environmentalism: A natural fit. *California management review*, 36(2), 101-113.
- Okandan, R. G. (1976). *Umumi Amme Hukuku*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- On dakika yeter. (2006, 29 Aralık). *Milliyet*. s. 21. <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=2006.12.29>
- Örs, B. (1996). *Türkiye'de askeri müdahaleler: Bir açıklama modeli*. İstanbul: Der Yayınları.
- Özbudun, E. (1974). *Siyasal Partiler*. Sevinç Matbaası.
- Özbudun, E. (1995). Siyasal partiler ve demokrasi, içinde *Siyasal Partiler ve Demokrasi Sempozyum*. Ünalımsı A. H. (Ed). Tesav Yayınları, (1-25).
- Özbudun, E. (2004). *Türk Anayasa Hukuku*. (8. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özbudun, E. (2007). Türk Anayasa Mahkemesinin yargısal aktivizmi ve siyasal elitlerin tepkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(3), 257-268.
- Özbudun, E. (2009). *Türkiye'nin Anayasa krizi*. (1. Baskı). Ankara: Liberte Yayınları.

- Özçelik, A. (2012). 367 tartışmaları bağlamında siyasi krizler: Aktörler, sebepler, boyutlar, *Dergipark*, (Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi).
- Özkaynar, K. (2019). Siyasi partilerin 2011 ve 2015 yılı seçim beyannamelerine bakış: Bir doküman incelemesi ve içerik analizi çalışması. *The Journal of Academic Social Science*, 17(17), 439-452.
- Philpott, D. (2001). *Revolutions in sovereignty: How ideas shaped modern international relations*. New Jersey: Princeton University Press.
- Sağlam, F. (1999). *Siyasi Partiler Hukukunun güncel sorunları*. Beta Yayınları.
- Sak, R., & Şahin Sak, İ. T., & Öneren Şendil, Ç., & Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-256.
- Saka, A. (2021). *Bölünmüş Hükûmet olgusu ve Türkiye örneği* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden Edinilmiştir. (Tez No. 627903).
- Sazak, D. (2006, 29 Aralık). 13 oy. *Milliyet*. s. 25. <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=2006.12.29>
- Sezen, S. (1994). *Seçim ve Demokrasi*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Slaterry, M. (2010). *Sosyolojide temel fikirler* (Çev: Özlem Balkız & Gülhan Demiriz & Hacer Harlak & Cevdet Özdemir & Şebnem Özkan & Ümit Tatlıcan). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Son dakikada Gül. (2007, 25 Nisan). *Milliyet*. s. 1. <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=2007.04.25>
- Corbin, J. & Strauss, A. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. London: Sage.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 22, 87. Birleşim, c.153 (Nisan 2007): 17.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 22, 93. Birleşim, c.154 (Nisan 2007): 12-17.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 22, 96. Birleşim, c.155 (Nisan 2007): 3-18.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 22, 97. Birleşim, c.155 (Nisan 2007): 15-22.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 22, 98. Birleşim, c.155 (Nisan 2007): 6-50.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 22, 102. Birleşim, c.156 (Mayıs 2007): 4-84.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 23, 6. Birleşim, c.1 (Ağustos 2007): 4.
- TDK (Türk Dil Kurumu) (2010). *Genel açıklamalı sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- TDK (Türk Dil Kurumu) (2021). *Genel açıklamalı sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tuncay, S. (1996). *Parti içi demokrasi ve Türkiye*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- TSK basın açıklaması. (2007, Nisan 27). https://tr.wikisource.org/wiki/TSK_Genelkurmay_Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n_2007%27de_yapt%C4%B1%C4%9F%C4%B1_bas%C4%B1n_a%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1 adresinden edinilmiştir.
- Turan, R. (1995). Milli irade ve Amasya mülakatı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 11(31), 287-293.

- Turgut, S. T. (2019). *Erken Cumhuriyet dönemi ulus inşa sürecinde milliyetçilik*. (Yüksek lisans tezi, Yozgat Bozok Üniversitesi). <https://fenedebiyat.bozok.edu.tr/upload/dosya/tetp.pdf>
- Turhan, M. (2003). Değişen egemenlik anlayışının hak ve özgürlüklerin korunmasına etkileri ve Türk Anayasa Mahkemesi. *Anayasa Yargısı*, 19(1).
- Tutar, H. (2000). *Kriz ve stres ortamında yönetim*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Türk, H. S. (2006). Seçim, seçim sistemleri ve anayasal tercih. *Anayasa Yargısı*, 22(1), 75-113.
- Türkiye İç İşleri Bakanlığı. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/illeridaresi/Mevzuat/Kanunlar/Anayasa.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Tüz, M. (2004). *Kriz yönetimi*. Alfa Yayınları.
- Uluşahin, N. (2011). Türkiye’de mevcut hükümet sisteminin niteliği ve rejimin Başkanlık Sistemine kaymasının getireceği tehdit ve tehlikeler. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 29-37.
- Vergin, N. (2008). *Siyasetin Sosyolojisi*. Doğan Yayınları.
- Yavuz, B. (2008). 2007 Anayasa değişikliğinin doğurduğu tereddütler ve çözüm yolları. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1), 1173-1214.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (9. Baskı), Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, S. , & Özemekçi, M. İ. (2007). Türk siyasal hayatında pratiğe geçemeyen muhalif bir söylem: “Sine-i millete dönüş” *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 415-439.
- Yolcu, T. (2013). *Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin Türk demokratikleşme sürecine etkisi* (Yüksek lisans tezi). <http://abakus.inonu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11616/5496/Tez%20Dosyas%c4%b1.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden edinilmiştir.
- Yücel Batmaz, N. (2018). *Türklerde devlet anlayışı*. Türk-İslam tarihinde yönetim uygulamaları, (Ed. M. Akçakaya). Ankara: Gazi Kitabevi, 3-64.
- Yücel, M. S. (2012). *Türk siyasal hayatında cumhurbaşkanı seçimleri* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi’nden edinilmiştir. (Tez No.320015).
- Weber, M. (1995). *Toplumsal ve ekonomik örgütlenme kuramı*. (Ö. Ozankaya, çev. ed.). Ankara: İmge Kitabevi.

ÖZ GEÇMİŞ

..... yılında doğan Hüda Nur BOSTANCI İlköğretim ve Lise eğitimini Bayburt'ta tamamlamıştır.-..... yılları arasında Bayburt Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünde lisans eğitimi almıştır. yılında buradan mezun olmuştur. 2021 yılında Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Disiplinler Arası) Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Temel düzeyde İngilizce bilmektedir.

